د موضوعاتو فهرست

سرليکونه .... مخونه

د عقايدو برخه ۱
د اعمالو تلل (وزن کول) ۱
حوض ۴
د صراط پل ۷
جنت ۹
جهنم (دوزخ) ۱۲
د ايمان نواقض (۱) ۱۵
اصغر شرک ۱۹
د ايمان نواقض (۲) ۲۱
اصغر کفر ۲۵
بدعت ۲۷
د صحابه کرامو مقام ۳۰
د حديثو برخه ۳۴
د صحيح او حسن حديثونو پېژندل ۳۵
ضعيف حديث ۳۹
موضوع حديث ۴۱
د احاديثو مشهور کتابونه ۴۴
مسؤوليت ۴۸
اووه هلاکوونکي گناهونه (۱) ۵۲
اووه هلاکوونکي گناهونه (۲) ۵۶
امر بالمعروف او نهی عن المنکر ۵۸
په لگښت کي اقتصاد ٦۲
د الله ﷻ کتاب او د پيغمبر ﷺ سنت ٦٦
په جهاد کې د ښځو ونډه ۷۰

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتينولي ۷۵
د مجلس آداب ۷۹
د فقهې د اصولو برخه ۸۳
د فقهې د اصولو پېژندنه ۸۴
د فقهې د اصولو د علم پيدايښت او پراختيا.. ۸۸
د فقهې د اصولو مدارس.. ۹۴
د اسلامي شريعت مصادر (مأخذ).. ۹٦
د قرآن كريم حكمونه.. ۱۰۱
نبوي سنت ۱۰۵
اجماع.. ۱۱۰
قياس ۱۱۴
اختلافي دلايل (۱) ۱۱۹
اختلافي دلايل (۲) ۱۲۲
له نصوصو څخه د استدلال طريقې.. ۱۲۵
شرعي حكم (۱) ۱۳۰
شرعي حكم (۲) ۱۳۳
فتوا.. ۱۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د عقایدو برخه

د اعمالو تلل (وزن کول)

انسان په نړۍ کې بې هدفه نه دی پیدا شوی ، بلکې د ده کړه وړه ټول لیکل کېږي، دقیامت په ورځ به حساب ورسره کېږي، نیکي او بدي به یې تلل کېږي. د چا چې د نیکۍ تله درنده شوه، کامیاب دی او د چا چې د نیکۍ تله سپکه شوه، ناکام دی.
د اعمالو وزن څه ته وايي؟ دلیل یې څه دی؟ څنګه به ترسره کېږي؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنو ځواب بیان شي.

د اعمالو د وزن څرنګوالی

د قیامت په ورځ، وروسته له دې چې انسانان ژوندي کړای شي، د حضرت محمدﷺ په شفاعت به د الله تعالی غضب سوړ شي. عملنامې به نیکانو ته په ښي لاس او بدانو ته د شا له خوا په کیڼ لاس ورکړل شي. حساب به پیل شي خلک به په خپلو اعمالو اعتراف وکړي او د مؤمنانو د اعمالو تلل به پیل شي. د چا چې د نیکۍ تله درنه شوه، هغه به جنت ته ځي او د چا چې د بدۍ تله درنه شوه، هغه به د الله تعالی مشیئت ته سپارل کېږي، که خوښه یې شي، نو جنت ته به یې ولېږي او که خوښه یې شي د څه وخت لپاره به یې په دوزخ کې واچوي. د عمل د جزا له لیدلو وروسته به یې جنت ته داخل کړي.

د اعمالو د حساب او تللو د اثبات دلایل:

د اعمالو تلل په قرآن کریم او سنتو ثابت دي.
د عملنامو او د حساب په هکله الله تعالی فرمايي: ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۝فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۝وَيَنْقَلِبُ إِلَى اهلهِ مَسْرُورًا ۝ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۝ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا۝ وَيَصْلَى سَعِيرًا﴾ [الإنشقاق: ۷ - ۱۲]

ژباړه: نو هغه څوک چې عملنامه یې په ښي لاس ورکړل شي، په اسانه توګه به حساب ورسره وشي او کورنۍ ته به خوښ ور وګرځي او هغه څوک چې عملنامه یې دشا له لوري ورکړل شي ، هلاکت به ځان ته وغواړي او اور ته به ور دننه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يو بل آيت کې الله تعالی د اعمالو د وزن په هکله فرمايي: ﴿وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ [الأعراف: ٨] **ژباړه:** او په هغه ورځ به ريښتيني تلل وي، د چا، چې د (نيکی) پله درنه وي، هغوی به خلاصون ومومي.

له کافر سره د ده د اعمالو محاسبه شته، خو تلل يې نشته، ځکه چې د بلې پلې لپاره نيکي نه لري. الله تعالی په دې اړه فرمايي:﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾ [الكهف: ١٠٥] **ژباړه:** دا هغه کسان دي چې د خپل څښتن د آيتونو له منلو نه يې انکار کړی نو د دوی عملونه ضائع شول او د قيامت په ورځ به تله نه ورته ږدو.

له عملنامې څخه د بديو د محوې لارې چارې

که له يو چا څخه بد عمل صادر شي، نو په عملنامه کې يې ليکل کېږي. آيا له توبې پرته چې د بديو د محو کېدو اصلي چاره ده، داسې څه نورې چارې شته چې دا بدي له عملنامې څخه محوه کړي؟

هو: نيکي بدي له منځه وړي. الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ (هود ١١٤)

ژباړه: بې شکه نيکي بدي له منځه وړي. ځينې هغه نيکي چې د بديو په محوه کولو کې مرسته کوي دا دي:

١ـ له بدو څخه وروسته نيکي کول: رسول الله ﷺ ابوذر رضي الله عنه ته وفرمايل: «اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتْبِعْ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقْ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ»[١]

ژباړه: هر چيرته چې يې، له الله تعالی څخه وېرېږه. له بدۍ نه وروسته نيکي کوه چې له منځه يې يوسي او د خلکو سره تعامل په ښو اخلاقو کوه.

٢ـ له گناه نه ورسته اودس کول، بيا دوه رکعته لمونځ او له خدای څخه ښښنه غوښتل

رسول الله ﷺ فرمايي: «مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا غَفَرَ لَهُ»[٢]

ژباړه: څوک چې يوه گناه وکړي بيا په ښه توگه اودس وکړي وروسې دوه رکعته لمونځ وکړي او له خدای ﷻ څخه ښښنه وغواړي الله ﷻ به ورته هرو مرو ښښنه وکړي.

٣ـ پر کړاونو، ناروغيو او مصيبتونو باندې صبر کول: رسول الله ﷺ فرمايي: «مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَذًى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ»[٣]

١ـ مسند أحمد

٢ ـ مسند احمد

٣ – صحيح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: مسلمان ته هيڅ ستوماني، ناروغي، تکليف، پريشاني، ضرر او غم نـه رسېـږي او آن ازغی يې په پښو کې نه ننوزي، مګر د ده ګناهونه پرې ښنل کېږي.

په تله کې د پام وړ درانه عملونه

ټول نيک عملونه د پام وړ دي او بايـد دکـوچني ګڼلـو لـه کبلـه تـرک نـه شـي، خـو د نبـوي سـنتو د هداياتو په رڼا کې ځينې اعمال د عمل په تله کې ډېر دروند والی راولي، چې په لاندې توګه دي:

۱ـ ښه اخلاق: رسول الله ﷺ فرمايي: «مَا شَيْءٌ أَثْقَلُ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ»(١) **ژباړه:** د قيامت په ورځ د مؤمن د نيکـۍ پـه پلـه کـې لـه نيکو اخلاقو ښخه درونـد ځيز نشته او الله ﷻ بد ويونکي ته د قهر په سترګه ګوري.

همدا راز نيک اخـلاق د کامـل مـؤمن نـښه ده. رسـول الله ﷺ فرمـايي: «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا».٢ **ژباړه:** تر ټولو مؤمنانو د کامل ايمان خاوند هغه مـؤمن دی چـې تـر ټولـو يې اخلاق غوره وي.

۲ـ ذکر: د مسنونو اذکـارو سـرته رسـول، لکـه د (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ) پـه کلماتو ذکر، ډېر وزن لري، رسول الله ﷺ پـه دې اړه فرمـايي: «كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»(٣) **ژباړه:** دوه کلمې دي چې په ژبه سپکې خو په تله کې درنـدې او الله ﷻ تـه محبـوبې دي دا د «**سـبحان الله وبحمده او سبحان الله العظيم**» کلمې دي.

همدا راز د (الْحَمْدُ لِلَّهِ) په کلمې ذکر: رسول‌الله ﷺ فرمايي: «الْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلأُ الْمِيزَانَ»(٤) **ژباړه:** الحمد لله تله ډکوي.

پوښتنې

۱ـ د انسانانو عملونه څه وخت تلل کېږي؟
۲ـ د انسانانو د عملونو د تللو د اثبات دلايل ذکر کړئ.
۳ـ د ګناهونو د محوه کولو اسباب ذکر کړئ.
۴ـ کوم عملونه د تلې په درونداوالي کې ډېر رول لري؟

---

۱ – مسند الصحابة في الكتب الستة – (٣٨ / ١٢٥)
٢ – سنن أبي داود– ن – (٤ / ٣٥٤)
٣ – متفق عليه
٤ – صحيح مسلم – (١ / ١٤٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم لوست

حوض

انسانانو ته د عملنامو له سپارلو، حساب کولو او د مسلمانانو د عملونو له تول څخه وروسته مسلمانان د رسول اللهﷺ له حوض څخه اوبه څښي، چې تنده يې ورباندې ماتېږي. حوض هم د هغو مغيباتو له جملې څخه دی چې ځان پوهول او ايمان راوړل ورباندې لازم دي.

د حوض تعريف

حوض د اوبو د غونډېدلو ځای ته ويل کېږي او دلته له حوض څخه مراد هغه حوض دی چې الله تعالی يې خپل نبيمحمدﷺ ته د حشر په ميدان کې د ده د تکريم او عزت لپاره ورکوي، څو د ده امتيان ورڅخه اوبه وڅښي او خپله تنده ورباندې ماته کړي.

د حوض د اثبات دلايل

هغه حوض چې الله تعالی يې خپل رسول، محمدﷺ ته په آخرت کې ورکوي په قرآن کريم او په صحيحو احاديثو ثابت دی:

الله تعالی په قرآن کريم کې فرمايلي:﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ **ژباړه**: بې شکه موږ تاته «کوثر» درکړی.

ډېرو علماوو له «کوثر» څخه په دې ځای کې د حوض معنا اخيستې.

د حوض اثبات په احاديثو کې هم شوی او په دې هکله روايت شوي احاديث متواتر دي.

د هغو راويانو شمېر چې په دې باب يې احاديث روايت کړي دي له پنځوسو تنو څخه هم زياتېږي، نبي کريمﷺ په يو حديث شريف کې فرمايلي دي: عَنْ أَبِى ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا آنِيَةُ الْحَوْضِ قَالَ « وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لآنِيَتُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ وَكَوَاكِبِهَا أَلاَ فِى اللَّيْلَةِ الْمُظْلِمَةِ الْمُصْحِيَةِ آنِيَةُ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا لَمْ يَظْمَأْ آخِرَ مَا عَلَيْهِ يَشْخُبُ فِيهِ مِيزَابَانِ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ عَرْضُهُ مِثْلُ طُولِهِ مَا بَيْنَ عَمَّانَ إِلَى أَيْلَةَ مَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ »[1] **ژباړه**: ابوذرؓ فرمايي: ما له رسول اللهﷺ څخه پوښتنه وکړه چې د حوض **لوښي** څومره دي؟ نبي کريمﷺ وفرمايل: د لوښو شمار يې د آسمان له ستورو څخه زيات دی، له هغو ستورو څخه چې په تيه تياره شپه کې وي. هر څوک چې له دې

---

١ - رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي. له جنت څخه پکې دوې ناوې اوبه تويېږي. هر څوک چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي، پلنوالی او اوږدوالی يې سره برابر دي، او دومره فاصله لري لکه له عمان څخه تر ايلې پورې (عمان او ايله دوه ښارونه دي) اوبه يې له شيدو څخه زياتې سپينې او تر شاتو ډېرې خوږې دي.

په يو بل حديث شريف کې رسول کريمﷺ فرمايلي دي: «حَوْضِى مَسِيرَةُ شَهْرٍ وَزَوَايَاهُ سَوَاءٌ وَمَاؤُهُ أَبْيَضُ مِنَ الْوَرِقِ وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَكِيزَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلاَ يَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَدًا »[١] **ژباړه:** زما حوض د يوې مياشتې په اندازه فاصله لري. زاويې يې ټولې سره برابرې دي. اوبه يې له سپينو زرو څخه ډېرې سپينې دي. بوی يې له مشکو زيات خوږ دی. لوښي يې دومره زيات او داسې ځلېدونکي دي لکه د آسمان ستوري، هر څوک چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي.

په حوض باندې د ايمان حکم

په حوض باندې ايمان او يقين لازم دی. هغه څوک چې حوض مني، د ثواب مستحق ګرځي او هغه څوک چې له حوض څخه منکر شي، بدعتي او فاسق دی.

څوک له حوض څخه محرومېږي؟

امام بخاري (رح) له حضرت انسؓ څخه روايت کوي چې نبي کريمﷺ وفرمايل: «لَيَرِدَنَّ عَلَيَّ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِي الْحَوْضَ حَتَّى عَرَفْتُهُمْ اخْتُلِجُوا دُونِي فَأَقُولُ أَصْحَابِي فَيَقُولُ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ»[٢] **ژباړه:** خامخا به زما ځينې اصحاب زما خواته د حوض (غاړې ته) راشي، چې زه به يې پېژنم. بيا به له ما څخه وګرځول شي، نو زه به وايم دا زما ملګري دي، نو و به وايي: ته نه پوهېږې چې دوی له تا وروسته څه چارې (په دين کې) راپيدا کړې وې.

همدارنګه په يو بل حديث شريف کې چې اسماء بنت أبي بکر صديق رضي الله تعالی عنهما روايت کړی، رسول اللهﷺ فرمايلي دي: «إِنِّي عَلَى الْحَوْضِ حَتَّى أَنْظُرَ مَنْ يَرِدُ عَلَيَّ مِنْكُمْ وَسَيُؤْخَذُ أُنَاسٌ دُونِي فَأَقُولُ يَا رَبِّ مِنِّي وَمِنْ أُمَّتِي. فَيُقَالُ أَمَا شَعَرْتَ مَا عَمِلُوا بَعْدَكَ وَاللَّهِ مَا بَرِحُوا بَعْدَكَ يَرْجِعُونَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ»[٣] **ژباړه:** زه به په حوض باندې يم او ګورم به چې له تاسو

١ - رواه مسلم.

٢ - رواه البخاري.

٣ ـ رواه مسلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه څوك ماته راځي؟ او ز ما له مخې به ځينې خلك وګرځول شي، نو زه به وايم، اې الله ﷻ! دا زما او زما له امت څخه دي، نو وبه ويل شي، آيا ته خبر نه يې په هغه څه چې دوی له تا څخه وروسته كول؟ زما دې په الله تعالی قسم وي چې دوی له تا څخه وروسته تل په خپلو پوندو باندې بېرته ګرځېدل.

نو هر هغه څوك چې د الله تعالی له دين څخه واوړي او يا په دين كې نوی شی پيدا كړي هغه به د نبي كريمﷺ له حوض څخه وشړل شي او هېڅكله به له دې حوض څخه اوبه ونه څښي.

پوښتنې:

۱. حوض تعريف كړئ.
۲. د حوض د اثبات دلايل ذكر كړئ.
۳. په حوض باندې د ايمان حكم بيان كړئ.
٤. څوك حوض ته نه پرېښودل كېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د صراط پل

کله چې د حشر په میدان کې له انسانانو سره حساب او کتاب وشي، ملائکې به د الله‌تعالی په امر سره د دوی د تېرېدلو لپاره د دوزخ په ملا باندې پل کېږدي او دوی به پرې تېرېږي.

د صراط تعریف

صراط د ژبې له مخې لویې لارې ته وایې او په اصطلاح کې: د هغه پُل څخه عبارت دی چې د ټولو خلکو لپاره به د قیامت په ورځ پر جهنم باندې اېښودل کېږي. نیکان به پرې تېرېږي او بدان به ورڅخه په جهنم کې لوېږي.

کله چې له انسانانو سره د محشر په میدان کې محاسبه وشي، نو وروسته به الله ﷻ ملایکو ته امر وکړي چې د جهنم په ملا باندې پُل کیږدئ. بندګانو ته به حکم وشي چې د پل څخه تېر شي، پر پل تېرېدل د بنده په عمل پورې اړه لري،که د چا عمل ښه (نېک) وي هغه به ورڅخه په ډېره اسانۍ تېرېږي او که د چا عمل بد وي هغه به ورڅه په ډېره سختۍ تېرېږي او یا به په جهنم کې لوېږي.

د صراط د پُل د اثبات دلیل

د صراط پُل او وربانديې تېرېدل په قرآنکریم، نبوي احادیثو او د امت په اجماع سره ثابت دي.

أ- **قرآن کریم:** الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا﴾ **[مریم: ٧١]**

ب-ژباړه: نشته هیڅوک له تاسې څخه مګر دا چې جهنم ته به واردېږي.

ځینو مفسرینو د ورود ترجمه په عبور کړې او ویلي یې دي چې ټول خلک به یو ځل د قیامت په ورځ د صراط په پُل تېرېږي.

ت- **حدیث شریف:** په ګڼو احادیثو کې د صراط د پل یادونه شوې ده، لکه چې پیغمبر ﷺ فرمایي: ﴿وَيُضْرَبُ جِسْرُ جَهَنَّمَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُجِيزُ وَدُعَاءُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ﴾[١]

١_ صحيح البخاري ت - (١٦ / ٤١٩). صحيح مسلم - (١ / ١١٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او بيا به پر جهنم پل وتړل شي. پېغمبرﷺ وفرمايل: نو زه به اول هغه څوك يم چې په پُل به تېر شم او ټول پيغمبران به په دغه وخت کې دا دعاء لولي: اى الله سلامتي غواړو، اى الله سلامتي غواړو.

ج ـ د اهل سنت او جماعت ټولو علماوو په دې اجماع کړې چې د صراط پل حق دى.

د صراط د پل صفت

په قران کريم کې د صراط د پل ذکر په اجمالي توګه شوى دى خو په احاديثو کې د صراط د پُل په اړه پوره او کره معلومات ذکر شوي دي.

لنډيز يې دا دى چې هېڅوك هم په پله باندې د هغه د پلن والي او پوخوالي له کبله نه شي تېرېداى، بلکه څوك چې ورباندې تېرېږي هغه به د خپل نېک عمل او د الله تعالى دتوفيق له امله ورباندې تېرېږي.

د صراط په پُل د تېرېدونکو حال

د صراط په پل تېرېدونکي انسانان به د خپلو ښو او بدو عملونو په اعتبار سره په يو شان نه وي. څوك به پرې ډېر تيز د برېښنا په شان تېرېږي. څوك به پرې دتيز باد په شان تېرېږي. څوك به د ښه ځغلنده آس په شان پرې تېرېږي. څوك به پرې په منډه تېرېږي. څوك به پرې لږ ژر تېرېږي. څوك به د عادي حالت په شان پرې تېرېږي. خو ځينې نور بد عمله انسانان به د صراط په پله په چنګکونو کې نښلي او سر کښته به په جهنم کې ورغورځيږي.

د صراط په پُل ايمان درلودل

موږ په دې کلك ايمان لرو چې د قيامت په ورځ به اللهﷻ د دوزخ په منځ باندې د صراط پُل ږدي او انسانان به پرې تېرېږي او دا يوحقيقي پل دى چې اللهﷻ ته يې پوره کيفيت معلوم دى.

پوښتنې:

١. د صراط لغوي او اصطلاحي معنا ذکر کړئ.
٢. په قيامت کې به تر ټولو لومړى څوك د صراط پر پُل تېرېږي؟
٣. د صراط پُل به په کوم ځاى کې اېښودل کيږي؟
٤. د صراط پُل به حقيقي وي او که مجازي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنت

لکه چې ومو لوستل الله ﷻ به انسانان ژوندي را پاڅوي اوهر يو انسان ته بـه خپلـه عملنامـه په لاس کې ورکړل شي. عملونه به يې وتلل شي. د چا د عملونو تله چې درنده شـوه هغـه به سرلوړی جنت ته ځي.

د جنت تعريف

جنت په عربي ژبه کې هغه پراخه باغ تـه ويـل کېږي چـې ځمکـه يـې پـه ډول ډول ونـو پوښل شوې وي. په شرع کې د هغه کور څخه عبارت دی چې الله ﷻ د مؤمنانو لپاره تيـار کړی، په ډول ډول نعمتونو ښکلی شوی دی او د تل لپاره به هلته اوسېږي.

د تعريف شرح

د جنت لفظ په عربي ژبه کې په مختلفو معناګانو استعمال شـوی دی، لکـه هغـه څيـز چـې لـه سترګو څخه پټ وي. هغه باغ او باغچه چې پـه کـې رنګـا رنـګ بـوټي او مېوه لرونکـې ونـې وي او په سيورو يې د ځمکې مخ پوښلی وي، خـو د عقايـدو پـه علـم کـې جنـت پـه آخـرت کې لـه هغـه کـور څخـه عبـارت دی چـې ډول ډول نعمتونـه بـه پـه کـې وي او الله ﷻ د هغـو خلکو لپاره تيار کړی دی چې په الله ﷻ او د هغـه پـه ملايکـو، رسـولانو، کتـابونو او د آخـرت په ورځ کلک ايمان لري، په دنيا کـې يـې خپلـې نفسـي غوښـتنې نـه دي منلـې د الله او د هغـه د پېغمبر ﷺ په لارښوونه ژوند تېروي. جنـت ډېـر نومونـه لـري، لکـه د سـلامتيا کـور، د دايمـي استوګنې ځای، د ورتللو ځای، فردوس، د نعمتونو کور او داسې نور.

د جنت د اثبات دلايل

قرآن کريم

الله ﷻ د جنت د پيدايښت په اړه فرمايلي دي: ﴿أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [آل عمران: ١٣٣]

ژباړه: (هغه جنت) چې تيارکړای شوی دی د پرهېزګارانو لپاره.

په بـل آيـت کـې الله تعـالی فرمـايي: ﴿سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ﴾ [الحديد: ٢١]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د خپل ښښتن له لوري ښښني ته (هڅه وکړئ)یو له بل څخه مخکښي شئ او د هغه جنت خوا ته چې، د هغه پراختیا د ځمکې او آسمانونو په څېر ده او د هغه چا لپاره تیار کړای شوی دی چې په الله ﷻ او د هغه پر پیغمبرانو یې ایمان راوړی وي.

حدیث

په بې شمیره احادیثو سره د جنت وجود ثابت دی.

نبي کریمﷺ په یو حدیث شریف کې فرمایلي دي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّﷺ قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعْدَدْتُ لِعِبَادِى الصَّالِحِينَ مَا لاَ عَيْنٌ رَأَتْ وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ».[۱]

ژباړه: ابوهریره رضي الله عنه له رسول اللهﷺ څخه روایت کوي چې الله ﷻ فرمایلي دي: ما د خپلو نېکو بنده ګانو لپاره داسې نعمتونه تیارکړي دي چې نه سترګو لیدلي، نه یې غوږونو صفت اوریدلی او نه یې کوم انسان په زړه کې تصورکړی دی.

له پورتني حدیث څخه په ډاګه معلومیږي چې جنت اوس هم موجود دي.

جنتیان

جنت د پرهیزګارانو، نیک عملو، ریښتینو، دالله تعالی او د هغه د رسولﷺ د تابعدارانو، په ایمان د استقامت د خاوندانو، الله ﷻ ته د نیژدې کسانو او د هغو خلکو ځای دی، چې د الله تعالی حکمونو ته غاړه ږدي، او له نواهیو څخه یې ځان ساتي.

جنت ته د جنتیانو تلل

جنتیان به جنت ته خوشحاله او سپاره ډلې ډلې روان وي.الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾ [مریم: ۸۵] **ژباړه:** او یاده کړه [ای محمده] هغه ورځ چې را جمع به کړو موږ پرهېزګاران د الله ﷻ حضور ته په داسې حال کې چې ډلې ډلې به (په سپرلیو سپاره) وي.

حضرت علي رضي الله عنه فرمايي: چې دوی به پیاده نه بول کیږي، بلکې دوی به په داسې سپرلیو سپاره وي چې مخلوقاتو به هغه سپرلۍ نه وي لیدلي.[۲]

۱ – صحیح مسلم

۲ـ تفسیر الطبري – (۱۸ / ۲۵۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنت ایمان لرل

پدې باندې عقیده درلودل لازم دي چې جنت د نورو مخلوقاتو څخه مخکې الله ﷻ پیداکړی دی، او اوس هم موجود دی، تل به وي، او هیڅ فنا نه لري.[(١)]

پوښتنې:

١. جنت تعریف کړئ.

٢. د جنت د اثبات دلائل بیان کړئ.

٣. جنت د کومو خلکو ځای دی؟

٤. جنت ته به جنتیان څرنګه بیول کېږي؟

٥. په جنت باندې د ایمان حکم بیان کړئ.

کورنی دنده:

زده کوونکي دې د جنت د توصیف او هغو عملونو چې جنت ته د تللو لامل ګرځي یوه مقاله ولیکي.

١ــ الفقه الأکبر – (١ / ٦٣)، العقیدة الطحاویه – (١ / ٥١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

جهنم (دوزخ)

کله چې الله ﷻ ټول انسانان له قبرونوځخه را پورته کړي، هر انسان تـه بـه خپلـه عملنامـه ورکړل شي او د مسلمانانو عملونه به وتلل شي، نو نه منونکي او بد عمله خلک بـه دوزخ ته ځي.

د جهنم تعریف: جهنم دکندې معنا لري او په شرع کې جهنم د هغه اور نوم دی چې الله ﷻ دکافرانو اوګناهکارو مسلمانانو د عذابولو لپاره پیدا کړی دی.[1]

د تعریف شرح

جهنم له هغه اور ځخه عبارت دی چې الله تعالی دکافرانو، مشرکانو، د پېغمبرﷺ د رسالت د منکرینو، او د ګناهکارانو مؤمنانو لپاره پیداکړی دی. جهـنم دکـافرانو لپـاره ابـدي ځـای دی، او ګناهکار مؤمنان به په کې د خپلو ګناهونو او جرمونو په اندازه پراتـه وي او بیـا بـه ورځخه راوېستل کېږي. جهنم ډېر نومونه لـري لکـه: لظـی، حطمـه، سـعیر، سـقر، جحـیم، هاویه او هم زیاتې طبقې او درجې لري چې یوه له بلې ځخه سخته او هلاکوونکې دی.

د دوزخ د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کـریم کـې د دوزخ پـه اړه فرمـایلي دي: ﴿فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ [البقرة: ٢٤]

ژباړه: له هغه اور ځخه ووېرېږئ چې د هغه خس(د سـون تـوکي) بـه انـسانان اوکـاڼي وي چې د حق د منکرانو لپاره تیارکړای شوی دی.

په بل آیت کې الله تعالی فرمایي﴿وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ [آل عمران: ١٣١] **ژبـاړه:** (ځانونه له هغه اور ځخه وساتئ چې د کافرانو لپاره تیار شوی دی)

همدا راز په بې شمېره احادیثو کې د دوزخ یادونه شوې او ټول امت یې پـه شـتون اجمـاع کړې.

1_ مفردات الفاظ القرآن للراغيب الاصفهاني (١ / ٢٠١)، القاموس الفقهي – (١ / ٧٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهنميان (دوزخيان)

جهنم د کافرانو، منافقانو، مجرمانو، سرکښانو، ظالمانو، گمراهانو، د آخرت په مقابل کې د دنيا خوښوونکو، بد عملو او د هغه چا ځای دی چې د الله ﷻ او د هغه له رسول ﷺ سره دښمني لري او يا يې له اوامرو څخه سرغړونه کوي او د حق لارې ته نه راگرځي.

جهنم ته د دوزخيانو وړل

ځيني خلك به جهنم ته پړمخې مخونو وړل کېږي. له رسول الله ﷺ څخه يوه صحابي پوښتنه وکړه چې څرنگه به دوی په مخونو وړل کيږي؟ پيغمبر ﷺ ورته وفرمايل: هغه ذات چې دوی په پښو بېولای شي په دې هم قادر دی چې په مخونو يې يوسي.[1]

جهنميان به د څارويو په شان رمې رمې شړل کېږي او له هر لوري څخه به ملايکې وربانديې آوازونه کوي. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا﴾ [الزمر: ٧١] **ژباړه:** شړل کېږي هغه کسان چې کافران شوي دي طرف د دوزخ ته ډلې ډلې.

په بل آيت کې الله تعالى فرمايي: ﴿يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا﴾ [الطور: ١٣]

ژباړه: په کومه ورځ چې دوی به په ټېلو ټېلو د جهنم د اور خواته بوتلل شي.

او مخکې له دې چې جهنم ته داخل شي د جهنم داسې آواز به واوري چې د دوی د غوږونو پردې به څيرې کړي، اوزړونه به يې په سخته ويره او هيبت کې پرېوزي. الله ﷻ فرمايي: ﴿إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا﴾ [الفرقان: ١٢]

ژباړه: هغه اور چې کله له ليرې نه دوی ووينې، نو دوی به د هغه د غضب او تاو آوازونه واوري.

او هم به ډير زيات تږي وي. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا﴾ [مريم: ٨٦]

ژباړه: او مجرمان به د تږو څارويو په شان د دوزخ لورې ته وشړو.

همدارنگه کله چې دوزخيان جهنم ته بوول کيږي دوی به ړانده شي هيڅ به نه وينې، هم به گونگيان شي ژبې به يې نه چليږي، او هم به کاڼه شي هيڅ به نه اوري. الله تعالى فرمايلي دي: ﴿وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا﴾ [الإسراء: ٩٧]

ژباړه: راجمع به کړو دغه خلك موږ د قيامت په ورځ پرمخونو (پړ مخې)، په داسې حال کې چې ړانده، گونگيان او کاڼه به وي.

---

[1]_تفسير الطبري ١٩\٢٦٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله چې جهنم ته وړل کېږي ډېر د ذلت او خوارۍ په حالت کې به وړل کېږي.

الله تعالى فرمايي: ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ﴾ [آل عمران: ١٢]

ژباړه: (ای محمده!) کومو خلکو چې ستا د دعوت له منلو نه انکار کړی دی، هغوی ته ووايه! هغه وخت نږدې دی چې تاسې به مغلوب شئ د دوزخ لوري ته به په منډو منډو ور وستل شئ او دوزخ ډېر بد استوګنځی دی. او بل ځای الله ﷻ فرمايي: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا﴾[مريم: ٦٨]

ژباړه: ستا په رب قسم چې موږ به هرو مرو دوی ټول او له دوی سره شيطانان هم تړلي راولو بيا به يې د دوزخ چار چاپېر سر ښکته په ګونډو را حاضر کړو.

او دا د ذلت ډېر بد حالت دی چې الله ﷻ تصوير کړی دی.

کله چې دوی د جهنم خواته ور وستل شي او د اور وېرووونکی حالت ووينې، نو ډېر زيات به پښيمانه شي او د دې ارمان به وکړي چې کاشکې يوځل بيا دنيا ته بوول شوي وای تر څو ايمان مو راوړی وای، خو له اور څخه به خلاصون نه مومي. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾.

[الأنعام: ٢٧] **ژباړه:** کاشکې تا د هغه وخت حالت ليدلی وای چې دوی د دوزخ په غاړه ودرول شي، په دې وخت کې به دوی ووايي: کاشکې موږ دنيا ته يوځل بيا لېږل شوي وای، نو د خپل رب نښانې به مو دروغ نه ګڼلې او ايمان به مو راوړی وو.

په جهنم (دوزخ) د ايمان حکم

د دوزخ په شتون عقيده درلودل فرض دي او منکر يې د اسلام له دايرې څخه بهر ګڼل کېږي.[1]

پوښتنې:

١. جهنم تعريف کړئ.
٢. د دوزخ د اثبات دلايل بيان کړئ.
٣. دوزخ د کومو خلکو ځای دی.
٤. کوم عملونه دوزخ ته د داخلېدو لامل کېږي؟
٥. دوزخيان به څرنګه دوزخ ته بېول کېږي؟
٦. په دوزخ باندې د ايمان حکم بيان کړئ.

١_ الفقه الأكبر – (١ / ٦٣)، العقيدة الطحاويه – (١ / ٥١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایمان نواقض (۱)

اکبر شرک

شرک د انسان د هلاکت لامل او تر ټولو لوی ظلم دی. شرک هغه ګناه ده چې الله تعالی يې نه بښي.

د شرک تعریف

شرک په لغت کې حصې او برخې ته ویل کېږي چې په ګډون، سیالۍ او شراکت باندې يې هم اطلاق شوی دی او په اصطلاح کې له الله تعالی سره په ذات، صفاتو، تصرفاتو او عبادت کې شریک پیدا کولو ته شرک ویل کېږي.

۱. **په ذات کې شرک:** لکه څوک چې دوه خدایان ومني.
۲. **په صفاتو کې شرک:** لکه څوک چې د الله تعالی د صفاتو په څېر نورو مخلوقاتو ته صفات ثابت وګڼي، له اسبابو پرته څوک په غیبو عالم وګڼي، د هغه تعالی په ډول بل څوک قادر او سمیع وګڼي او یا په صفاتو کې تمثیل یا تکییف وکړي.
۳. **په تصرفاتو کې شرک:** دې ته وایي چې له اسبابو پورته متصرف د کار جوړوونکی او د حاجت پوره کوونکی یا مشکل کشا له الله تعالی پرته بل څوک وګڼل شي.
٤. په عبادت کې شرک دې ته وایي چې له الله تعالی سره بل چا ته د بندګۍ سر ټیټ کړای شي، د الله تعالی په څنګ کې يې طاعت، ستاینه، یاتعظیم په دې بنیاد وشي چې په غیبي قدرت سره دګټې او زیان واکمن دی.

د شرک ډولونه

شرک په دوه ډوله دی: ستر شرک (الشرك الأكبر) او کوچنی شرک(الشرك الأصغر).

ستر شرک چې له الله تعالی سره څوک سیال ونیول شي، داسې عبادت يې وشي لکه د الله تعالی، دا ډول شرک انسان له اسلام څخه باسي، ټول عملونه يې له منځه وړي او که په دې شرک مبتلا شخص له توبې پرته ومري، نو د تل لپاره به په دوزخ کې وي.

د قرآن کریم د هدایاتو له استقراء څخه معلومېږي چې ستر شرک په څلور ډوله دی: په دعاء او بلنه کې شرک، په نیت او قصد کې شرک، په طاعت کې شرک او په محبت کې شرک، چې په لاندې توګه بیانېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ د دعاء او بلنې شرک: دا څکه چې دعاء د عبادت لـه مهمو ډولونـو څخـه ده. رسـول اللهﷺ فرمايلي: (الدعاء هـو العبـادة)[۱]، د حـديث شـريف ژبـاړه؟ دعـا عبـادت ده. الله تعـالى فرمـايي: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ [غافر: ٦٠] **ژباړه:** او ستاسو څښتن وايي ما رابلئ، بلنه مو قبلوم. يقينـا هغـه کسان چې زما له عبادت څخه په لويي مخ اړوي، ژر به جهنم ته د ذلت په حال کې ننوزي.

څرنگه چې دعاء عبادت دی، له الله تعالى بل چا ته يې اړول شرک گڼل کېږي. الله تعـالى فرمـايي: ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ (المؤمنون: ١١٧) **ژباړه:** او څوک چې له الله تعالى سره بـل خـدای رابلـي سـره لـه دې چـې هيڅ دليل (په دې کارکې) نه لري، نـو دده حسـاب يـوازې د ده لـه څښتن سـره دی، بـې شکه کافران برى نه مومي.

همـدا راز فرمـايي: ﴿فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴾ (العنكبوت: ٦٥) **ژباړه:** کله چې دغه خلک په بېړۍ کښې سپرېږي نو د الله تعالى نه په خالص اعتقاد سره دعـا غـواړي، بيـا کلـه چـې اللهﷻ دوی وژغـوري (وچـې تـه يـې راولي) نو ناڅاپه دوی بيا په شرک کولو لاس پورې کړي.

له دې څخه په ډاگه څرگندېږي چې له الله تعالى پرته د بل چا رابلل او له اسبابو پورته لـه بل چا څخه مرسته غوښتل شرک دی.

۲ـ د نيت او قصد شرک: دا شرک دې ته وايي چې خاوند يې په خپلو ديني اعمالو سـره يوازې دنيوي مقاصدو ته ځان رسول وغواړي او په کلي توگه يې موخه د ځـان ښـودنه او رياء وي، د منافقانو په دود د الله تعالى رضا ښخي ونه غواړي. داسـې شـخص هـم پـه سـتر شرک کې غورځېدلی.

الله تعـــالى فرمـــايي: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ۝أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [هود: ۱۵، ۱۶] **ژباړه:** کوم خلک چې (يوازې) د همدې دنيا د ژوند او د هغـې د ښـکلاو غوښتونکي وي، د هغو د کړو وړو ټوله مېوه موږ همدلته ورکـوو او پـه دې کـې لـه هغـو سره هېڅ کمی نه کېږي، خو په آخرت کې د دغه راز خلکو لپاره له اوره پرتـه نـور څـه

---

۱ – رواه احمد والترمذی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشته (هلته به معلومه شي) څه چې هغوی په دنیا کې کړيدي هغه ټول خاورې ایرې شول او اوس د هغو ټول کړه وړه محض باطل دي.

۳ـ د طاعت شرک: هغه شرک ته وایي چې یو څوک د حرامو او حلالو په هکله د الله تعالی د دین په خلاف د مخلوق ومني او په زړه کې دا وانګېري چې مخلوق د حلالو د تحریم او یا د حرامو د تحلیل واک لري.

الله تعالی د نصاراوو په هکله فرمایي: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (التوبة: ۳۱). **ژباړه:** دوی خپل عالمان او روحانیون له الله ﷻ پرته خپل اربابان نیولي دي او همدغه راز مسیح ابن مریم هم. په داسې حال کې چې دوی ته له یو معبود نه پرته د بل هېچا د بنده ګۍ کولو حکم نه وو ورکړی شوی، هغه ذات چې له هغه پرته بل هېڅوک د عبادت وړ نشته، پاک دی له هغو مشرکانه خبرو څخه چې دوی یې کوي.

۴ـ د محبت شرک: هغه شرک چې یو څوک له الله تعالی پرته بل چا سره داسې مینه ولري چې د هغه د لوی ګڼلو له کبله د عبودیت او عاجزۍ سر ورته ښکته کړي، سره له دې چې د اجلال او تعظیم لپاره یوازې الله تعالی ته په مینه د عاجزۍ سر ښکته کېږي او عبادت یې کېږي.

الله تعالی فرمایي: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾ (البقرة: ۱٦۵). **ژباړه:** ځینې خلک داسې دي چې له الله ﷻ نه پرته نور د هغه سیالان ګرځوي او پر هغو داسې مین دي لکه چې څنګه له الله ﷻ سره مینه لرل ښایي. په داسې حال کې چې ایمان لرونکو ته تر هر چا زیات الله تعالی ګران وي.

د اکبر شرک حکم:

د دې ډول شرک خاوند مشرک بلل کېږي، د ابد لپاره به په دوزخ کې وي، هېڅکله له دوزخ څخه نه ایستل کېږي او د هېڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱. شرک تعریف کړئ.
۲. شرک په څو ډوله دی؟
۳. اکبر شرک په څو ډوله دی؟
٤. آیا مشرک ته الله تعالی ببښنه کوي؟
۵. په نیت او قصد کې شرک څه ته وایي؟
٦. د دعاء او بلنې شرک څه شی دی؟
۷. د اکبر شرک حکم بیان کړئ.

کورنی دنده:

زده کوونکي دې د اکبر شرک په اړه یوه مفصله مقاله ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصغر شرک

د اکبر شرک ډولونه او حکم مو په مخکې لوست کې ولوست. په دې لوست کې د اصغر شرک تعریف او ډولونه لولو.

د اصغر شرک تعریف

اصغر شرک هغه ګناه ده چې الله تعالی په قرآن کريم او يا نبي کريمﷺ په خپلو مبارکو احاديثو کې د زجر او تهديد له امله د شرک په نامه سره ياد کړي دي، خو هغه شرک نه دی چې له اسلام څخه د وتلو لامل وګرځي او يوازې هغو ګناهونو ته د شرک نسبت کولای شو چې شارع په شرک سره نوملي وي، چې په دوه ډوله دی:

۱. **ښکاره شرک:** دا شرک په الفاظو او افعالو کې منځ ته راځي.

أ. **الفاظ:** لکه، له الله تعالی پرته په بل شي سوګند (قسم) خوړل، ابن عمر رضي الله تعالی عنهما فرمايلي دي چې له الله تعالی پرته په بل شي سوګند مه کوئ، ځکه ما له رسول اللّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څخه اوريدلي چې فرمايل يې: «مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ وَأَشْرَكَ»[۱] **ژباړه:** هغه څوک چې له الله تعالی پرته په بل شي قسم وخوري يقيناً کافر او مشرک شو.

ب. **افعال:** لکه د ځينو ناروغيو د درملنې لپاره له هغو شيانو څخه ګټه اخيستل چې الله تعالی هغه د دفعه کولو اسباب نه وي معرفي کړي. لکه څرنګه چې نبي کريمﷺ فرمايلي دي: «مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ»[۲] **ژباړه:** هر څوک چې (پخپله يا د ماشومانو او يا د حيوان په غاړه کې) يو څه شي ځوړند کړي، يقيناً چې ده د شرک کار تر سره کړ.[۳]

۲. **خفي شرک:** په نيتونو او ارادو کې شرک ته خفي شرک ويل کېږي، لکه: رياء. رياء دې ته ويل کېږي چې يو څوک نېک کار د دې لپاره تر سره کړي چې خلک

---

۱ – مسند أحمد – (۱۰ / ۲٤۹)

۲ – مسند أحمد – (۲۸ / ٦۳۷)

۳ – هغه شيان چې د جاهليت په وخت کې مروج وو او مشرکانو به د خپلو ماشومانو ياحيواناتو په غاړه کې د دې لپاره ځوړندول چې نظر نه شي. د هغو ټولو شيانو ځوړندول حرام دي، لکه: کونجکې، مرۍ، بندونه، ګوجر او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ووينې او بيا ووايي چې فلانی ډېر ښه سړی دی او د ده مدحه وکړي. الله تعالی په دې اړه فرمايلي دي: ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ [الكهف: ١١٠] **ژباړه:** نو څوک چې له خپل پروردګار سره د يو ځای کېدو په هيله وي هغه ته په کار دي چې ښه عمل وکړي او په بنده ګۍ کې له خپل رب سره بل څوک شريک نه کړي.

نبي کريمﷺ فرمايلي دي: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكُ الأَصْغَرُ» ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَمَا الشِّرْكُ الأَصْغَرُ؟ قَالَ: «الرِّيَاءُ»[1] **ژباړه:** يقيناً چې زه په تاسو باندې له ټولو شيانو څخه زيات له اصغر شرک څخه وېرېږم. صحابه وو پوښتنه وکړه، اې د الله رسوله! اصغر شرک څه شی دی؟ رسول اللهﷺ وفرمايل: رياء.

د اصغر شرک حکم

اصغر شرک له اسلام څخه د وتلو لامل نه دی، خو د اکبر شرک لپاره وسيله ده او خاوند ته يې د مشرک نسبت نه کېږي.

> **فعاليت:** زده کوونکي دې د اکبر شرک او اصغر شرک د حکمونو په اړه يو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې:

١. اصغر شرک تعريف کړئ.
٢. د اصغر شرک څو مثالونه بيان کړئ؟
٣. اصغر شرک په څو ډوله دی؟
٤. ښکاره شرک په څو ډوله دی؟
٥. د اصغر شرک حکم بيان کړئ.

---

١ - المعجم الكبير للطبراني - (٤ / ٣٣٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د ایمان نواقض[۲]

ستر کفر

لکه څرنګه چې شرک سخت ناوړه عمل، لـه توحیـد سـره منـافي او د توحیـد لـه نواقـضو څخه دی، همدارنګه کفر هم له ایمان سره منافي او د ایمان له نواقضو څخه دی.

د کفر تعریف

کفر په لغت کې پټولو ته وایي او د عقایـدو د علـم پـه اصـطلاح کـې د ایمـان ضـد ګڼـل کېږي، یعنې په الله تعالی او د هغه په رسول باندې ایمان نه لرل، یا د هغـوی لـه لارښـوونو څخه انکار کول او نه منل کفر دی. که دغه نه ایمان راوړل یې د دروغ ګڼلو لـه املـه وي او یا یوازې په هغه کې د شک، تردید، حسد، کبر او یا ځینو نورو نفسي غوښـتنو لـه املـه وي، ټول کفر دی.

د تعریف شرح

د عقایدو د علم په اصطلاح کې په الله تعالی او په هغـه شـریعت چـې د ده رسـول راوړی دی، ایمان نه درلودل، یا پر ځینو هغو شیانو باندې چې ایمان راوړل پرې فرض دي، ایمان راوړل او له ځینو نورو څخه یې انکار کول، که یې دروغ وګڼي او یا شـک پکـې وکـړي او یا د حسد، کبر او یا ځینو نـورو نفـسي غوښـتنو لـه املـه لـه الهـي لارښـوونو څخـه مـخ واړوي، ټول کفر ګڼل کېږي. ایمان داسې یو حقیقـت دی چـې تجزیـه نـه قبلـوي. داسـې نشي کېدای چې په ځینو یې ایمان راوړي او له ځینو نورو څخه یې منکر شي.

د کفر ډولونه

کفر په دوه ډوله دی:

۱. اکبر کفر (لوی کفر).

۲. اصغر کفر (کوچنی کفر).

لومړی: اکبر کفر: دا کفر د ایمان ضد دی.

اکبر (لوی) کفر په پنځه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. **د دروغ ګڼلو کفر:** د الله تعالی انبیاوو ته د دروغجنو نسبت کول کفر دی. هر څوک چې د الله تعالی انبیاء، په هغه څه کې چې د الله تعالی له لوري یې راوړي دي، دروغجن وګڼي هغه کافر شو، څکه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ﴾ (العنکبوت: ٦٨) **ژباړه:** له هغه چا نه به غټ ظالم څوک وي چې پر الله ﷻ باندې دروغ وتړي یا حق ته د دروغو نسبت وکړي چې کله هغه ته راوړل کېږي. آیا د دغسې کافرانو استوګنځی دوزخ نه دی؟

۲. **د انکار او ځان لوړ ګڼلو کفر:** دا په دې ډول چې د رسول په ریښتینوالي پوهېږي او په دې باندې یې یقین وي چې دغه رسول د الله تعالی له لوري په حقه سره راغلی دی، خو بیا هم د عناد او تکبر له امله د هغه اوامرو ته غاړه نه ږدي. الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ (**البقرة: ٣٤**) **ژباړه:** او کله چې موږ پرښتو ته امر وکړ چې د آدم په وړاندې سرونه په سجده ښکته کړئ، نو ټولو سرونه ښکته کړل، خو ابلیس انکار وکړ هغه د خپلې لویۍ په غرور کې اخته او د کافرانو له ډلې څخه شو.

۳. **شک، تردید او د رسول ﷺ په صدق د یقین نه کولو کفر:** دې کفر ته د ظن او ګومان کفر هم ویل کېږي، څکه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ۞ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ۞ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا ۞ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا﴾ [الکهف: ٣٥ - ٣٨] **ژباړه:** بیا هغه خپل باغ ته ننوت او د خپل نفس په حق کې تیری کوونکی شو، ویې ویل (زه دا نه ګنم چې دغه شتمني او باغ به یو وخت فنا شي او زما باور نشته چې د قیامت ساعت به راشي بیا هم که کله د خپل رب حضور ته زما ورګرځېدل شول، نو هرو مرو به له دې نه هم زیات شاندار ځای ومومم، د هغه ګاونډي په خبرو اترو کې هغه ته وویل: آیا ته په هغه ذات کافر کېږي چې هغه ته له خاورې او بیا له نطفې څخه پیدا کړې او ته یې یو بشپړ سړی جوړ کړې؟ پاتې شوم زه، نو زما رب خو هماغه الله ﷻ دی او زه له خپل رب سره هېڅوک نه شریکوم.

٤. **د اعراض او مخ اړولو کفر:** له دې څخه مراد دا دی چې له دين څخه مخ واړوي، يعنې نه نبوي لاربښوونې اوري، نه په زړه کې څه التفات ورته کوي او نه ځان ورباندې پوهوي، څکه الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ﴾ (الأحقاف: ٣) **ژباړه:** خو دغه کافران له هغه حقيقت څخه مخ اړوونکي دي چې دوی ته د هغه اخطار ورکړ شوی دی.

٥. **د نفاق کفر:** له نفاق څخه دلته مراد نفاق په عقيده کې دی. په دې ډول چې په ظاهر کې خلکو ته ايمان ښکاره کوي او په باطن کې يې عقيده د کفر وي، څکه الله تعالی فرمايلي دي: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴾ (المنافقون: ٣) **ژباړه:** دا هر څه له دې امله دي چې دوی ايمان راوړ بيا کافر شول له دې امله د دوی پر زړونو مهر ولګول شو اوس دوی په هېڅ نه پوهېږي.

د نفاق ډولونه

نفاق په دوه ډوله دی

أ. **عقيدوي نفاق:** دې نفاق ته ستر کفر ويل کېږي او له اسلام څخه د وتلو لامل دی. دا نفاق په شپږ ډوله دی: د رسول تکذيب، يا د ځينو هغو شيانو تکذيب چې رسول ﷺ راوړي وي، له رسول ﷺ سره کينه کول، يا له هغو شيانو سره کينه کول چې رسول ﷺ راوړي وي. د رسول ﷺ د دين په ضعيفه کېدلو باندې خوښي ښکاره کول، يا د رسول ﷺ له دين سره د مرستې بد ګڼل.

ب. **عملي نفاق:** دې نفاق ته اصغر کفر هم ويل کېږي. په دې باندې انسان د اسلام له دين څخه نه وځي خو بيا هم لويه ګناه ده، چې ځينې يې نبي کريم ﷺ په دې حديث کې ذکر کړي دي: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدَعَهَا إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»[1] **ژباړه:** څلور شيان دي چې که په چا کې دا ټول پيدا شول، نو سوچه منافق شو او که په چا کې له دې څلورو شيانو څخه يو پيدا شو، نو په هغه کې د نفاق له عادتونو څخه يو عادت پيدا شو، تر څو چې پرې اېښی يې نه وي، کله چې

---

١ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کوي، نو دروغ وايي، کله چې تړون وکړي، بيا په هغې کې غدر کوي، کله چې وعده وکړي، نو وفا ورباندې نه کوي او کله چې شخړه کوي، نو کنځل کوي.

فعاليت: زده کوونکي دې د اکبر کفر د ډولونو لپاره مثالونه بيان کړي.

د ستر کفر حکم

د دې کفر خاوند کافر بلل کېږي له اسلام څخه وتلی، د تل لپاره به په دوزخ کې وي او د قيامت په ورځ د هيڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبلېږي.

پوښتنې:

١. کفر تعريف کړئ.
٢. د کفر ډولونه کوم دي؟
٣. لوی کفر په څو ډوله دی؟
٤. نفاق په څو ډوله دی؟
٥. ايا عملي نفاق له اسلام څخه د وتلو لامل دی؟
٦. د ستر کفر حکم بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

اصغر کفر

په مخکني لوست کې مو د اکبر کفر په اړه معلومات تر لاسه کړل. په دې لوست کې به د اصغر کفر د تعریف، ډولونو او حکم په اړه معلومات تر لاسه کړو.

د اصغر کفر تعریف

دا هغه ګناهونه دي چې شارع د زجر او تهدید له امله ورته د کفر نسبت کړی دی، خو د اکبر کفر (لوی کفر) حد ته نه دي رسېدلي او له اصل ایمان سره ضد او منافي نه دي، خو ایمان ضعیفوي. که چېرې د دې ګناهونو خاوند توبه ونه باسي، نو د الله تعالی په مشیت کې دی. که خوښه یې شوه عذاب ورکوي، خو د ابد لپاره په دوزخ کې نه پاتې کېږي او که خوښه یې شوه عفوه ورته کوي.

د اصغر کفر ډولونه

د اصغر کفر (کوچني کفر) ډولونه ډېر زیات دي، خو په لنډ ډول ویلای شو: هره هغه ګناه چې په شرعي نصوصو کې ورته د کفر نسبت شوی وي او د اکبر کفر (لوی کفر) او اکبر شرک حد ته نه وي، رسېدلې اصغر کفر (کوچنی کفر) ورته ویل کېږي.

د اصغر کفر مثالونه

په یو حدیث شریف کې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: «سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ»[1] **ژباړه:** مسلمان ته کنځل کول فسق او وژل یې کفر دی. همدارنګه په یو بل حدیث شریف کې، کله چې نبي کریم ﷺ په حجة الوداع کې خلکو ته نصیحت کولو، ویې فرمایل: «لاَ تَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»[2] **ژباړه:** له ما څخه وروسته تاسو مه کافر کېږئ، چې ځیني له تاسو څخه د ځینو نورو غاړې وهي. په یو بل حدیث

---

۱ - صحیح مسلم - (۱ / ۵۷)

۲ - صحیح مسلم - (۱ / ۵۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريف کې رسول اللهﷺ فرمايلي دي: «اثْنَتَانِ فِى النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ الطَّعْنُ فِى النَّسَبِ وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ»[١] **ژباړه**: په خلکو کې دوه عادتونه شته چې هغه کفر دی، يو نسب ته طعن (نسب بدلول) او بل په مړي باندې په چيغو ژړا کول.

د دې ډول کفر حکم

د دې ډول کفر خاوند ته نه د کافر نسبت کيږي او نه لـه اسـلام څخه وځـي، خـو شـارع يوازې د زجر او تهديد په اساس ورته د کفر نسبت کړی دی.

فعاليت:

زده کوونکي دې په خپلو منځونو کې د اصغر کفر د تعريف او ډولونو په اړه يـو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې:

١. اصغر کفر تعريف کړئ.
٢. د اصغر کفر څو مثالونه ذکر کړئ.
٣. د اصغر کفر حکم بيان کړئ.

---

١ – صحيح مسلم – (١ / ٥٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدعت

شیطان د انسان د گمراهۍ هڅه کوي، فاسقان په بې دینۍ بې لارې کوي او دینداران په دین کې افراط او د دین له پولو څخه تېریدو ته هڅوي، په دې توګه چې په دین کې نوې لارې چارې راپیدا کړي. په دین ناپوهه خلک بیا هغه د دین برخه ګڼي او د الله تعالی د اطاعت په موخه د الله تعالی په معصیت کې ډوب وي. که چېرې بیا دغه بدعت په عقیده کې را منځته شي نو د ایمان له نواقضو څخه ګڼل کېږي او د انسان ایمان له منځه وړي.

په دې لوست کې به بدعت وپېژنئ او د هغه د نارواتوب دلایل به له قرآن او سنتو څخه زده کړئ.

د بدعت تعریف

بدعت د ژبې له مخې نوي ایجادولو ته وایي او همدا راز نوي پیدا کړی شوي څیز ته هم ویل کېږي.

په شرعي اصطلاح کې په دین کې نوې چارې ایجادول چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې اړتیا ورته وه او څه مانع هم شتون نه درلوده، خو له دې سره سره شریعت امر نه وي ور باندې کړی. د داسې چارو ایجادولو ته بدعت ویل کېږي.

د تعریف شرح

په تعریف کې درې مطلبونه بیان شوي دي:

١. بدعت په دین کې نوې چارې ایجادول دي، چې قرآن او سنت د هغو غوښتنه نه وي کړې، نو بدعت په دین کې رامنځته کېږي، په دنیوي چارو کې بدعت نه وي.

د دیني او دنیوي چارو تر منځ (په دې ځای کې) توپیر په دې سره کېږي، چې دیني چارې د اجر د طلب لپاره وي او دنیوي چارې خپل خپل اهداف لري.

٢. دې نویو چارو ته لکه چې اوس اړتیا ده، هغو ته به د رسول اللهﷺ په زمانه کې هم اړتیا وه او همدومره اړتیا بس ده چې دا نوی عمل یو دیني کار وګڼل شي، ځکه دیني کار باید پلی شوی وای.

رسول اللهﷺ دین پوره را رسولی او ټول یې په عمل کې پلی کړی دی، خو هغه چارې چې د دین خدمت پرې کېږي، د رسول اللهﷺ په زمانه کې اړتیا ورته نه وه او اوس یې ګټه ښکاره ده. د داسې چارو ایجادول بدعت نه دی، لکه د صرف او نحو د علومو زده کول، ځکه د هغه مبارک په زمانه کې مسلمانان په قرآن او سنتو د صرف او نحو له کارولو پرته ښه پوهېدل، او اوس په عربو او عجمو کې هغه پخوانۍ سلیقه پاتې نه ده، نو د قرآن او سنتو د پوهې لپاره د ژبې د علومو زده کړه اړینه ده.

همدا راز د مدرسو او پوهنتونونو جوړول او د دین د پیاوړتیا او پایښت لپاره پراخه دولتي تشکیلات رامینځ ته کول، منظم قوانین جوړول او محاکم ایجادول دا ټول بدعت نه دي، ځکه دا د اوسنۍ زمانې اړتیا ده چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې په دومره پراخه کچه ورته اړتیا نه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د رسول الله ﷺ په زمانه کې به د دې نويو چارو د کارولو په مخ کې خنډ نه وو او که په هغه زمانه کې يې په مخ کې خنډ وو، کارول يې ممکن نه وو، نو بيا يې د ګټې او اغېز د شتون په صورت کې کارول بدعت نه ګڼل کېږي، خو په دې شرط چې د دين له کوم بل اصل او حکم سره په ټکر کې نه وي. لکه له نوې تکنالوژۍ څخه د دين په ساتلو او خپرولو کې کار اخيستل، په جهاد کې د نويو وسلو کارول او په دعوت کې له راډيو، تلويزيون، انټرنېټ او د مطبعو له مشينونو څخه کار اخيستل. د دې ټولو څيزونو کارول د رسول الله ﷺ په زمانه کې د هغوی د نشتوالي له کبله ممکن نه وو.

فعاليت

۱. زده کوونکي دې د ديني او دنيوي چارو لپاره په خپل وار مثالونه بيان کړي او په دين کې د نويو لارو د جوړولو رېښتيني يا فرضي بېلګې دې وښيي.

۲. د دين ټينګول، امنيت راوستل، د ښوونې او روزنې، روغتيا او عدالت په ډګرونو کې هڅې عادتونه دي، که عبادتونه؟ د دين د اقامت لپاره دولتي تشکيلات ولې بدعت نه ګڼل کېږي، سره له دې چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې به دې پراخه کچه تشکيلات او ادارې نه وې؟ په دې هکله بحث وکړئ.

په عقيده کې بدعت

علماوو په دې اتفاق کړی چې په عقيده کې بدعت حرام دی ځيني عقيدوي بدعتونه آن کفر ته رسېږي، چې د دين له ښکاره حکم څخه پکې انکار راشي او ټولو ديني علماوو هغه صريح کفر ګڼلی وي. لکه د مشرکانو دا قول چې قرآن حکايت ورڅخه کوي: ﴿وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا﴾ [الأنعام:۱۳۹] او دوی وايي: څه چې د دې څارويو په ګېډو کې دي، يوازې زموږ د نارينه وو لپاره دي او زموږ پر ښځو حرام کړی شوي دي.

د بدعت د نارواتوب دليلونه

ډېر نقلي او عقلي دليلونه د بدعت په نارواتوب دلالت کوي چې موږ يې دلته له قرآن او سنتو څخه په ځينو مهمو او صريح دلايلو بسنه کوو.

قرآن کريم: الله تعالی فرمايي: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلامَ دِينًا﴾ [المائدة: ۳] **ژباړه:** نن ورځ مې ستاسو لپاره ستاسو دين کامل کړ، خپل نعمت مې پوره درکړ، او اسلام مې د دين په توګه درته غوره کړ.

څوک چې نوې چارې په دين کې پيدا کوي او هغه له دين څخه ګڼي، دی د رسول الله ﷺ په لاس راوړل شوی دين پوره نه ګڼي. د ده عمل دا معنا لري چې د دين

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځېنې برخې هغه مبارك نه دي پوره كړي او هغه يې دپوره كيدو لپاره دې مبتدع ته پرې ايښې دي. نو دى د دې آيت په مدلول يا نه پوهيږي او يا ورڅخه انكار كوي، ځكه الله تعالى دين پوره ګڼلى او دى په هغه كې نورې چارې را پيدا كوي.

حـــديث: رســـول الله ﷺ فرمـــايلي: «أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ لِوُلاَةِ الأَمْرِ ، وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلاَفًا كَثِيرًا ، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ ، تَمَسَّكُوا بِهَا ، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ. فَإِنَّ كُل مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ ، وَكُل بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ»[۱]

ژباړه: زه تاسـو تـه لـه الله تعـالى څخـه پـه تقـوى او وېـره او د چـارواكو خبـرو تـه پـه غـوږ نيولـو او درنـاوي وصـيت كـوم، كـه څـه هـم هغـه يـو حبـشي غـلام وي څـوك چې په تاسو كې ژونـدى پـاتې شـي هـرو مـرو بـه زيـات اخـتلاف ويـنـي، نـو پـه تاسـو زمـا د سـنتو او زمـا د راشـدو خلفـاوو (لارښـودل شـويو خـاى ناسـتو) د لارو پيـروي لازمـه ده دا طريقـې كلكـې ونيـسئ او پـه غاښـونو يـې كلكـې كـړئ، لـه نويـو كـارونو څخه ځان وساتئ، ځكه هره نوې چاره بدعت ده او هر بدعت لار وركې ده.

په يو بل حديث كې عايشې رضي الله تعالى عنها له رسول الله ﷺ څخه روايـت كـړى چې هغه مبارك وفرمايل: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ»[۲] چا چې زمـوږ پـه دې كار (دين) كې نوې څه راپيدا كړل، نو هغه رد دي.

پوښتنې:

۱. بدعت تعريف كړئ؟
۲. د بدعت له تعريف څخه څو مطلبونه په ډاګه كېږي؟
۳. په عقيده كې بدعت څه ته وايي؟
٤. د قرآن او سنتو له مخې د بدعت د نارواتوب دليلونه بيان كړئ.

كورنۍ دنده:

زده كوونكي دې د بدعت په اړه يوه مقاله وليكي چې له لسو كرښو كمه نه وي.

۱- رواه احمد و أبوداود.

۲ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صحابه کرامو مقام

١. د صحابه وو تعریف

صحابه او اصحاب د صحابي جمع ده او ملګري ته ویل کیږي.

په اصطلاح کې صحابي هر هغه چاته ویل کیږي چې پیغمبرﷺ یې لیدلی وي، په هغه یې ایمان راوړی وي او د ایمان په حالت کې وفات شوی وي.

٢. د صحابه کرامو بهتري او غوره والی

الله تعالی د قرآن په ګڼو آیاتو کې د صحابه کرامو فضیلت، مقام او منزلت ستایلی چې موږ د بیلګې په توګه لاندې آیتونه لولو:

أ. الله تعالی له صحابه وو څخه خوښ او راضي وو او صحابه له الله ﷻ څخه

الله تعالی فرمایي: ﴿وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾. [التوبة ١٠٠]

ژباړه: هغه مهاجرین او انصار چې هغوی تر ټولو دمخه د ایمان بلنې ته په لبیك ویلو کې وړاندې شول، دغه راز هغه کسان چې وروسته له نیکۍ او ریښتینولۍ سره په هغو پسې راغلل، الله ﷻ له هغو نه خوښ او هغوی له الله ﷻ نه خوښ شول الله ﷻ د هغو لپاره داسې باغونه تیار کړي دي چې تر هغو لاندې به ویالې بهیږي او هغوی به پکې د تل لپاره اوسیږي. همدا ډیر لوی بریالیتوب دی.

ب. په غوره خویونو دصحابه وو توصیفول

الله پاک فرمایي: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾ [الفتح: ٢٩]

ژباړه: محمدﷺ د الله رسول دی او کوم کسان چې له هغه سره ملګري دي هغوی پر کافرانو سخت او په خپلو منځو کې خواخوږي دي. ته چې کله هغوی ګورې په رکوع او سجده او د الله ﷻ د فضل او د هغه د رضا په طلب کې یې بوخت مومې، د سجدو نښې نښانې د هغو پر تندیو موجودې دي چې په هغوسره پیژندل کیږي.

ج. د امت اجماع

د پورتنیو قرآني آیتونو او د زیاتو نبوي احادیثو پر بنسټ چې د صحابه وو په لوړ شان دلالت کوي، ټول اسلامي امت د صحابه کرامو پر عدالت او تقوا اجماع کړې ده او ویلې یې دي: (**الصحابة کلهم عدول**). صحابه کرام ټول په حق او انصاف ولاړ او د تقوا څښتنان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. د هغوی تر منځ پيښې شوې مشاجرې او اختلافونه اجتهادي وو او هيڅ يو لوري ته پړه او ملامتيا نه شي راجع کيدای. که کومه ګناه ترې شوې هم وي، توبه يې ايستلې او الله پاک ورته ښښنه کړې ده. الله تعالی فرمايي: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ [التوبة:١١٧]

ژباړه: الله ﷻ، پيغمبر او هغو مهاجرينو او انصارو ته ښښنه وکړه چې هغوی په ډېر تنګ وخت کې د پيغمبر ملګرتيا وکړه. که څه هم چې له هغو څخه د ځينو زړونه کوږوالي ته نيژدې شوي وو (خو کله چې هغوی د دې انحراف پيروي ونه کړه. بلکې د پيغمبر ملګرتيا يې وکړه) نو الله ﷻ هغوی معاف کړل. بېشکه چې الله ﷻ پر دوی مهربان او رحم کوونکی دی.

۳. د صحابه وو سپيڅلتيا

صحابه کرام هغه سپيڅلي خلک دي چې الله ﷻ له هغوی ټولو څخه د خپلې خوښۍ څرګندونه داسې کوې: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ [الفتح: ١٨]

ژباړه: الله ﷻ له مؤمنانو څخه راضي شو کله چې هغوی تر ونې لاندې له تاسره بيعت کاوه.

صحابه کرام د ډېر لوړ مقام څښتنان دي. صحابه کرام هغه خلک دي چې الله پاک د خپل پيغمبر او تر قيامته پورې د عام امت تر منځ د وساطت او ارتباط لپاره غوره کړي دي. چې له دوی پرته نه خو د قرآن فهم امت ته رسيدلای شو او نه د پيغمبر ﷺ تعليمات او لارښوونې!

له همدې کبله د صحابه کرامو پرعدالت، صدق او تقوا باندې ايمان لرل د عقيدې برخه ګرځېدلې ده.

فعاليت

که صحابه کرام – خدای ﷻ مه کړه- مورږ بې اعتباره وګڼو، نو قرآن او سنت خو مورږ ته هغوی را رسولي، د دې دواړو به بيا څه حال وي؟ او د اسلام به بيا څه حال وي؟

٤. له صحابه وو سره مينه

پيغمبر ﷺ په خپلو ويناوو کې مسلمانانو ته لارښوونه کړې ده چې د صحابه وو سره مينه وساتي، او هغوی سره له دښمنۍ څخه ځانونه وژغوري، ځکه چې د صحابه کرامو ډله د ځمکې پر مخ تر ټولو غوره ډله ده، او د هغوی سره مينه ساتل د پوره ايمان نښه ده. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی سره مینه، محبت او د هغوی قدر او احترام د پیغمبرﷺ او پر هغه د نازل شوي شریعت سره مینه، محبت او د هغو قدر او احترام دی!

ځکه نو پیغمبرﷺ عام امت ته په خطاب کې د هغوی پام او توجه د صحابه کرامو لور ته را اړولې ده. پیغمبرﷺ فرمایلي دي:«لاَ تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ أَنْفَقَ أَحَدُكُمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلاَ نَصِيفَهُ »[1].

ژباړه: زما صحابه مه کنځئ. زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما روح د هغه په واک کې دی چې که چیرې ستاسې څخه یوکس د احد د غره په اندازه سره زر خیرات کړي نو د هغوی یو موټی خیرات ته نه رسیږي ، او نه يې نیم موټی خیرات ته رسیږي. په بل حدیث شریف کې پیغمبرﷺ فرمایلي دي: «اللَّهَ اللَّهَ فِي أَصْحَابِي اللَّهَ اللَّهَ فِي أَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ وَمَنْ آذَى اللَّهَ يُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ»[2].

ژباړه: زما د صحابه وو په اړه له الله ﷻ وویرېږئ، له الله ﷻ وویرېږئ، هغوی د خپلو ناوړه ویناوو نښه مه ګرځوئ، که څوک له هغوی سره مینه محبت لري نو زما د مینې او محبت له کبله یې ورسره لري او که څوک له هغوی سره کرکه، نفرت او دښمني لري نو له ماسره د کرکې، نفرت او دښمنۍ له کبله یې ورسره لري. او که څوک هغوی ته ضرر او تکلیف رسوي، نو یقینا چې ماته تکلیف او ضرر رسوي، او څوک چې ماته تکلیف او ضرر رسوي، نو یقیناً چې الله پاک ته تکلیف او ضرر رسوي. (له ځانه یې خپه کوي) او څوک چې الله پاک ته تکلیف او ضرر رسوي (خپه کوي یې) نو نژدې ده چې الله پاک به یې را ونیسي.

فعالیت

په پورتني حدیث کې پیغمبرﷺ څو مهم ټکي ذکر کړي دي، د هغو په هکله یو یو په نوبت خبرې اترې وکړئ:

١. د صحابه کرامو په باره کې له الله ﷻ څخه وویرېږئ.
٢. صحابه کرام د خپلو ناوړه ویناوو نښه مه ګرځوئ.
٣. له اصحاب کرامو سره مینه کول په حقیقت کې د الله ﷻ د رسول سره مینه ده.
٤. له صحابه وو سره دښمني په حقیقت کې له پیغمبرﷺ سره دښمني ده.

١- سنن أبي داود
٢- الترمذي

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥. د صحابه وو سره بغض ساتل منافقت دی

لکه څرنګه چې له صحابه وو سره مینه د ایمان نښه ده، همدا شان له صحابه وو سره بغض ساتل منافقت او سرکشي ده. امام طحاوي لیکلي دي: (**وَبُغْضُهُم كُفْرٌ ونِفَاقٌ وطُغْيَانٌ**). له صحابه وو سره بغض یاکفر دی، یا نفاق، یا سرکشي او بغاوت دی.

دا په دې معنا چې که چیرې له صحابه وو سره بغض د دین او یا بې ځایه غوسې له امله وو، نو بیا دا لوی کفر دی چې مسلمان پرې کافر کیږي. که چیرې د صحابه وو بد ګڼل او ورسره کینه ساتل د دنیایي امورو په خاطر وي نو دا کار بیا فسق دی.

له صحابه وو سره بغض ځکه نفاق دی چې پېغمبرﷺ فرمایلي: «**الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ**»[1]. **ژباړه:** له انصارو سره مینه او محبت نه کوي مګر مؤمن او له دوی سره بغض او کینه نه کوي مګر منافق.

بل دا چې صحابه ددین ساتونکي، ددین روزونکي، د کفر په مقابل کې جهاد کوونکي وو بغض ساتل ځکه منافقت دی چې دا کار د هغه وخت د منافقینو خصلت اوعادت وو چې صحابه به یې بد ګڼل.

پوښتنې:

١. اصحاب تعریف کړئ.
٢. د اصحابو د غوره والي په اړه دوه نقلي دلایل ذکر کړئ.
٣. له صحابه وو سره مینه کول څه حکم لري؟
٤. له صحابه وو سره بغض او کینه کول څه حکم لري؟

کورنۍ دنده:

زده کوونکي دې د صحابه وو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

١- صحيح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیثو برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صحيح او حسن حديثونو پېژندل

احاديث د روايت له مخې ډېر ډولونه او مختلفې مرتبې لري چې د هغې له جملې څخه يو صحيح ، بل حسن حديثونه دي نو اړينه ده چې د صحيح اوحسن حديثونو تعريف، اوتوپير وپېژنو.

۱ـ صحيح حديث

د صحيح حديث تعريف

په عربي لغت کې صحيح دمريض ضد ته وايي.

او د محدثينو په اصطلاح کې صحيح حديث: هغه حديث دی چې راويان يې عادلان، د کره ضبط او حافظې خاوندان، سند يې متصل، او د هر ډول علت، او شذوذ څخه خالي وي.

د تعريف شرحه

د صحيح حديث په اصطلاحي تعريف کې د پنځو شرطونو يادونه شوې چې وضاحت يې په لاندې ډول دی:

۱ـ د راويانو عدالت: دا په دې معنا چې د حديث ټول راويان به مسلمانان او عاقلان، بالغان وي، او د هر قسم فسق، او د مروت خلاف کارونو او خصلتونو څخه به پاك وي.

۲ـ راويان به يې ضابطين او متقنين وي: معنا دا چې راويان به يې دداسې حافظې خاوندان وي چې احاديث به يې داسې کره ياد وي چې کله يې د لوستلو اړتيا پيدا شې بې له کوم زيادت يانقصان څخه يې وړاندې کړای شي.

۳ـ د سند اتصال: هغه داسې چې ددې حديث هر راوي به حديث د مخکينې راوي څخه اورېدلی وي ،يا به يې په هغه لوستلی وي، اويا به له مخکيني راوي څخه د روايت کولو اجازه ولري.

۴ـ د علت څخه پاکوالی: هغه داسې چې په حديث کې به کوم داسې پټ عيب اوعلت نه وي([1]) چې د حديث صحت تر سوال لاندې راولي.

۱ـ په سند کې دعلت څخه دپاکوالي نه مراد دا دی چې په سند کې کومه داسې پټه انقطاع نه وي موجوده چې په ظاهرکې ورڅخه سند پاك ښکاري، ځکه که چيرې په سند کې انقطاع موجوده وي نو بيا داسې حديث ته منقطع ويل کيږي نه صحيح حديث. ددې مثال امام

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ـ له شاذ والي څخه پاکوالی: یعنې حدیث به شاذ نه وي. شاذ هغه حدیث ته وایي چې مقبول راوي د خپلې مرتبې څخه د لوړې مرتبې د راوي پرخلاف روایت کړی وي.

د صحیح حدیث مثال

«قال الإمام البخاري: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ –رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– عَنْ النَّبِيِّ –صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– قَالَ: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ.....»[۱]

ژباړه: امام بخاری رحمه الله تعالی وایي چې مونږ ته حدیث بیان کړی دی سلیمان بن حرب، هغه وایي چې مونږ ته حدیث بیان کړی شعبه، شعبه له قتادة، او قتادة له انس بن مالك رضي الله عنه څخه روایت کوي انس رضي الله عنه وایي چې پیغمبر ﷺ فرمایلی دي: (درې خویونه داسې دي چې په چاکې وي د ایمان په خوند به پوهه شي: چاته چې الله جل جلاله او د هغه رسول ﷺ تر هر چا ډېر محبوب وي، بل هغه څوك چې د یو شخص سره د الله جل جلاله د رضامندۍ لپاره مینه کوي، او بل هغه څوك چې کفر ته اوړېدل ورته دومره بد ښکاري پس له هغې چې الله جل جلاله ورته د کفر څخه خلاصی ورکړ، لکه څرنګه چې په اورکې واچول شي.)

دا حدیث ځکه صحیح دی چې راویان یې ټول عادلان، دکره حافظې خاوندان، سند یې متصل، او هیڅ ډول علت او شذوذ په کې نشته.

فعالیت

زده کوونکي دې د پورتني حدیث د راویانو نومونه واخلي.

۲ـ حسن حدیث

دحسن حدیث تعریف

په عربي لغت کې حسن د قبیح ضد ته وایي.

ابن صلاح په لاندې حدیث کې داسې شرحه کوي:- عن عبد الرازق عن سفيان الثوري عن أبی إسحاق عن زيد بن يثيع عن حذيفة قال: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : (إن وليتموها أبا بكر فقوي أمين . .)).

که چېرې یو محدث د دې حدیث د سند ظاهر ته نظر وکړي، نو ورته متصل ښکاري حال دا چې په دې سند کې دوه ځایه انقطاع موجوده ده: لومړی دا چې خپله امام عبدالرزاق دا حدیث له امام ثوري څخه نه دی اوریدلی، بلکه ده دا حدیث د النعمان بن ابي شیبه الجندي څخه اوریدلی دی. دوهم دا چې امام ثوری هم دا حدیث د ابو اسحاق څخه په خپله نه دی اورېدلی، بلکه ده دا حدیث له امام شریك څخه اوریدلی او بیا امام شریك له امام ابواسحاق څخه اوریدلی دی، نوپه سند کې پټه انقطاع پرته ده. (ابن الصلاح – / ۳۳) مقدمة

۱ – صحیح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د محدثينو په اصطلاح كې حسن: هغه حديث ته ويل كېږي چې راويان يې عادلان، مگر د كره ضبط او حافظې خاوندان نه وي، سند يې متصل د هر ډول علت اوشذوذ څخه پاك وي.

د حسن حديث شرطونه

د حسن حديث له تعريف څخه څلور شرطونه معلومېږي

۱ـ د راويانو عدالت.

۲ـ د سند اتصال.

۳ـ د شاذ والي څخه پاكوالی.

۴ـ د علت څخه پاكوالی.

د صحيح او حسن حديثونو ترمنځ توپير

كه چېرې د صحيح، او حسن حديثونو تعريف او شرطونو ته ځير شو نو كوم توپيرونه لرې، يوازې د حسن حديث توپير له صحيح سره په دې كې دی چې دحسن حديث په راويانو كې يوكس د كره او قوي حافظې خاوند نه وي.

د حسن حديث مثال

قال الامام احمد: «حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– يَقُولُ:(وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ الْقَوْمَ ثُمَّ يَكْذِبُ لِيُضْحِكَهُمْ وَيْلٌ لَهُ وَوَيْلٌ لَهُ». [۱]

ژباړه: (امام احمد رحمة الله تعالى وايي چې مونږ ته امام عبدالرزاق حديث بيان كړی، عبدالرزاق وايي چې مونږ ته معمر حديث بيان كړی، هغه له بهز بن حكيم څخه روايت كوي، هغه له خپل پلار حكيم چې بيا يې له نيكه څخه روايت كوي د بهز نيكه وايي چې ما له پيغمبرﷺ څخه اوريدلي چې ويل يې: هلاكت دې وي هغه شخص ته چې خلكو سره كله خبرې كوي، نو ددې لپاره ورته دروغ وايي چې هغوی وخندوي، هلاك دې شي، او هلاك دې شي داسې شخص.)

---

۱ - مسند أحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې حديث سند متصل، د شاذ والي او علت څخه خالي دی، راويان يې عادلان دي، مگر يوازې د بهز بن حکيم راوي په ضبط او حافظه کې کمزوري وه، له دې امله دا حديث حسن حديث بلل کېږي.

د صحيح او حسن حديثونو حکم

صحيح ، او حسن حديثونه دواړه شرعي دلايل دي او عمل پرې واجب دی.

پوښتنې:

۱ـ صحيح حديث تعريف کړئ.

۲ـ د صحيح حديث شرطونه څو دي؟

۳ـ د صحيح او حسن حديثونو ترمنځ څه توپير دی واضح يې کړئ؟

۴ـ د صحيح او حسن حديثونو حکمونه ووایاست.

کورنۍ دنده:

د صحيح او حسن حديثونو تعريفونه په يادو زده کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضعیف حدیث

د اسلام د دین له ځانګړتیاوو څخه یوه دا ده چې هر حکم یې پرسند ولاړ دی، هیڅ داسې وینا او عمل پکې نشته چې پر دلیل ولاړ نه وي، که چیرې په کومه وینا کې چې پیغمبرته یې نسبت کیږي د کمزورۍ نښه لیدل کیږي او په روایت کې یې ستونزه وي، د دین علماوو داسې روایات په ګوته کړي دي، تر څو پرې څوک د صحت حکم ونکړي.

حدیث ته د کمزورۍ نسبت له دې کبله کیږي چې د روایت په سلسله کې یې قوت نه وي، او ځینې داسې لاملونه یې ترڅنګ شتون لري چې پیغمبر ته یې په نسبت کولو کې خنډ واقع کیږي.

د کمزوري حدیث تعریف: هغه حدیث ته ویل کیږي چې په هغه کې د صحیح او حسن شرطونه نه وي[1].

د تعریف شرحه: له کمزوري حدیث څخه مراد هغه حدیث دی چې په سند کې یې انقطاع وي او یا داسې راوي پکې وي چې د اعتماد وړ نه وي، د بېلګې په توګه لکه په دیانت او ریښتونولی باندې یې اعتراض وي اویا حافظه یې کمزورې وي، لدې امله هغه وینا اوکړنه چې نسبت یې پیغمبرته کیږي، د روایت په لړ کې یې ستونزې وي هغه ته کمزوري حدیث ویل کیږي.

د کمزوري حدیث مثال: (حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ: حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «احْتَرِسُوا مِنَ النَّاسِ بِسُوءِ الظَّنِّ»)[2].

ژباړه: په بد ګماني سره له خلکو څخه ځان وژغورئ.

۱– هغه شرطونه: د سند اتصال، د راویانو عدالت، د هغوی حافظه، د علت او شذوذ څخه پاکوالی.

۲ – د طبراني المعجم الأوسط ۱۸۹/۱، په روایت کې یې معاویه بن یحی دی هغه ضعیف دی. ابن حجر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ضعیف حدیث حکم

د کمزوري حدیث روایت او پرې عمل هغه مهال روا دی چې کمزوري یې ډېره زیاته نـه وي، په فضایلو (ترغیب، او ترهیب) پورې اړه ولري، د اسلام عام اصل یې تاییـد کـوي او له هغه سره هیڅ ډول ټکر ونلري.

د ضعیف حدیث ګټه

په فضایلو کې ضعیف حدیث چې ډېر ضعف ونلري، د دې وړ دی چې عمل پرې وشـي، او همدا راز د دې حدیث په غوښتنه په عمل کولو سره د ثواب امید هم کیدای شـي، کـه چیرې د دین له اصولو سره ټکر ونلري.

پوښتنې:

۱ – ضعیف حدیث تعریف کړئ.

۲ – په کومو شرطونو د ضعیف حدیث روایت صحیح دی؟

۳ – ضعیف حدیث څه ګټه لري؟ بیان یې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع حديث

د پېغمبر وينا وحې ده او په اسلام کې دويم مأخذ دی، لدې کبله د پېغمبرﷺ په احاديثو کې علماوو پوره زيار ايستلی او دقت يې کړی دی، هغه صحيح احاديث چې له پېغمبر څخه يې روايت شوی دی، له جوړو شوو خبرو څخه لرې کړي او پدې اړه د دين علماء بريالي شوي دي چې په دلايلو سره يې موضوعي احاديث د صحيحو احاديثو له لړی نه لرې کړي.

د موضوع حديث تعريف: هغه له ځانه جوړ شوي حديث ته ويل کېږي چې پرته له کوم اساسه يې پېغمبرﷺ ته نسبت شوی وي.

د تعريف شرحه

له پورتني تعريف څخه دا څرګنده شوه چې موضوع حديث هغو خبرو او کړنو ته ويل کېږي چې ځينو خلکو پرته له کوم سنده په پيغمبر پورې تړلي وي او هغه ته يې نسبت کړی وي، د تاريخ په اوږدو کې ځيني داسې دروغجن خلک وو، چې په رسول اللهﷺ پورې يې دروغ تړلي ، ځينو د خپل تعصبي نظر پياوړي کولو، ځينو د ديندارۍ په نيت د ځينو اعمالو د فضايلو په بيان کې او ځينو نورو د فساد او دښمنۍ لپاره دا کار سرته رسولی دی.

د موضوع حديث حکم

د موضوع حديث روايت او ورباندې عمل کول ناروا دي، ځکه چې د دې حديث بيانول په خپله ويونکي ته تاوان رسوي او هغه داسې چې کله څوک يو موضوع حديث بيانوي، هغه ته دروغجن ويل کېږي، لکه: څرنګه چې په حديث شريف کې راغلي دي: «مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ.» (١)

ژباړه: څوک چې زما (پيغمبر) لخوا خلکو ته وينا کوي او هغه پوهېږي چې دا وينا دروغ ده (د پيغمبر حديث نه دی) دا کس په خپله يو له دروغ ويونکو څخه دی.

١ – المعجم الکبير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د موضوع حديث د پېژندلو او د خلکو د پوهاوي لپاره که چېرې اړتيا ليدل کېږي بيانول يې جواز لري، ترڅو خلك پدې پوه شي چې دغه وينا حديث نه، بلکې له ځانه جوړه شوې وينا ده.

د موضوع حديث پېژندنه

موضوعي حديث په لاندې توګه معلومېږي

١ – کله چې وضعه کوونکی يې په خپله اعتراف وکړي چې دا حديث ده جوړ کړی دی.

ب – داسې معنا ولري چې د وقوع امکان يې لرې بربښي، لکه د دوو متضادو شيانو يوځای کېدل.

ج – له هغو مسايلو سره مخالف واقع کېدل چې په دين کې خورا مهم ګڼل کېږي، لکه د اسلام له يو رکن څخه انکار کول.

د وضعه شوي حديث مثال

– " الْفَقرُ فَخرِي وَبِهِ أَفتَخِرُ "[١].

ژباړه: فقر زما وياړ دی، زه پرې وياړم.

د وضعې اسباب

له ځانه حديث جوړول او بيا يې پيغمبرﷺ ته نسبت کول، يو شمېر لاملونه لري چې په لاندې توګه بيانېږي.

١ – ځينې داسې خلك وو چې له ځانه يې عجيبه قيصې جوړولې، بيا به يې نسبت پيغمبرﷺ ته کاوه او خلکو ته به يې په مجالسو کې اورولې تر څو له دې لارې په خلکو کې شهرت پيدا کړي او د قدر وړ وګرځي.

٢ – د دين دښمنانو هم زيار ايسته چې له دې لارې په اسلام باندې طعن وارد کړي او خپلو شومو اهدافو ته د رسېدو په خاطر يې له ځانه حديث جوړول او بيا يې پيغمبرﷺ ته نسبت کاوه.

٣ – ځينې داسې خلك وو چې د دې لپاره چې د وخت واکمنانو ته ځان نيږدې کړي د هغوی د خوشحالېدو لپاره يې خبرې جوړولې او بيا به يې د حديث سرليك ورکاوه.

---

١ – ابن حجر وايي: دا موضوعي حديث دی هيڅ اساس نه لري، همداراز امام صنعاني وايي: په دروغو جوړ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ – ځينې ډلو د خپلې تګ لارې د تاييد لپاره، احاديث جوړ کړل ترڅو وښيي چې د دوی تګ لاره په حقه ده او د اسلام له نظره ستونزه نه لري.

٥– ځينو په نفلي عباداتو کې د افراط کولو په نيت او د بې ځايه دينداری له کبله د اعمالو په فضايلو کې حديثونه جوړول.

د موضوع او ضعيف تر منځ توپير

موضوعي حديث هغه بې بنسټه خبر دی چې په دروغو يې نسبت پېغمبرﷺ ته شوی وي په دين کې هيڅ حيثيت نلري آن تر دې چې ويل يې هم ګناه لري، که چېرې د پوهاوي لپاره نه وي.

او ضعيف حديث د څه لاملونو له کبله کمزوری ګڼل کېږي اوکه چيرې د دين له اصولو سره ټکر ونلري، د دې وړ دی چې په فضايلو کې پرې عمل وشي او همدا راز په نورو رواياتو سره د کمزورۍ له مرحلې څخه هم وتلای شي.

پوښتنې:

١ – موضوع حديث څه ته وايي؟ بيان يې کړئ.

٢ – په کومو لارو موضوعي حديث پېژندل کېږي؟

٣ – د موضوع حديث حکم ووایاست.

٤ – آيا کمزوری حديث له موضوعي حديث سره توپير لري؟ واضح يې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احاديثو مشهور کتابونه

د احاديثو د کتابونو ډولونه

د احاديثو کتابونه د ترتيب په اعتبار سره په دوه ډوله دي: پر بابونو مشتمل کتابونه او مسانيد.

۱ـ پر بابونو مشتمل کتابونه

دا هغه کتابونه دي چې د پيغمبرﷺ احاديث په کې د بابونو اوکتابونو په شکل کې راټول او په بيلا بيلو طريقو ليکل شوي دي:

اـ ځينې يې داسې دي چې په علم او دين پورې اړوند ټول بابونه پکې ځاى پر ځاى شوي دي، لکه: د تعليم او تعلم برخه، د عقايدو برخه، فقهي احکام، زهد او تقوى، آداب او اخلاق، تفسير، تاريخ او نبوي سيرت، پېښېدونکي فتنې، د صحابه وو مناقب، دغه ډول کتابونو ته جوامع ويل کيږي، لکه: د امام بخاري جامع، د امام مسلم جامع او د امام ترمذي جامع.

ب ـ ځينې يې داسې دي چې يوازې د فقهي کتابونو په ترتيب ليکل شوي او يوازې هغه احاديث په کې راټول شوي دي چې په فقهي مسايلو پورې اړه لري. دې ډول کتابونو ته سنن وايي، لکه: سنن ابي داود، سنن نسائی، سنن ابن ماجه، سنن دارمي، او داسې نور.

ج ـ هغه کتابونه چې په يوه ځانګړي موضوع پورې اړونده احاديث پکې راټول شوي وي، لکه: يوازې د عقايدو په برخه کې، يا د اخلاقو او آدابو په برخه کې. له دې جملې څخه (**کتاب السنة**) د امام احمد بن حنبل - رحمه الله - کتاب چې په عقيدې کې يې ليکلى او (الادب المفرد) د امام بخاري کتاب چې په آدابو کې يې ليکلى دى د يادونې وړ دي.

۲ـ مسانيد

مسانيد د مسند جمع ده او مسند هغه کتاب ته ويل کيږي چې د هر صحابي روايات په کې بېل بېل ذکرشوي وي.

مسانيد په دوه ډوله دي.

اـ يو هغه ډول مسندونه دي چې د مسند ليکونکى د حديث شروع له صحابي څخه کوي او د هر يو صحابي روايات د نورو صحابه وو د رواياتو څخه جدا ذکر کوي، لکه: د امام احمد بن حنبل مسند او د ابوداود طيالسي مسند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ بل هغه ډول مسندونه دي چې د سند د لومړۍ برخې څخه شروع کوي. يعنې د مسند مؤلف حديث د خپل شيخ، يا استاد څخه پيل كوي او يوازې هغه حديثونه ذكر كوي چې د خپلو استادانو او يا شيوخو څخه يې اوريدلي وي، لكه: د امام طبراني المعجم الكبير، المعجم الاوسط او المعجم الصغير.

د ځينو مشهورو صحيحو كتابونو پېژندنه او ځانګړتياوې

۱ـ صحيح البخاري

دا د محمد بن اسماعيل البخاري (المتوفى: ۲۵۶هـ) كتاب دى چې په (الجامع الصحيح) شهرت لري.

له قرآن كريم څخه وروسته تر ټولو معتبر او صحيح كتاب دى، دا لومړنى كتاب دى چې يوازې پكې د رسول اللهﷺ متصل السند احاديث راجمع كړاى شوي دي.

د احاديثو شمېره يې له تكرار سره (۷۳۹۷) او له تكرار څخه پرته (۲۷۶۱)ده.

صحيح البخاري خورا زياتې شرحې لري، چې مشهورې شرحې يې فتح الباري د امام ابن حجر عسقلاني او عمدة القاري د بدر الدين عيني دي.

۲ـ صحيح مسلم

د دې كتاب ليكوال ابو الحسين مسلم بن حجاج نيشاپوري قشيري (المتوفى:۲۶۱هـ) دى چې د امام بخاري له تكړه شاګردانو څخه هم وو.

صحيح مسلم د امام بخاري له كتاب څخه وروسته دويم كره كتاب دى.

د احاديثو شمېره يې له تكرار سره (۷۷۴۸) او بې له تكراره (۳۰۳۳) ده.

صحيح مسلم هم زياتې شرحې لري، لكه: الاكمال د قاضي عياض رحمة الله عليه، المفهم د امام قرطبي –رحمة الله تعالى– او مشهوره يې المنهاج د امام نووي –رحمة الله عليه– شرحه ده.

۳ـ سنن ابي داود

مؤلف يې سليمان بن اشعث سجستاني (المتوفى:۲۷۵هـ) دى.

د دې كتاب مؤلف احاديث د پنځو لكو حديثونو له جملې څخه رابيل كړي دي. امام ابو داود –رحمة الله– د خپل كتاب په اړه داسې وايي:(ما په دې كتاب كې يوازې صحيح احاديث يا هغه چې صحيحو احاديثو ته ورته والى لري ذكركړي دي. كه چېرې په كوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کې کومه کمزوري ليدل کيږي هغه مې په ګوته کړي ده. د کومو احاديثو په باره کې که چوپ پاتې شوی يم هغه هم د عمل وړ دي.)

په دې کتاب کې زياتره هغه احاديث راوړل شوي چې په فرعي او فقهي مسايلو پورې تړاو لري. ټول يکې (۵۲۷۴) حديثونه راټول شوي دي. دا کتاب هم ډيرې شرحې او حاشيې لري چې مشهوره يې معالم السنن د امام خطابي (رحمة الله تعالى) شرحه ده.

۴ـ جامع الترمذي

ددې کتاب ليکوال امام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سوره الترمذي (المتوفى:۲۷۹هـ) دی.

مؤلف په خپل کتاب کې صحيح، حسن او ځينې ضعيف احاديث ذکر کړي او د هر يو حديث درجه يې بيان کړې ده، او د دې تر څنګ يې د صحابه وو، او تابعينو مذاهب هم بيان کړي دي.

امام ترمذي -رحمة الله تعالى- د خپل کتاب په اړه وايي: (کله مې چې دا کتاب وليکه نو د حجاز، عراق او خراسان علماوو ته مې وړاندې کړ چې ټولو خوښ کړ. د هر چا په کور کې چې دا کتاب پروت وي لکه چې پيغمبرﷺ په خپله د ده په کورکې شته او خبرې کوي.)

په جامع الترمذي کې ټول (۳۹۵۶) حديثونه دي. جامع الترمذي زياتې شرحې او حاشيې لري، لکه: عارضة الاحوذي د امام ابن العربي- رحمه الله - شرحه، (**تحفة الاحوذي**) د علامه مبارکپوري شرحه.

۵ـ سنن نسائي

دا کتاب د امام ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسائي (المتوفى:۳۰۳هـ) ليکنه ده.

زياتره احاديث يې صحيح دي، آن تر دې چې ځينو علماوو دا کتاب په سنن ابي داود او سنن ترمذي هم غوره بللی. ټول په کې د تکراره سره (۵۷۶۱) حديثونه راغلي دي.

۶ـ سنن ابن ماجه

ليکونکی يې ابو عبدالله محمد بن يزيد ابن ماجه قزويني (المتوفى:۲۷۳) دی.

ددې کتاب مرتبه د ذکر شوو کتابونو په پرتله ټيټه ده.

د احاديثو مجموعه يې (۴۳۴۱) ده هغه احاديث چې يوازې ده ذکر کړي دي او نورو پنځو کتابونو نه دي ذکرکړي (۱۳۳۹) حديثونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ـ د امام مالك -رحمة الله تعالى- موطأ (ت ۱۷۹ هـ)

دا کتاب په خپله امام مالك بن انس (رحمة الله تعالى) چې د ځلورو مشهورو امامانوڅخه دوهم امام دی، لیکلی او خپلو شاګردانو، ته به یې په مسجد النبوي کې تدریس کاوو. لوی لوی امامان به د موطأ تدریس ته ناست وو. امام شافعي رحمه الله تعالى چې موطأ یې په یادو زده کړی وه وایي: (ماته د الله ﷻ له کتاب څخه وروسته له موطأ نه پرته بل کتاب ډېر صحیح نه ښکاري).البته ده دا خبره هغه وخت کړې وه چې د امام بخاري او امام مسلم صحیحین نه وو لیکل شوي. په موطأ کې د پیغمبرﷺ په متصلو احادیثو برسیره، مرسل حدیثونه، د صحابه وو اوتابعینو اقوال هم ذکرشوي. د موطأ ترتیب د فقهي کتابونو په څیر دی.

۸ـ د امام احمد (رحمة الله علیه) مسند(۲٤۱ هـ)

د دې مسند مؤلف امام احمد بن حنبل شیباني دی چې د ځلورو مشهورو امامانوڅخه څلورم امام دی.

امام احمد -رحمة الله علیه- د خپل مسند په هکله فرمایي: ما د دې مسند احادیث د اوو لکو احادیثو[1] له جملې څخه انتخاب کړي دي. که د کوم حدیث په اړه د مسلمانانو ترمنځ اختلاف پیدا شي، نو په دې مسندکې دې د هغې حل ولټوي، که چیرې یې د هغې حل په کې ونه موند، نو بیا دغه حدیث صحت نه لري. د امام احمد رحمة الله علیه په مسند کې څه کم دېرش زره احادیث راجمع شوي دي.

پوښتنې:

۱ـ د احادیثو کتابونه د ترتیب په بناء په څو ډوله دي؟

۲ـ جوامع کومو کتابونو ته ویل کیږي؟ نومونه یې واخلئ.

۳ـ امام ابو داود د خپل کتاب په هکله څه وایي؟

۴ـ د امام ترمذي دکتاب په باره کې معلومات وړاندې کړئ.

۵ـ تر ټولو لوی مسند د چا مسند دی او څو احادیث لري؟

۱ـ ګران زده کوونکي باید په دې پوه شي: کله هم چې په احادیثو کې د لکونو عدد ذکر کیږي، له هغه څخه د سند په اعتبار حدیث مراد وي، نه د متن په اعتبار، ځکه د متن په اعتبار د مرفوعو احادیثو شمېر چې تکرار یې په نظر کې ونه نیول شي په زرګونو دی، لکونو ته نه رسیږي، خو څرنګه چې یو متن په مختلفو سندونو راغلی وي، نو هر سند ته په پاملرنه که هغه ټولې لارې بېل بېل حدیثونه وګڼل شي، او د متن تکرار ته ونه کتل شي، په دې توګه د احادیثو شمېر بیا لکونو ته رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

مسؤوليت

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ فَالْإِمَامُ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ رَاعٍ وَهُوَ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ وَهِيَ مسؤولةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ فِي مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ وَهُوَ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ فَسَمِعْتُ هَؤُلَاءِ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَحْسِبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالرَّجُلُ فِي مَالِ أَبِيهِ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

عبدالله بن عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه د بعثت په دريم كـال زېـږيدلى دى. لـس كلن و چې هجرت يې وكړ. د بدر او احد له غزا څخه د عمـر د كمـوالي لـه كبلـه ايسار كړى شو، بيا د خندق غزا كې، چـې پـنځلس كلـن وو شـريك شـو. د ديـن لـه امامـانو او زاهدانو څخه وو تل به يې حج كاوه، په كلكه به يې د پيغمبرﷺ پلونه او آثار تعقيبول قيام الليل (د شپې لمونځ) او تلاوت به يې ډېر كاوه. لـه رسـول اللهﷺ څخـه يـې ډېـر احاديـث روايت كړي دي. د (۸۷) كالو په عمر په (۷۲) يا (۷۳) هجري كال وفات شو.

د ځينو كلماتو معنا

۱ـ رَاعٍ: شپون، ساتونكى، مسؤول او واكمن

۲ـ رَعِيَّة: ولس، لاس لاندې خلك

۳ـ مسؤول: پوښتل شوى او ځواب ويونكى

٤ـ أَحْسِبُ: گومان اوفكر كوم

٥ـ فَكُلُّكُمْ: نو تاسي هر يو

د حديث ژباړه

عبدالله بن عمر رضي الله عنهما وايي، له رسـول اللهﷺ څخـه يـې واوريـدل چـې ويـل يـې: تاسو هر يو رعيت لري او د خپل رعيت په هكله مسؤول ياست، پادشاه رعيـت والا دى او د خپل رعيت مسؤول دى، خاوند په كوركې رعيت لـري او هغـه د خپـل رعيـت مـسؤول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، مېرمن د خاوند په کور کې رعیت لري او د خپل رعیت مسؤوله ده، خادم د خپل بادار د مال په اړه رعیت لري او د خپل رعیت مسؤول دی. عبدالله بن عمر صاحب وايي: دغه ټول مې له رسول اللهﷺ څخه واورېدل او فکر کوم دايي هم وويل چې زوی د خپل پلار په مال کې د رعیت څښتن دی او د خپل رعیت مسؤول دی، په دې توګه ستاسې هر يو د رعیت څښتن او ستاسې هر يو د خپل رعیت مسؤولیت په غاړه لرئ.

دحديث حکمت

په اسلامي نړۍ لید او تصور کې انسان مهمل او بې هدفه نه دی پیدا شوی. دلته هر انسان مسؤولیت لري، نارينه وي که ښځینه، پادشاه وي، که ګدا، خادم وي که مخدوم...

که هرڅوک وي اسلام پرې ځانګړي وجائب او مسؤولیتونه ایښي او د هغو په ادا کولو يې مکلف کړی دی. الله تعالی به د حساب او کتاب په ورځ ترې پوښتنه کوي او د هغو جزا به ورکوي.

پر پادشاه باندې اسلام د خپل رعیت په هکله مسؤولیتونه ایښي، پر پلار او مور باندې د اولادونو په اړه، پر اولادونو باندې د مور او پلار په اړه، پر خاوند د مېرمنې په اړه او په مېرمنې د خاوند په اړه... په دې توګه پر هر انسان باندې يې مسؤولیتونه ایښي او د هغو په اړه ترې پوښتنه کیږي.

فعالیت:

فکر وکړئ چې کوم انسان مسؤولیت نه لري په نوبت سره يې نومونه واخلئ.

د حديث شريف ګټې

د مسؤولیت د ارزښت له کبله رسول اللهﷺ دغه مسأله صحابه کرامو ته واوروله او امت ته يې د تلپاتې درس په توګه پرېښوده.

د حديث په سر کې رسول اللهﷺ د عمومي مسؤولیت يادونه په اجمالي توګه کړې چې: (کلکم راع و مسؤول عن رعیته) له هغه وروسته يې يو شمېر ډېر مهم مسؤولیتونه چې په ټولنه کې ډېره اغېزه لري په ټاکلې توګه په ګوته کړي. امام او پاچا او د هغه مسؤولیتونه د کورنۍ دوه مهم مسؤولین پلار او مور يا خاوند او مېرمن او د هغوی مسؤولیتونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي کارکوونکي او د هغوی مسؤولیتونه او د حدیث په پای کې یې د عمومي مسؤولیت ټینګار بیا تکرار کړی.

۱ـد امام او پاچا مسؤولیتونه

له امام څخه مطلب پاچا امیر او خلیفه دی. د خلیفه او امیر ځانګړي مسؤولیتونه دا دي: د دین إقامه، دشرعي احکامو پلي کول، په عدل او انصاف سره حکومت کول، د رعیت عامه ګټې او مصلحتونه خوندي کول، امن او امان ساتل، د ژوند د اسانتیاوو برابرول او د خپل رعیت په اړه د شفقت، مهرباني او خیر غوښتنې چلن.

۲ـد پلار مسؤولیتونه

دخپلې مېرمنې او اولاد نفقه، جامې او نور لګښت برابرول، د هغوی تعلیم او روغتیا ته پاملرنه، د هغوی عبادتي، اخلاقي کړو وړو او روزنې ته پاملرنه، په ځانګړې توګه د هغوی لمانځه، تلاوت، او ديني مطالعې ته پام او په عمومي توګه له هغوی سره د رحمت، شفقت او ښه او خواږه سلوک چلن.

۳ـد مور مسؤولیتونه

مور په خپل وار د کور او اولادونو په اړه مسؤولیت لري. دا چې نارینه د ورځې زیاته برخه له کوره بهر په کارونو بوخت وي، د کور او اولادونو په اړه د مور مسؤولیت لا درنېږي.

د کور د ننه چارو ښه سنبالول، د اولادونو روزنه، د اخلاقي مفاسدو مخنیوی، د مېلمنو استقبال او د هغوی اکرام او درناوی، د خپل ځان، نجونو او هلکانو پت، عزت او اسلامي وقار او عفت ساتل او داسې نور.

ښځه او خاوند د کور په ډېرو مسؤولیتونو کې سره شریک دي. له دې امله ښایي د دواړو ترمنځ د خپلو مسؤولیتونو د اداء کولو په هکله سلا مشوره پوره او بشپړ تعاون موجود وي.

٤ـ د خادم مسؤولیتونه

په همدې توګه خادمان، کارګران، مزدوران او په عمومي توګه یو له بل سره کار کوونکي د ښه خدمت، امانت، رښتینولی، متقابل احترام، خیرغوښتنې او خواخوږۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسؤولیتونه په غاړه لري، تر څو د ژوند عامې چارې د مینې، ورورولۍ او احترام په فضا کې رواني وي.

۵_هیڅوك بې رعیته او بې مسؤولیته نشته

په مکلفو انسانانوکې د رعیت لرل او مسؤولیت لرل یو نسبي امر دی. کیدای شي یو څوك په یو وخت کې خپل رعیت او مسؤولیت هم ولري او د بل چا تر رعیت او مسؤولیت لاندې هم وي، خو دا نشي کېدای چې یو څوك دې هیڅ ډول رعیت او مسؤولیت ونه لري. آن تر دې چې که یو څوك یوازې هم ژوند کوي، نه ښځه، نه خاوند، نه اولاد، نه خادم او نه بل څوك ورسره وی، بیا هم دی د خپل ځان او د بدن د غړو او حواسو مسؤولیت په غاړه لري. باید د هغو حفاظت او ساتنه وکړي. "إن لجسدك علیك حقا" بدن دې پر تا حق لري. په دې توګه چې د روغتیا او پاکوالي خیال یې باید وساتې، له عقیدې نیولې تر عباداتو او اخلاقو پورې شرعي اوامر پرځای کړي او په منهیاتو او منکراتو کې یې ونه کاروي. د الله پاك او بنده ګانو حقونه وربانديې پرځای کړي. له دې امله په یوازیتوب کې هم د رعیت څښتن دی، بدن، غړي او حواس یې رعیت دی او دی د هغو په هکله مسؤول دی.

فعالیت:

که څوك خپل مسؤولیت ادا نه کړي په ټولنه یې بدې اغیزې څه دي؟ ځواب ووایاست.

پوښتنې:

۱_دحدیث راوي معرفي کړئ.

۲_حدیث شریف ترجمه کړئ.

۳_د راعي، مسؤول او رعیت معنا ووایاست.

۴_د امام او پادشاه مسؤولیتونه کوم دي او ولې د پادشاه یادونه په ځانګړې توګه شوې؟

کورنۍ دنده:

پورتنی حدیث په خپلو کتابچو کې ولیکئ او په یادو یې زده کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

اووه هلاکوونکي ګناهونه (۱)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

ابوهريره عبد الرحمن بن صخر الدوسي رضي الله عنه د خيبر د غزا په کال يې اسلام راوړ او د خيبر په غزا کې شريک شو، مديني ته يې هجرت کړی او دنبوي مسجد په صفه کې اوسيده. ځان يې د رسول الله ﷺ صحبت ته وقف کړی وو، په همدې خاطر يې له رسول الله ﷺ څخه تر ټولو زيات احاديث روايت کړي دي. د عمر رضي الله تعالی عنه په خلافت کې د بحرين والي وو او په (۵۸) هجري کال د عقيق په سيمه کې د (۷۸) کالو په عمر وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

۱_الْمُوبِقَاتِ: د موبقة جمع ده، موبقة د اسم فاعل لفظ دی معنا يې ده: هلاکوونکي، تباه کوونکي.

۲_التَّوَلِّي: د مصدر لفظ دی، شا اړول، مخ ګرځول، تېښته کول.

۳_الزَّحْفِ: په ناسته خښيدو او تګ ته وايي. دلته د دوو لښکرو نږدې کېدل او يوځای کېدل ترې مراد دی.

۴_قَذْفُ: د مصدر لفظ دی ويشتلو او غورځولو ته وايي دلته ترې مراد په پاک لمنو ښځو پورې د زنا او بې حيايي تور تړلو ته وايي.

۵_الْمُحْصِنَاتِ: د محصنة جمع ده، معنا يې ده: پاک لمنه او عفيفه ښځه.

۶_الْغَافِلَاتِ:د غافلة جمع ده او غافلة د اسم فاعل صيغه ده معنا يې ده: ناخبره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث ژباړه

له ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: له اوو هلاکونکو څخه ځانونه وژغورئ! پوښتنه وشوه: ای د الله جل جلاله رسوله، هغه څه شی دي؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: الله پاک سره شریک نیول، کوډې کول، په ناحقه سره انسان وژل، د یتیم مال خوړل، سود او ربا خوړل، د غزا او جګړې له ډګر څخه تېښته او په مؤمنو او پاک لمنو ناخبرو ښځو پورې د زنا او بې حیایی تور تړل.

د حدیث حکمت

ګناه که هر څه وي، له الله تعالی څخه سرغړونه او نافرماني ده، ځکه خو ګناه که وړه وي او که ستره بد عمل دی.

ځینې ګناهونه نسبتاً واړه وي او که کله هم له چا څخه صادر شي، نو د ورپسې نیکو عملونو له امله له منځه ځي، خو ځینې ګناهونه دومره خطرناک او هلاکوونکي وي چې څوک ترې په رښتیا توبه ونه باسي، نو په یقیني توګه انسان هلاکوي. په پورتني مبارک حدیث کې ددغسې هلاکوونکو ګناهونو یادونه شوې ده.

فعالیت

په ګروپي شکل د کبیره ګناهونو نورې پنځه نمونې ووایاست.

د حدیث شریف ګټې

۱_له الله جل جلاله سره شریک نیول ستر ظلم دی

له الله جل جلاله پاک سره د هغه په ذات، صفاتو او اسماوو کې بل څوک شریکول.

له الله جل جلاله سره شریک نیول ستر ظلم دی. شرک د انسان ټول نیک عملونه له منځه وړي، الله تعالی هیڅکله شرک نه ښبي او نور ګناهونه چې یې چاته خوښه شي ښبي یې.

په قرآن کریم او احادیثو کې لاندې عملونه له الله پاک سره شرک ګڼل شوي دي:

- له الله پرته پر مخلوق باندې لوړه او قسم کول، لکه: په زیارت قسم، د زوی یا پلار په سر قسم، په شرافت قسم، په وجدان قسم او داسې نور.
- کوډې او هغه دمونه او تعویذونه چې په کې شرکي الفاظ استعمال شوي وي.
- بد فالي نیول
- د ریاء لپاره لمونځ، روژه او زکاة ورکول

(c) ketabton.com: The Digital Library

○ په دې عقیده د کونجکو، هډوکو، ښکرونو او داسې نورو شیانو پـه غـاړه کـې اچـول چې دا د نظر لګیدو اونورو آفاتو مخنیوی کوي.

۲ـ د سحرحقیقت، دنیوي او اخروي زیانونه یې

د اسلام مبارک دین په اصلاح او خیر رسولو ټینګار کوي، په حقیقتونـو ولاړ دیـن دی لـه هر قسمه وهمونو، خیالونو، او بې ځایه وېرېدلو څخه خلك منع کوي.

کوډې چې د وهمونو، خیالونو عقیدوي بې ثباتۍ، فتنو او فساد خپرولو، نـورو تـه د بـدني، روحي، اجتماعي زیان رسولو څخه عبارت دي، زده کړه او نـورو تـه یـې ورښـودل حـرام دي حتی په ځینو حالاتو کې انسان کفر ته پرې رسېږي. دا هغـه نـاوړه عمـل دی چـې د امام ابوحنیفه رحمه الله په قول د کوډګر سزا یواځې قتل دی.

په حدیث شریف کې راغلي: چا، چې فال وکوت او چا ته چـې فالـل وکتـل شـو، چـا چـې غیـب ویل کول او د چا لپاره چې غیب ویل کیدل، چا چې کـوډې وکـړې او د چـا لپـاره چـې کـوډې وشي، څوك چې غـوټې اچـوي او بندونـه جـوړوي، یـا کـاهن تـه ورشـي او د هغـه خبـره رښـتیا وګڼي، نو پر محمدﷺ باندې پر نازل شوي دین کافر شو.[1]

۳ـ د یو انسان وژنه د ټول انسانیت وژل دي

انسان د الله تعالی مکرم مخلوق دی. د هغه سر، مال، پت او عـزت ځـانګړی حرمـت لـري چې ساتل یې فرض او ماتول یې حرام دي.

په اسلام کې د انسان وژل ډېر غټ جرم دی، د قرآنکریم په ګڼو آیتونو کې دغـه جنایـت منع شوی، د یو انسان قتل او وژنه یـې د ټـول انـسانیت قتـل او وژنـه ګڼلـې او د یـو انـسان ژغورل یې د ټول انـسانیت ژغـورل ګڼلـې دي: ﴿مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا....﴾ [المائدة: ۳۲]

ژباړه: چاچې یو انسان دوینې له بدلې یا په ځمکه کې له فـساد جوړولـو پرتـه (پـه ناحقـه) وواژه ، داسې وګڼه چې هغه ټول انسانانې ووژل...

٤ـ د سرطاني غړي له مینځه وړل

که چا څوك په ناحقه وواژه یا یې د چا عزت ولوټلو، یا یې په دین لوبې وکړې او مرتـد شو او له هغو پولو واوښت چې هغه انسان او ټولنې ته ګواښ دي نو بیا د دې انـسان چـاره د بدن د سرطاني غړي په څېر په کار ده چې له منځه یـوړل شـي او پـرې شـي ترڅـو نـور انسانان د ده له شر او ضرر څخه په امن شي.

---

۱ – رواه البزار فی مسنده. په دې صورتونو کې تر څو چې د شخص په عقیده کې خلل نه وي راغلی، په ستر کفـر سـره نـه کافرېږي، ځکه د اهل سنت او جماعت په نزد د یو چا ایمان په عملي ګناه سره نه نقض کېږي، نو دلته له کفـر څخه عملي کفر مراد دی نه اعتقادي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت دغسې انسانان په ګوته کړي او د وژلو حکم یې ورکړی. رسول اللهﷺ فرمايي: «لَا يَحِلُّ دَمُ امرئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ الثَّيِّبُ الزَّانِي وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ»[1] **ژباړه:** هغه مسلمان چې لااله الا الله محمد رسول الله کلمه وايي وینه تویول یې روا نه ده، خو په دريو صورتونو کې: محصن زناکار، قاتل او یا مرتد چې اسلام پرېږدي او له مسلمانانو نه جلا شي.

٥_ ګېډه له اور څخه ډکول

يتيم هغه مظلوم انسان دی چې خپل مهربان او زړه خوږی پلار يې له لاسه ورکړی وي. د هر چا مرستې ته اړتيا لري په ځانګړې توګه چې د هغه د مال ساتنه او پالنه وکړي. الله پاك په قرآن کريم او د رسول اللهﷺ په احاديثو کې يتيم ته په پاملرنې او توجه باندې ټينګار کړی دی. الله پاک ددې ګناه په هکله په قرآنکريم کې فرمايي:﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾ [النساء:١٠]

ژباړه: «بيشکه هغوی چې په زور زياتي سره د يتيمانو مالونه خوري، هغوی په خپلو ګېډو کې اور اچوي او ژر دی چې د دوزخ اورته به ننوزي» د يتيمانو مال خوړل، ډېره بې همتي، ناځوانه عمل او غټه ګناه ده، او له همدې امله اسلام پر ټولنې باندې د يتيم په وړاندې مسؤوليتونه ايښي چې يو له هغو څخه د يتيم د مال ساتنه او پالنه او د هغه له ضائع کېدو، په هغه کې له خيانت او د هغه له خوړلو څخه په ټينګه ډډه کول دي.

پوښتنې:

١_حديث شريف ترجمه کړئ؟

٢_پورته کوم شيان دي چې په احاديثو کې شرك بلل شوي؟ نمونه يې واخلئ.

٣_د کوډو، فال ليدو، او غير شرعي دمونو او تعويذونو ضررونه وښاياست.

٤_په کوم آيت کې د يوه بې ګناه انسان وژنه د ټول انسانيت وژنه او د هغه ژوند ژغورل د ټول انسانيت ژوند ژغورل ښودل شوي دي؟

٥_هغه ځايونه چې د يو مسلمان قتل په کې د شريعت له مخې جواز لري کوم دي؟ دليل يې وښاياست.

---

١ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه هلاکوونکي گناهونه (۲)

.... وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ.

۵ـ سود یا له الله ﷻ او پیغمبر ﷺ سره جګړه

سود (ربا) یو بل خطرناك رنځ دی چې نبغ په نیغه د ټولنې غریب او بې وزله خلك کړوي. په ټولنې کې انساني مفاهیم، لکه: زړه سوی، ښېګڼه، خواخوږي، قرض حسنه او داسې نور له منځه وړي او پرځای یې بخل، زړه سخت توب، مصلحت غوښتنه او مادي توب خوروي. ځکه الله تعالی سود خوړل له غریبو او اړمنو سره دښمني نه، بلکې له الله تعالی او د هغه له پیغمبر سره دښمني او د جنګ او جګړې اعلان ګڼلی دی: ﴿فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [البقرة:۲۷۹]

ژباړه: نو که له دې کار(سود) څخه لاس نه اخلئ. بیا د الله ﷻ او د هغه د پیغمبر ﷺ جنګ ته تیار شئ.

سود خوړونکو ته الله تعالی تر ټولو بده سزا ټاکلې ده.

د خواشینی ځای دی چې نن سبا په نړۍ واله کچه سود ډېر پراخه شوی، نړۍ یې له یو خطرناك اقتصادي بحران سره مخامخ کړې او ورسره غبرګ یې د روحي او اخلاقي فساد په جال کې نښلولې ده.

فعالیت

په ډله ییزه توګه دسود بدي اغیزې جلا جلا بیان کړئ.

٦ـ د یوه تن تېښته لښکر ته ماته ورکوي

کافرانو، باطل پالو او مفسدینو سره د جهاد او مبارزې وروستی پړاو له هغوی سره مخامخ جګړې ته دانګل او د وسله والې جګړې پرېکړه ده. په داسې حساسو شېبو کې مقاومت فرض او تېښته لویه ګناه ده، ځکه د جګړې په ترڅ کې د یوه تن تېښته د جنګي مورال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په له منځه وړلو سره ډېر ځله يو ستر لښکر ته ماته ورکوي. په داسې حساس وخت کې تېښته يا هم ثبات او استقامت د جګړې پايلې بدلوي.

۷_ پر پاک لمنو ښځو تور لګول

ښځې په اسلام کې ډېر لوړ مقام لري. په ځانګړې توګه د هغو وقار او پت په شريعت کې په پوره پاملرنې سره مطرح دی، کوښښ شوی څو د دوی عزت خوندي وساتل شي. د ښځو پر شخصيت ملنډې، توهين او تحقير، بې ارزښته ګڼل او د نارينه وو د نفسي غوښتنو لپاره له هغوی څخه کار اخيستل ستره ګناه ګڼل شوې، چې په آخرت کې د عذاب لامل جوړېږي.

پر دې سربېره هغه چا ته په دنيا کې هم درنه سزا ټاکل شوې چې د ښځې او يا نارينه د شخصيت درناوی ونه کړي، د هغوی عزت او حيا ته په بده سترګه وګوري نو که چا کوم مسلمان سړي او يا مسلمانې ښځې ته د بد لمنۍ نسبت وکړ، په خپله دعوا به شاهدان راولي که شاهدان يې تېر نشو کړای محکمه به ورته د عامو خلکو په وړاندې د اتيا (۸۰) درو وهلو سزا ورکړي او شهادت او ګواهي به يې د خلکو ترمنځ د تل لپاره بې اعتباره اعلان شي.

فعاليت

هغه کوم سورت دی چې په پاک لمنو ښځو د تور لګوونکي لپاره پکې سزا ټاکل شوې ده؟

پوښتنې:

۱_په قرآن کريم او احاديثو کې ولې د يتيمانو پر پاملرنې ټينګار شوی دی؟

۲_کوم عمل له الله پاک او پيغمبرﷺ سره جګړه بلل شوې دی؟

۳_په جهاد کې تېښته ولې هلاکوونکې ګناه ده؟

٤_په اسلامي شريعت کې پر پاک لمنې مسلمانې ښځې باندې د بدلمنۍ د تور لګولو څخه سزا ټاکل شوې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

امر بالمعروف او نهی عن المنكر

(عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنْ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُم). رواه الترمذي

د راوي پېژندنه

حذيفة بن اليمان العبسي رضي الله عنه مشر صحابي وو. د خندق په غزا او له هغه وروسته نورو غزواتو كې شريك و، د خندق په غزا كې رسول الله ﷺ د كافرانو لښكر ته د احوال اخستو لپاره لېږلی وو. رسول الله ﷺ ورته د منافقانو د پېژندګلوۍ په شمول ډېر اسرار ويلي وو چې د صحابه وو په منځ كې په صاحب سر رسول الله يادېده. عمر فاروق رضي الله عنه به هغې جنازې ته نه ورته چې **حذيفة** رضي الله عنه به پكې برخه نه اخيسته.

د ډيرو غزواتو په شمول د عراق په فتوحاتو كې شريك وو. د نهاوند په غزا كې يې ګډون درلود، همدان، ری، او دينور د ده په مشرۍ كې فتحه شوي. د ارمينيا له غزا وروسته يې د مسلمانانو دريم خليفه عثمان رضي الله عنه ته د قرآن كريم د ترتيب مسأله مطرح كړه. زيات احاديث يې له رسول الله ﷺ څخه روايت كړي دي. د عمر رضي الله عنه په خلافت كې د مدائن والي ټاكل شوی او همالته د والي په توګه وو چې د هجرت په (۳۶) كال كې وفات شو.

د ځينو كلماتو معنا

۱_**وَالَّذِي**: (و) په دې ځای كې د قسم توری دی، (الذي) هغه څوك، هغه ذات (قسم دی په هغه ذات).

۲_**لَتَأْمُرُنَّ**: هرو مرو (خامخا) به امر كوئ.

۳_**الْمَعْرُوفِ**: يوه ډېره جامعه كلمه ده چې د خير، ثواب اوطاعت ټول كارونه پكې شاملېږي، لكه: ښيګڼه او نيكي چې عام خلك يې ښه ګڼي او بد پرې نه وايي.

٤ _**لَتَنْهَوُنَّ**: هرومرو به نهی كوئ، (ايسارول به كوئ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵_الْمُنْكَرِ: د معروف ضد دی: بدي او وراني، چې عام خلك پرې بد وايي او ښه يې نه ګڼي.

۶_لَيُوشِكَنَّ: ډېر ژر، ډېر نژدې.

۷_عِقَابًا: عذاب

۸_تَدْعُونَهُ: له الله ﷻ څخه به دعاګانې غواړئ.

د حديث ژباړه

له حذيفه رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما سا د هغه په لاس کې ده چې تاسو به هرو مرو امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ او يا دا چې ډېر نژدې ده چې الله پاك در باندې له خپل لوري څخه عذاب راولېږي چې بيا به له هغه څخه دعاګانې غواړئ او قبلېږي به نه.

د حديث حکمت

اسلامي دعوت يا امر بالمعروف او نهی عن المنکر د اسلام له خورا مهمو مبادي او ارزښتناکو فرايضو څخه دي چې د اسلام د نورو احکامو قيام او بقاء ور پورې تړلې ده.

فعاليت

هر زده کوونکی دې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر اغيز د اسلام د نورو ارکانو او احکامو د برپا کولو په هکله له ځان سره ياد داشت کړي او په نوبت سره دې نورو ته واوروي.

د حديث شريف ګټې

۱_د امر بالمعروف او نهي عن المنکر ارزښت

په هره ټولنه کې دوه ډوله وګړي ژوند کوي: نيکان خلك هغه چې د پاکو عقيدو نيکو خويونو، خير غوښتونې او د غوره اخلاقو څښتنان وي.

او بله ډله بدان هغه چې د ناوړه سلوك د بدو عاداتو، د شر او فساد خويونو خاوندان وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدو اعمالو له خاوندانو څخه همیشه په فردي او ټولنیز ژوند کې ناسمې مفکورې د اسلام او انسانیت ضد کړنې، پر نوروظلم، تیری او ډول ډول فسادونه صادرېږي. که چیرې نیکان او صالحه وګړي ددغسې اشخاصو مخنیوي ونه کړي او دوی حق طرف ته ونه هڅوي، نو د ټولنې هره برخه به د شر او فساد ډګر وګرځي او انساني ټولنه به په داسې ځنګل بدله شي چې د عدل، انصاف، د ښو او بدو تمیيز به پکې هیڅ نه وي.

امر بالمعروف او نهي عن المنکر د اسلامي امت هغه سپیڅلی صفت دی چې له پیغمبرانو څخه زموږ امت ته په میراث پاتې دی، دا هغه مهمه دنده ده چې د اسلامي ټولنې سلامتي او نیکمرغي ورپورې تړلې او د فساد د پراخېدو مخه ډب کوي.

۲_خلك نیکیو ته رابلل

د حدیث مفهوم د امر بالمعروف په هکله دا دی چې: تاسو به هرومرو خلکو ته په نیکیو او ښیګڼو امر کوئ. خلك به اسلامي عقیدې، اسلامي شریعت، اخلاقو، عزت، درنښت، حیا، احترام، محبت، ورورۍ، عدل، انصاف او د یوه الله ﷺ بنده ګۍ ته رابلئ ، چې د دنیا او آخرت سعادت پکښې نغښتی دی.

۳_ له بدیو څخه خلك منع کول

په ټولنه کې خلك له خرابو افکارو، بدو اعمالو او ناوړه اخلاقو څخه منع کول او ایسارول د هر مسلمان فردي او ټولنیزه دنده ده. د اسلام د ستر پیغمبرﷺ له خوا په یوه کار باندې په دغسې مؤکدو الفاظو سره امر او ټینګار کول د هغه کار فرضیت او لزوم افاده کوي، په همدې اساس د اسلام د دین غوښتنه دا ده چې اسلام ته بلنه، امر بالمعروف او نهي عن المنکر د هر مسلمان ځانګړی او د ټول امت ټولنیز فرض دی، هغه هم په حکیمانه لارو چارو چې منکر له منځه ولاړ شي او د منکر له منځه وړل د ستر منکر (جنګ، نفرت او فساد) لامل ونه ګرځي.

٤_ د امر بالمعروف او نهي عن المنکر د پرېښودو خطرونه او پایلې

امر بالمعروف او نهي عن المنکر هغه مهمه دنده ده چې په پرېښودلو یې رسول اللهﷺ د عذاب د نازلیدلو اخطار ورکړی. د دې معنا دا ده چې اسلامي دعوت، امر بالمعروف او نهی عن المنکر که کله هم په ټولنه کې پرېښودل کېږي، نو ځای یې د الله تعالی لخوا ځانګړی عذاب نیسي، سربېره پردې په جامعه کې ظلم، بې انصافي، د زړونو سختوالی او ډول ډول فسادونه زیاتېږي او په پای کې ټولنه دهلاکت په درشل درېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥_ بیا به مو دعاء نه قبلیږي

که دعوت، امر بالمعروف او نهي عن المنکر ترک شي، نو ډېر ژر به الله تعالی له خپل لوري عذاب را نازل کړي، که کله د دعوت (امر بالمعروف او نهی عن المنکر) په پرېښودو سره عذاب راغی، نو بیا که تاسې الله تعالی ته خومره دعاګانې او زارئ کوئ، نو دعا به مو نه قبلیږي، ځکه مسلمانانو به د دعوت په پرېښودو دومره ستر جرم او غټه ګناه کړې وي چې د دعا دقبلېدو ټولې لارې به یې په ځان تړلې وي.

فعالیت:

ایا له بدیوخخه منع کول یوازې د علماوو دنده ده او که د ټولو مسلمانانو؟ زده کوونکي دې په خپل منځ کې پرې مباحثه وکړي.

پوښتنې:

١_ لاندې کلمې معنا کړئ:

أ_ لَتَأْمُرُنَّ:

ب_ الْمَعْرُوفِ:

ج_ لَيُوشِكَنَّ:

٢_ د حدیث د راوي په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

٣_ د حدیث ژباړه وواياست.

٤_ که د اسلامي دعوت فریضه ترک کړل شي، نو پایله به یې څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

په لګښت کې اقتصاد

عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الاقْتِصَادُ فِي النَّفَقَةِ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ ، وَالتَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ ، وَحُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ.

روواه الطبراني فی المعجم الكبير

د ځینو کلماتو معنا

۱_**الاقْتِصَادُ:** اقتصاد د (قصد) له کلمې څخه ده چې په چارو او وېناوو کې د افراط او تفريط ترمنځ وسط حد ته ويل کېږي، په لګښت او نفقه کې اقتصاد د اسراف او تقتير (ممسک توب) ترمنځ حد ته وايي.

۲_**الْمَعِيشَةَ:** ژوند، روزګار.

۳_**التَّوَدُّدُ:** مينه کول، محبت کول.

د حديث ژباړه

له عبد الله بن عمر رضی الله عنهما څخه روايت دی چې رسول اللهﷺ وفرمايل: اقتصاد (اعتدال په لګښت کې) نيم ژوند دی، او خلکو ته ځان ګرانول او نژدې کول نيم عقل دی، اوپه ښه ډول پوښتنه کول نيم علم دی.

د حديث شريف حکمت

مال له خپل ارزښت او اهميت سره سره يو خطرناک شی دی، هغې لوښې توري ته ورته دی چې دواړه لوري يې تېره او غوڅوونکې وي، که انسان ورسره پوره پاملرنه او احتياط ونکړي، نو ارومرو به خپل بدن پرې غوڅوي.

اسلام مال ته ځانګړې پاملرنه کړې، د هغه د ګټلو او لګښت لپاره يې دقيق، جامع اصول او ضوابط ايښي دي. چې يو له دغو اصولو او ضوابطو څخه د اقتصاد (اعتدال) اصل او ضابطه ده چې تر ډېره حده په لګښت پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتصاد اصطلاح او مفهوم د رسول اللهﷺ په ګڼو احاديثو او د قرآن کريم په ډېرو آيتونو کې ذکر شوې چې مونږ او تاسو يې د بېلګې په توګه د پورتني مبارک حديث په ترڅ کې لولو.

د حديث شريف ګټې

۱ــ د قيمتي مال زېرمه د اقتصاد اصل دی

مال په يو وخت کې هم د خير او ښېګڼې غوره وسيله او هم د شر او بدۍ ناکاره وسيله ده.
کور، اولاد اوعيال، نفقه او لګښت چې د انساني ژوند ډېره برخه جوړوي، ډېر ځله انسان د مال په اړه بې احتياطۍ ته اړکړي چې په پای کې د بې وزلۍ او تنګلاسۍ له داسې جدي ستونزو سره مخ شي چې ژوند پرې تريخ او ورځخه په تېښته شي، سترګې پټې کړي او په ټولو انساني پولو او ارزښتونو پښې واړوي، په غلا، چور او تالان لاس پورې کړي، په ټولنه کې فساد، بد امني، اړ او دوړ رامنځته کړي. او يا هم د کار کولو همت بايلي، کچکول په غاړه کړي او د سوال لاسونه اوږده کړي او په ټولنه باندې يو درونده پيټی جوړ شي.
اسلام دغه ستونزه د يوه خراب او دردوونکي واقعيت په توګه درک کړې او د هغې د مخنيوي لپاره يې د اقتصاد اصل او قاعده ايښې ده.
پدې مبارک حديث کې رسول اللهﷺ اقتصاد نيم ژوند ګڼلی او بيا يې په ځانګړي تعبير سره په لګښت کې اقتصاد د تنګلاسۍ او له هغو نه د راولاړو ستونزو د مخنيوي چاره ښودلې. پېغمبرﷺ فرمايلي دي:(مَاعَالَ مَنْ اقْتَصَدَ). [احمد]
ژباړه: هيڅکله به فقير او تنګلاسی نه شي هغه څوک چې په لګښت کې د اعتدال او ميانه روۍ څخه کار اخلي.
له کومه ځايه چې په مالي چاروکې اقتصاد او اعتدال ډېره اغېزه او خورا مهم رول لري ټولې مالي چارې او مالي نظام د (اقتصاد) په نوم ياد شوی دی، نن سبا چې د اقتصاد اصطلاح کارول کېږي مقصد ترې ټولې مالي چارې او مالي نظام او سيستم دي.

۲ــ اسراف چې د اقتصاد ضد، او د فقر لامل ګرځي شرعا حرام دی

د اقتصاد ضد ته په شريعت کې (اسراف) وايي چې په لګښت کې د افراط، بې نظمي، بې هدفي، بې او بې پلانه مفاهيم په کې شامل دي.

د لګښت ډېره برخه خوراک او څښاک جوړوي، الله تعالی د خوراک او څښاک په اړه فرمايي:﴿ وَ كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ [الأعراف: ۳۱]. خورئ او څښئ خو اسراف او له حده تېرى مه کوئ.

په خوراک او څښاک کې اسراف او له حده تېرېدل چې څومره د بدن روغتيا ته تاوان اړوي، له هغه نه زيات يې مال ته اړوي او نن سبا چې څومره مالونه په خوراک او څښاک کې له اسراف نه په راولاړو ناروغيو او د هغو په علاج لګيږي له هيچا پټ ندي.

۳ــفي سبيل الله انفاق کې هم اقتصاد

آن تر دې چې في سبيل الله انفاق، خيرات، صدقات، مرستې او عامه سخاوتمندي او داسې نور د خير ښيګڼې لګښتونه هم بايد د اقتصاد د تر قاعدې لاندې وي او د ثواب ګټلو جذبه او ولوله بايد انسان د اقتصاد پولو ماتولوته ونه هڅوي، الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا﴾.[الاسراء:۲۹]

ژباړه: لاس ترغاړې تړلی بخيل مه اوسه او مه دومره په خلاص مټ لګښت کوه چې سبا تش لاس او د ټولو ملامت ناست يې!

نو چې کله الله پاک د خير ښيګڼې لګښت کې د اقتصاد غوښتنه کوي، نو نور لګښتونه خو بايد ارومرو د اقتصاد په اصل ولاړ وي.

۴ــد خلکوخوښي لاس ته راوړل لويه عقل مندي ده

که څوک د الله ﷻ د رضا په خاطر د انسانانو سره مرسته کوي، د هغوي درناوی کوي، او ورسره نيک چلن کوي، داسې انسان الله ﷻ ته خوښ وي، او څوک چې الله ﷻ ته خوښ وي الله ﷻ د هغه سره مينه د بندګانو په زړونوکې هم اچوي د خلکو د خوښې له برکته تل انسان خوښ، هوسا، او په خپلو مقصدونوکې سرلوړی وي. د الله ﷻ د بندګانو خوښي تر لاسه کول غټه کاميابي او لويه عقل مندي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ــ ګټوره پوښتنه علم زياتوي

پوهه او علم د زړونو پټې خزانې دي چې په ګټورو پوښتنو رابرسېره کېږي، که چيرې لـه معلم څخه په ښه طريقه پوښتنه وشي ممکنه ده چې معلم د زړه له کـومي پـه ځـواب کـې داسې معلومات وړاندې کړي چې حاصلولو ته يې ډېره زياته اړتيا وي.

پوښتنې:

۱ــلاندې کلمې معنا کړئ:

۱ــ الاقْتِصَادُ:

ب ــ الْمَعِيشَةِ:

جــ التَّوَدُّدُ:

۲ــمال ولې دومره ارزښت لري؟

۳ــد اقتصاد لغوي او اصطلاحي معنا څه ده؟

٤ــحديث ترجمه کړئ!

۵ــاسراف ولې حرام دی؟ د هغه روغتيايي او مالي ضررونه بيان کړئ!

کورنۍ دنده

زموږ په ټولنه کې هغه دودونه او رواجونه په ګوته کړئ چې د اقتصاد په خلاف پر حـرام اسـراف روان دي، او د هغـو د مخنيـوي پـه لارو چـارو بانـدې غـور او فکروکـړئ، او د مخنيوي په باره کې يې لنډه مقاله وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ويشتم لوست

د الله ﷻ کتاب او د پيغمبر ﷺ سنت

عَنْ مَالِك أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ.[موطأ مالك]

د راوي پېژندنه

مالك بن انس بن مالك الأصبحی الحميری د دار الهجرت (مديني منورې) امام او د اهل سنت له څلورو مشهورو مذهبونو څخه د مالکي مذهب امام دی. په ۹۳ هجري کال په مدينه منوره کې زېږېدلی. پر دين کلک ولاړ وو. له اميرانو او باچاهانو څخه لرې اوسيده، آن تردې چې د واکمنانو له خوا ربړول شوی هم دی.

عباسي خليفه هارون الرشيد ترې وغوښتل چې دربار ته ورشي او ده ته سبق ووايي، خو امام مالك انکار وکړ او ويې ويل چې: علم ته خلك ورځي، علم خلکو پسې نه ورځي! هارون الرشيد يې کورته ورغی او د درس په مجلس کې يې ديوال ته تکيه وکړه ، امام مالك وويل: دعلم درناوی د رسول الله ﷺ درناوی دی، نو تکيه يې پرېښوده او د امام په وړاندې کښيناست. د خليفه منصور عباسي په غوښتنه يې د احاديثو مشهور کتاب موطأ وليکه. په همدې توګه: **الوعظ، المسائل، الرد على القدرية،** النجوم او تفسير غريب القرآن د نومورې له ليکنو څخه دي. امام مالك بن انس په ۱۷۹ هـ. ق کال په مدينه منوره کې وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

١_**تَرَكْتُ**: له ترک څخه اخستل شوی: پرېښودل، ترک کول.

٢_**أَمْرَيْنِ**: د (امر) تثنيه ده:چاره، کار.

٣_**لَنْ تَضِلُّوا**: هېڅکله به بې لارې نه شئ.

٤_**مَا تَمَسَّكْتُمْ**: څوپورې مو چې منګولې پرې لګولې وي.

د حديث شريف ژباړه

امام مالك رحمة الله تعالى ته دا حديث رسيدلی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: په تاسو کې مې دوه شيان پرېښي دي، څو پورې مو چې پر هغو منګولې ښخې کړې وي هيڅکله به بې لارې نه شئ: د الله ﷻ کتاب او زما سنت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حديث حکمت

قرآن د الله پاک وروستی کتاب دی چې د انسانيت د هدايت او لارښوونې لپاره يې نازل کړی، څو انسانان له تيارو څخه رڼا ته را وباسي او د ژوند په سمه لاره يې روان کړي.

ترڅو چې انسانان پر قرآن کلک ولاړ وي، هيڅکله به بې لارې نه شي.

د حديث شريف ګټې

۱ـ قرآن کريم د اسماني کتابونو ناسخ

رسول اللهﷺ امت ته د اسلام دوه اصلي سرچينې په ګوته کړې څو د هغو په رڼا کې خپل ژوند تېر کړي. لومړی د الله کتاب (قرآن) او دوهم خپل سنت (حديث او سيرت).

قرآن کريم د اسلامي شريعت د تحليل او تحريم لومړنی مرجع ده. قرآن د ژوند ټولې چارې د اصولو او بنسټونو په توګه اجمالاً بيان کړې دي: ﴿....مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ...﴾ [الانعام: ۳۸]

ژباړه: موږ په قرآن کې د هيڅ شي کمی نه دی کړی (د اړتيا وړ شيان مو ټول ذکر کړي دي). الله تعالی خپل رسول محمدﷺ ته دنده سپارلې څو دغه اصولي لارښوونې په تفصيل سره د ژوندانه په ټولو جزئياتو کې پلي کړي. د دغو اصولو پر بنسټ يوه ټولنه جوړه کړي او نړيوالو ته دغه الهي لارښوونې يوازې په نظري توګه نه، بلکې په عملي توګه وړاندې کړي. الله تعالی د پيغمبرﷺ دغه حيثيت داسې بيانوي: ﴿...وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ [النمل: ٤٤]

ژباړه: موږ تاته ذکر(قرآن) نازل کړ څو خلکو ته نازل شوی کتاب شرح او توضيح کړې او ښايي دوی پکې غور او فکر وکړي.

جابرﷺ وايي يوځل عمربن الخطابﷺ په داسې حال کې چې د تورات يوه نسخه يې په لاس کې وه، راغی او ويې ويل: ای د اللهﷻ رسوله، دا د تورات يوه نسخه ده. رسول اللهﷺ څه ونه ويل. عمر رضی الله عنه د هغه په لوستو پيل وکړ. د پيغمبرﷺ پر مخ د غوسې او د خفګان نښې راغلې. په دې کې ابوبکرﷺ پر عمرﷺ غږ وکړ چې مور دې در باندې بوره شه عمره د پيغمبر مخ ته نه ګورې؟ کله چې عمرﷺ د پيغمبرﷺ مخ ته وکتل، نو ژر يې وويل: د الله پاک او د هغه د پيغمبر له غوسې څخه پناه غواړم. د الله پاک په ربوبيت، د اسلام په دين او د محمدﷺ په نبوت خوښ او قانع يو. رسول اللهﷺ وفرمايل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما دي پـه هغـه ذات قسـم وي چـې زمـا سـاه يـې پـه واک کـې ده، کـه موسـیؑ درتـه راخرگند شي او تاسو هغه پسې لاړ شئ او ما پرېـږدئ نـو د حـق لـه لارې څخـه بـه بـې لارې شئ، او كه موسیؑ ژوندی وای او زما پيغمبري يې موندلې وای نو زما تابعداري بـه يې كوله. [سنن الدارمی]

۲ـ د رسول الله صلی الله عليه وسلم سنت(حديث اوسيرت)، د قرآن تر ټولو ښه شرحه

د پيغمبر سنت د قرآن كريم تر ټولو ښه شرح او تفسير دی. د هغه سـيرت او د صـحابه وو ټولنيز ژوند د قرآنكريم عملي او تطبيقي اړخ دی.

له رسول اللهﷺ څخه چې كومه خبره ثابته شوې ده، هغه په حقيقت كې د وحې يوه برخـه ده،

الله پاک فرمايي:﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى۝ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ [النجم: ۳-۴]

ترجمه: پيغمبرله ځانه نه غږيږي، هغه خو ورليږل شوې وحې ده.

نو په څه شي چې امر كوي بايد پلی كړی شي او له څه شي چې منع كـوي بايـد اجتنـاب تـرې وشـي، الله پـاک فرمـايي: ﴿..وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا...﴾ [الحشر:۷]

ژباړه: كوم دستور چې پيغمبر دركوي، عمل پرې وكړئ او له څه شي مو چې منع كـوي ځان ترې وژغورئ.

په سنتو باندې منګولې لګول له ضلالت او بې لارې توب څخه د ژغـورل كېـدو او نجات يوازنی لاره ده.

۳ـ د رسول اللهﷺ سنت يا دويمه وحې

له قرآن نه وروسته سنت د اسلامي شريعت د تحليل او تحريم دويمه مرجع ده.

په دې توګه له سنتو څخه د الهي وحې د يوې برخې په توګه هيڅكله استغنا نشي راتـلای او د قرآن په شرح او شرعي احكامو باندې په پوهيدلو كې له پامه نشي غورځيدلای.

رسول اللهﷺ په يو مبارک حـديث كـې چـې مقـدامؓ تـرې روايـت كـړی فرمـايي: خبـر اوسئ! ماته قرآن او د هغه په څير نور څه (سنت) راكړل شوي دي).[1]

---

۱ - ابوداود

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روایت کې راځي: داسې څوک ونه مومم چې ډډه يې وهلې وي او زما کوم امر يا نهی ورته ورسېږي او دی ووايي چې زه دا نه پېژنم، هغه څه منم چې په قرآن کې مې موندلي.[1]

د حديثو او فقهې کتابونه په هغو مسائلو ډک دي چې په قرآن کې نشته، خو په حديثو کې حلال يا حرام ګڼل شوي دي.

٤_د لارې مثال

د صحابه وو ټولنيز ژوند، په ځانګړې توګه د راشده خلافت دوره، د قرآن کريم د مقاصدو پر اساس جوړ او د بشري ژوند غوره بېلګه ده. ځکه خو رسول اللهﷺ په يوه مبارك حديث کې امت ته پر هغې باندې د کلك درېدو ټينګار کوي او وايي: زما سنت او له مانه وروسته زما د راشدينو او مهديينو خليفه ګانو سنت کلك کړئ..)[2]

د راشده خلافت د دورې ټولنيزه تګلاره زموږ لپاره د فکري او عقيدوي خط چراغونه دي چې د ژوندانه په اوږدو لارو کې خپله لاره پرې رڼا کوو.

پوښتنې:

١_پورتنی حديث شريف وژباړئ.

٢_دحديث راوي څوك دی؟ معرفي يې کړئ.

٣_لاندې کلمات معنا کړئ:

- تَرَكْتُ:
- أَمْرَيْنِ:
- لَنْ تَضِلُّوا:
- مَا تَمَسَّكْتُمْ:

٤_ (نبوي سنت او سيرت د قرآنکريم بنه شرحه ده) دا مطلب واضح کړئ.

کورنی دنده:

پورتنی حديث شريف له معنا سره په يادو زده کړئ.

---

١ - معرفة السنن والآثار للبيهقي

٢ - مشكل الآثار للطحاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

په جهاد کې د ښځو ونډه

عَنْ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ قَالَتْ كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَسْقِي الْقَوْمَ وَنَخْدُمُهُمْ وَنَرُدُّ الْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ. [صحيح البخاري]

د راوي پېژندنه

ربیع بنت معوذ بن عفراء رضي الله عنهما، د انصارو د بني نجار له قبیلي څخه وه، ربیع بي بي په بیعة الرضوان کې حاضره او له رسول اللهﷺ سره یې په ځینو غزواتو کې ګډون درلود. نوموړې له یوې خوا زاهده، عابده او د خدایﷻ د لارې مجاهده وه، له بلې خوا د علم او فضیلت خاونده هم وه. له دې بي بي څخه ټول یویشت (۲۱) احادیث روایت شوي دي. ډېر عمر ژوندۍ وه. په پای کې د عبدالملك بن مروان په خلافت کې د هجرت په څه د پاسه اویایم کال کې وفات شوه.

د ځینو کلماتو معنا

١ـ كُنَّا: موږ وو.

٢ـ نَغْزُو: غزا مو کوله، جهاد مو کاوه.

٣ـ نَسْقِي: اوبه مو ور رسولې، اوبه مو ورکولې.

٤ـ نَرُدُّ: وړل مو، لېږدول مو.

٥ـ الجَرحَى: ټپیان، زخمیان.

٦ـ القَتلَى: قتل کړای شوي، وژل شوي.

د حدیث ژباړه

له ربیع رضي الله عنها څخه روایت دی چې وایي: موږ به له پیغمبرﷺ سره یو ځای غزا کوله، په جهاد کې به ورسره شریك وو. مجاهدینو ته به مو اوبه رسولې، نور خدمتونه مو ورته تر سره کول او د هغوی ټپیان او شهیدان به مو مدینې منورې ته انتقالول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حديث حکمت

د خير ښيګڼې خپرېدو، د عدالت او انصاف تامين، لـه انسان څخه د انسان آزادي، لـه مستکبرينو څخه د مستضعفينو بوډاګانو، ښځو او ماشومانو د ژغورلـو، د انساني کرامـت او ارزښتونو د خونـدي ساتلو او د الله ﷻ د کلمې او ديـن د لـوړوالي پـه خاطر سـپيڅلی او مقدس جهاد، له يوې خوا شرعي فريضه او مکلفيـت دی او لـه بلـې خـوا د هـر مؤمن او مسلمان وګړي د ژوندانه تر ټولو لـوړه هيلـه او سـتر ويـاړ دی. ښـځه د نـورو مـسؤوليتونو، حقوقو او وياړ په څېر په دغې مقدسې فريضې او سپيڅلې دندې کې د خپل بدني ځـواک په اندازه له نارينه وو سره سمه او برابره ونډه لري.

د حديث شريف ګټې

۱ــ د اسلام په لاره کې د وسله وال جهاد ارزښت

وسله وال جهاد د اسلام د سپيڅلي دين د خپرولو او ورڅخه د دفاع غوره لاره ده.

د الله ﷻ په لاره کې جهاد هغـه غـوره عبـادت دی چـې بـل هـيڅ ډول عبـادت ورسـره نـه برابريږي. د الله ﷻ په لاره کې يوساعت تګ د سهار له خوا او بيا بېرته راستنيدل د ورځـې په اخره برخه کې له دنيا او هغه څه چې په دنيا کې دي ورڅخه غوره دي.[1]

په اسلام کې جهاد تر ټولو د لوړ مقام او تر ټولو نېکو کارونو غوره کـار دی، الله تعـالی د دې لپاره روا کړی تر څو د توحيد کلمه لوړه او د الله تعالی د ديـن بـرم زيـات شـي. ډېـر زيات شمېر آياتونه او احاديث د جهاد د فضيلت پـه اړه راغلـي. الله تعـالی فرمـايي:﴿ وَمَن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللهِ فَيُقْتَلْ أَو يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً﴾ [النساء: ۷٤] **ژباړه:** او څوک چې د الله ﷻ په لار کې وجنګيږي او ووژل شي يا برلاسی شي هغه تـه بـه مـوږ هرومـرو سـتر ثواب ور په برخه کړو.

فرمايي: ﴿وَفَضَّلَ اللهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْراً عَظِيماً﴾ [النساء: ۹۵]

ژباړه: او الله تعالی مجاهدين په ناستو خلکو په ستر اجر سره غوره ګرځولي دي.

د اسـلام سـتر لارښـود، رسـول الله ﷺ د جهـاد پـه اړه داسـې فرمـايي: «مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِى سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَانِتِ بِآيَاتِ اللَّهِ لاَ يَفْتُرُ مِنْ صِيَامٍ وَلاَ صَلاَةٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى»[2]

---

۱ - مسلم

۲ - صحيح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د الله تعالی په لار کې د مجاهد مثال د هغه روژه نیوونکي په څېر دی چې تل شپه لمونځ کوي او د الله تعالی په آیاتونو باندې دعاء کوونکی وي، نه له خپلې روژې ستړی کېږي او نه له خپل لمانځه څخه ستړی کېږي تر هغه وخته چې دغه د الله تعالی د لارې مجاهد بېرته خپل کور ته را ستون شي.

د الله تعالی په لار کې وتل او ستونزې ګالل لوی اجر او ثواب لري. رسول الله ﷺ فرمایلي دي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ –رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ– قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:« انْتَدَبَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ مُجَاهِدًا فِى سَبِيلِهِ لاَ يُخْرِجُهُ إِلاَّ إِيمَانٌ بِى وَتَصْدِيقٌ بِرَسُولِى فَهُوَ عَلَىَّ ضَامِنٌ أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ أُرْجِعَهُ إِلَى بَيْتِهِ الَّذِى خَرَجَ مِنْهُ نَائِلاً مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ ».[۱]

ژباړه:څوک چې د مجاهد په توګه د الله جل جلاله په لار کې له کوره ووځي، الله جل جلاله (د مهربانۍ له مخې) فرمايي: چې کله يې دا وتل پر ما د ايمان او زما د رسول ﷺ د تصديق پر بنا وي، نو زه يې ضامن يم چې هغه جنت ته داخل کړم او يا يې بېرته خپل کور ته په داسې شان ورستون کړم چې ثواب او غنيمت ور په برخه وي.

د يادونې وړ ده چې د جهاد د مشروعيت لپاره د ځانګړو حالاتو او شرايطو تحقق ضروري دی.

۲ ـ په وسله وال جهاد کې د ښځو ونډه

له رسول الله ﷺ سره په غزاګانو کې، لکه د سړو په څېر ښځو هم پوره ونډه اخيستې ده دا په دې معنا چې ښځې هم له نارينه وو سره په ټولو عبادتونو، وياړونو او افتخاراتو کې سمې شريکې دي. له دې کبله ويلی شو، ښځې حق لري چې د مسلمانانو له امير څخه د اجازې تر لاسه کولو د حق د لارې د سپيڅلي جهاد وياړ تر لاسه کړي.

اسلامي شريعت د خپلې عامې مهربانۍ هغه ځانګړي سهولت له مخې، چې له ښځو سره يې په هر څه کې په پام کې نيولی، ښځې يې جګړې ته له حاضريدو څخه معاف کړې دي. دغه معافي يوازې يوه استثناء لري چې کله د مسلمانانو مشر د اړتيا له مخې فوق العاده حالت کې نفير عام (جهاد ته عمومي وتل) اعلان کړي، بيا به ښځه هم د ميړه له اجازې پرته د جهاد ډګر ته وځي. په عامو او عادي جهادونو کې ښځه مکلفه نه ده چې د جهاد ډګر ته ولاړه شي. له دې سره سره ښځې حق لري چې د جهاد په وياړونو کې د

۱ – سنن کبری، بيهقی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریکېدو په خاطر د مسلمانانو د مشر او خپل سرپرست په اجازه له مجاهدینو سره ووځـي او هلته د دوی له ښځینه طبیعت سره مناسب یو شمېر خدمتونه تر سره کړي.
حقیقت دا دی چې د اسلامي دعوت له پیل څخه نیولې د دعوت په ټولـو پړاوونـو کـې ښـځې په ټولو ویاړونو کې له نارینه وو سره یو شـان شـریکې دي. لله الحمـد پـه ټـول اسـلامي تـاریخ کې یوه پیښه هم داسې نشته چې هلته ښځو د محرومیت او کمـوالي احـساس کـړی وي او یـا هم نارینه وو ځان پرې لوړ او پورته ګڼلـی وي، بلکـې ددې پـه خـلاف ښـځې تـل د نارینـه وو له خوا له ځانګړي قدر، احترام او درناوي څخه برخمنې وې.
د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د نارینه اتلانو په کتار کې خدیجه، سمیه، اسماء، ام سـلیم، ام عطیه، ام حرام، خوله، عائشه، فاطمه، زینب رضـي الله عنـه او داسـې نـورې پـه زرګونـو اتلانې دي چې یادونه یې په زرینو کرښوکې پاتې دي.
ام عماره نسیبه رضی الله عنها یوه له هغو اتلو بیبیانو څخه ده چـې د اُحـد پـه تـاریخي غـزا کې یې له پیغمبر څخه په سخت وخت په دفاع کې د میړانې او سرښـندنې بېلګـه وړانـدې کړې او د تل لپاره به تاریخ ور باندې ویاړي.
حفصه رضي الله عنها له ام عطیې رضـي الله عنهـا څخـه روایـت کـړی چـې هغـې ویـل: زه لـه پیغمبرﷺ سره په اوو(۷) غزاګانو کې شریکه وم، زه د جګړې پر وخـت لـه بـارونو او سـامانونو سره پاتې شوم. مجاهدینو ته به مې ډوډۍ برابروله او د هغوی د ټپیانو درملنه مې کوله.
انس رضي الله عنه وایي: ام سلیم رضي الله عنها (دده مـور) چـې ژونـدۍ وه نـو تـل بـه لـه یـوې ډلـې انصارو ښځو سره له رسول اللهﷺ سره په غزا کې ملګرې وه.
حشرج له خپلې پلرنۍ نیا څخه نقلوي چې هغې رضي الله عنها ویـل: زه لـه شـپږو تنـو نـورو ښـځو سره د خیبر غزا کې له پیغمبرﷺ سره ووتم. څه وخت چـې پېغمبـرﷺ پـوه شـو ښـځې هـم ورسـره غزا ته راغلې، نـو مـوږ پسې یـې څـوک را ولېـږه او ویـې غوښـتو! مـوږ د پیغمبـرﷺ خـدمت تـه حاضرې شوو، نو د پېغمبرﷺ په څېره کې د قهر او غوسـې نـښې وې. مـوږ تـه یـې وویـل: تاسـو د څـه لپـاره او د چـا پـه اجـازه راغلـې یـئ؟ مـونږ ورتـه وویـل: یـا رسـول الله! مـوږ تاسـره راووتـو، مجاهدینو ته به غشي ورکوو اوبه او ستوان به ورکوو، د ټپیـانو درملنـه بـه کـوو. پـدې توګـه بـه د الله جل جلاله د لارې په جهاد کې خپله مرسته او کمـک کـوو. رسـول اللهﷺ راتـه وویـل: پورتـه شـئ او خپلو خېمو ته ولاړې شئ. هغه وایي: بیـا کلـه چـې الله تعـالی خیبـر فـتح کـړ، نـو رسـول اللهﷺ لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غنیمت څخه موږ ته د نارینه مجاهدینو سره سمې برابرې برخې راکړې. حشرج صاحب وايي، ما ترې پوښتنه وکړه چې څه شی په برخه کې در ورسېدل؟ هغې وويل: مېوې.[1]

فعاليت

د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د هغو مجاهدو ښځو نومونه واخلئ چې په خپلو تورو او همت يې په جهادي معركو كې حماسې زېږولې دي.

۳ـ د جګړې پر مهال د ښځو رول

ښځې په جهاد کې عموما په وروستيو ليكو كې په لوژستيكي او روغتيايي چارو كې، لكه: د ټپيانو درملنه او د شهیدانو په انتقال او لېږدونه ، پخلي او اوبو رسولو كې له مجاهدينو سره مرسته كوي.

په وسله وال جهاد كې د ښځو د ونډې اخيستلو شرط دا دی چې په عملي جګړه كې به برخه نه اخلي، ابرو به يې له خطر څخه مصؤونه وي، پرده به مراعاتوي، او له سړو سره به اختلاط نه كوي كه چېرې پورتنيو شرطونو تحقق نه مونده، نو بيا ښځو ته په وسله وال جهاد كې ونډه اخيستل جواز نه لري.

پوښتني:

۱_د حديث ژباړه ووایاست.

۲_ د جګړې په مهال د ښځو رول څه دی؟

۳ـ په مسلحانه جهاد كې د ښځو د ونډې اخيستلوشرطونه ووایاست.

کورنی دنده:

له معتبر سيرت كتاب څخه د اُحد په غزا كې د نسيبې رضي الله عنها دریځونه او مواقف ولولئ او په خپلو كتابچو كې يې وليكئ.

---

۱ – السنن الكبري للنسائی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتينولي

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِﷺ « عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِى إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِى إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقًا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِى إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِى إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا ». [صحيح مسلم]

د راوي پېژندنه

د دغه جليل القدر صحابي نوم عبدالله د پلار نوم يې مسعود او د بنو هذيل قبيلې ته منسوب دی. شپږم شخص وو چې د اسلام په مبارك دين مشرف شو. دوه ځله يې حبشې ته هجرت کړی دی دريم ځل يې له حبشې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړ. له رسول اللهﷺ سره به تل يو ځای او ملګری وو. له دې امله د اصحابو ترمنځ په صاحب العصا، صاحب الوسادة او صاحب المطهرة [1] مشهور وو. تل به يې په ډېره خوږه لهجه د قرآنکريم تلاوت کاوه، د علم او پوهې سمندر وو، د علمي مقام تر څنګ د حق د سنګر يو غښتلی مجاهد هم وو. په بدر، اُحد، خندق او نورو ټولو غزاګانو کې يې برخه اخيستې ده، د هجرت په دوه ديرشم (۳۲)کال د حضرت عثمانؓ له شهادت څخه وروسته يې له نيمګړې نړۍ څخه رحلت وکړ.

د ځينو کلمو معنا:

۱ـ عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ: پر تاسو رښتيا ويل لازم دي

۲ـ يَهْدِى: لارښوونه کوي

۳ـ الْبِرّ: هر ډول ښې اوغوره کړنې اوخصلتونه

۴ـ مَا يَزَالُ الرَّجُلُ: سړی تل او هميشه

۵ـ يَتَحَرَّى الصِّدْقَ: کوښښ او هڅه کوي د رښتيا ويلو

۶ـ يُكْتَبَ: وليکل شي

۱ـ يعني رسول اکرمﷺ ته به يې امسا په لاس کې ورکوله، تکيه او بالښت به يې ورته ايښود او د اوداسه اوبه به يې ورکولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ: او له درواغ ويلو ځخه ځانونه وساتئ

۷ـ الْفُجُورِ: هرډول ناروا، ناوړه کار او خوی

د حديث ژباړه

له عبد الله بن مسعودﷺ ځخه روايت دی چې رسـول اللهﷺ فرمـايلي دي: پـر تاسـو رښـتيا ويل لازم دي، ځکه چې رښتيا انسان ته د نيکيو لارښوونه کوي او نيکي انسان تـه د جنـت لارښوونه کوي. بيشکه انسان، چې تل رښتيا وايي او د رښتيا ويلو هڅه کـوي، نـو د اللهﷻ په نزد به رښتينی وليکل شي او له درواغو ويلو ځخه ځانونـه وژغـورئ، ځکـه چـې دروغ ويل سړي ته د ناروااوو په لور لارښوونه کـوي او نـاروا د دوزخ پـه لـور لارښـوونه کـوي. ځينې وخت سړی تل درواغ وايي او د درواغو ويلو هڅه کوي، نو له دې امله د اللهﷻ پـه نزد درواغجن وليکل شي.

د حديث حکمت

د ټولو فضايلو، غوره کړنو او خويونو بنسټ رښتيا ويـل دي. رښـتيا ويـل د ټـولنيز اخلاقـي نظام سرچينه ده او د ټولنې په وګړو کې يو په بل اعتماد راټوکوي. په درواغ ويلو سره پـه انساني ټولنه کې د بې باورۍ فضاء رامنځ ته کيږي چـې دا کـار د ټـولنې د هـر ډول فـساد لامل ګرځي. له دې امله پيغمبر ﷺ پر انسانانو رښتيا ويل لازم کړي او له درواغو ځخه يـې منع کړي دي.

دحديث شريف ګټې

۱ـ د رښتيا وو حقيقت

رښتيا د حقايقو سره مطابقت تـه ويـل کېـږي او مختلـف ډولونـه لـري، لـومړی يـې پـه وينا کې رښتيا ويل دي، او هغـه داسـې چـې وينـا لـه هغـه څـه سـره چـې اخبـار ورځخـه کېـږي مطابقـت ولري.

بـل د نيـت او ارادې رښـتينولي ده چـې د دې ډول رښـتينولۍ ځـای زړه ده، نـو پـر مـسلمان لازم دي چې خپل زړه تل رښتينی او د هر ډول ريا، بدګمانيو، او ناوړه نيتونو څخه پاک وساتي.

بل په کړنو کې رښتينولي: انسان به مشروع چارې ترسره کوي، چې د عقيدې او وينـا سـره يې مطابقت ولري، او هغه کارونه چې د عقيدې او شعار په خلاف وي دروغ ګڼل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ د رښتیا ویلو کوښښ

انسان باید د ژوند په ټولو حالاتو کې تل رښتنی واوسي او هڅه وکړي چې ریښتینولي د ځان عادت وګرځوي، تر څو الله جل جلاله ورڅخه خوښ شي او هم یې نوم د صدیقینو په ډله کې ولیکي اوجنت ته یې داخل کړي.

۳ـ د رښتیا ویلو ګټې

ریښتیا ویل ډېرې دنیوي او اخروي ګټې لري چې ځینې یې په لاندې ډول دي

- رښتیا ویل انسان د نیکیو لور ته وړي او له هر ډول بدیو څخه یې ژغوري.
- رښتیا ویل زړه ته ډاډېنه او آرامي وربښي.
- رښتیا ویل مؤمن له منافق څخه جلا کوي.
- رښتیا ویل په دنیا او آخرت کې انسان ته نجات ورکوي.
- رښتیا ویل د الله جل جلاله د خوښۍ لامل ګرځي.
- رښتیا ویل جنت ته د داخلیدو لویه ذریعه ده.
- رښتیا ویل انسان ته د خیر او برکت دروازې پرانیزي ،او رزق یې پراخوي.

۴ـ د درواغو حقیقت

درواغ د رښتیا ضد او د حقیقت پر خلاف د معلوماتو وړاندې کولو ته ویل کیږي.

درواغ لکه څرنګه، چې په ژبه وړاندې کیږي، همدا راز د کړنې، نیت او ارادې لـه لارې هم تر سره کیدای شي. لکه یوڅوک د بدکار د انجامولو اراده ولري او په ژبه د هغې پـر خلاف وینا وړاندې کړي، په دې صورت کې ده خپل عمل او اراده پـر ژبـه دروغجنه وړاندې کړه.

۵ـ درواغ ویل لویه ګناه ده

درواغ ویل داسې عمل دی چې د اسلام د سپېڅلي دین څخه سربېره په ټولومذهبونو او ادیانو کې یوه ناوړه پدیده ګڼل شوې ده. د اسلام مبارک دین د درواغو ټول ډولونه حرام کړي دي او درواغجن انسان ته یې درنده سزا ټاکلې ده نولازمه ده چې د هر ډول درواغو څخه ځانونه وژغورو، څوک چې درواغ وایي او یا د درواغ ویلو هڅه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ يې بد ګڼي په درواغ ويلو د بنده خوی ګرځي او د الله جل جلاله په نزد د درواغجنو په ډله کې شمېرل کيږي.

۶ـ د درواغو بدې اغيزې

درواغ ويل ډيرې بدې پايلې لري چې ځينې يې په لاندې ډول دي

- درواغ ويل د ټولو بديو اصلي عامل او د منافقت يوه برخه ده.
- درواغ ويل د نورو حقوق له منځه وړي.
- درواغ د انسان شخصيت بې ارزښته کوي.
- درواغ په ټولنه کې بې اعتمادي رامنځ ته کوي او د باور ټغر ټولوي.
- درواغ د بلې هرې ګناه تکيه ګاه ده.
- د درواغو له کبله انسان د جهنم کندې ته لوېږي.

پوښتنې:

١ـلاندې کلمې معنا کړئ:

الْبِرِّ:

مَا يَزَالُ الرَّجُلُ:

يَتَحَرَّى الصِّدْقَ:

يُكْتَبَ:

۲ـ دحديث ژباړه ووایاست.

۳ـ رښتيا ويل څه ګټې لري؟

۴ـ دروغ څه بدې پايلې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجلس آداب

عَنْ عبدالله بْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ نَهَى أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا وَتَوَسَّعُوا). [صحيح البخاري]

د ځينو عبارتونو معنا

١ـ أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ: چي يو څوک د ناستي له ځای څخه پاڅول شي.

٢ـ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ: او بل څوک په هغه ځای کې کښېني.

٣ـ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا: مګر په خپلو منځوکي پراخي راولئ.

٤ـ وَتَوَسَّعُوا: او د ځای پراخي راولئ.

د حديث ژباړه

له حضرت عبد الله بن عمر رضي الله تعالى عنهما څخه روايت دی، پيغمبر صلى الله عليه وسلم له دې څخه منعه کړې ده چې يو څوک له خپل ځای څخه پاڅول شي او بيا پر ځای يې بل څوک کښيني، بلکې په خپلو منځوکي فاصله راولئ او خپل مجلسونه پراخه کړئ.

د حديث حکمت

د اسلام مقدس دين د ژوند هر اړخيز نظام وړاندې کړی. ستر او واړه ټول موضوعات يې پوښلي، آن د مجلس د آدابو وړه برخه يې هم پټه پرې ايښې نه ده، بلکې د هغې لپاره يې هم لارښوونې بيان کړې، په اسلام کې ټولو انسانانو ته د احترام په نظر کتل کېږي، ټول مساوي حقوق لري، هر راز توپيرونه ردوي، يوازې تقوا د توپير او لوړتيا معيار دی. له دې کبله امر شوی چې څوک له خپل ځای څخه اوچت نه کړای شي او ناست خلک يا حلقه سره پراخه کړي او يا سره نژدې شي او نويو راغلو خلکو ته ځای ورکړي، څو ټول مسلمانان په مجالسو کې با وقاره وساتل شي. هيڅوک د کمۍ احساس ونه کړي او له دې سره سره څوک د مجلس له ګټو څخه هم بې برخې نه شي او په مجلس کې ځای ورکړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته د مجلس نور آداب ووايي.

د حديث شريف ګټې

۱ـ د مجالسو ډولونه

انسان دې ته اړ دی چې له نورو سره ناسته ولاړه ولري، په مجالسو کې برخه واخلي. مجالس به له لاندې ډولونو څخه خالي نه وي

ا ـ نیک مجلسونه: لکه د پوهانو او علماوو سره ناسته، د علم د زده کړې حلقې او د وعظ او نصیحت مجلسونه چې د انسان په ژوند کې خورا ارزښت لري باید داسې مجلسونه غنیمت وګڼل شي او پکې ونډه واخیستل شي.

ب ـ بد مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې په کې ناکاره خلک راټول شوي وي یا په کې غیبت کېږي یا په کې درواغ ویل کېږي او یا نور د فساد تصمیمونه پکې نیول کېږي له داسې مجلسونو څخه ډېره کول لازم او که څوک پکې ناست وي باید ورڅخه پاڅېږي.

ج ـ مباح مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې د پورتنیو منکراتو څخه خالي وي، خو کوم دنیوي یا اخروي خیر هم په کې نه تر سترګو کېږي په دغه ډول مجالسو کې اشتراک کول کوم باك نه لري، خو غوره دا ده چې پکې ګډون ونه شي، ځکه چې وخت په کې ضایع کېږي.

۲ـ په مجلس کې ناست کس له خپل ځای څخه پاڅول ناروا کار دی

که څوک مجلس ته داخل شي، ده ته دا جایز نه دي چې بل څوک پاڅوي او دی د هغه پر ځای کښېني، ځکه دا د متکبرینو عادت دی، او اسلام منعه کړې دی. له بل پلوه په دې کړنه کې د نورو سپکاوی او پرحقوقو یې تېری کول دي. د اسلام ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَمَثَّلَ لَهُ الرِّجَالُ بَيْنَ يَدَيْهِ قِيَامًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ". [۱]

---

۱ – سنن ترمذی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: څوک چې دا خوښوي چې خلک يې په مخ کې ولاړ وي، نو دی دې په جهنم کې د ځان لپاره ځای تيار کړي.

۳ـ د مجلس پراخول

که څوک له بهر څخه مجلس ته ورداخل شي او په مجلس کې دده د کيناستو ځای نه وي، نو مجلس کې په ناستو کسانو لازم دي چې په مجلس کې پراخي راولي او ده ته دکېښناستو ځای ورکړي. الله جل جلاله فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ...﴾ [المجادلة: ۱۱]

ژباړه: ای مؤمنانو کله تاسې ته وويل شي چې پراخه کړئ مجلسونه، نو بيا پراخي په کې راولئ. الله جل جلاله به پرتاسې پراخي راولي.

۴ـ مجلس ته د سلام په اچولو سره داخليدل

مجلس نور آداب هم لري او په مختلفو احاديثو کې ذکر شوي دي چې د هغې له جملې څخه مجلس ته د داخليدو پر وخت د سلام اچول دي. پيغمبر صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «إِذَا انْتَهَى أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ»[۱]

ژباړه: کله چې له تاسې څخه څوک مجلس ته داخلېږي بايد سلام واچوي.

۵ـ د مجلس په آخر کې کيناستل

که څوک مجلس ته راشي، نو بايد هلته کښېني چيرې چې د ناستو خلکو پای وي او د مجلس منځ او يا سرته د تيريدو کوښښ دې ونه کړي. حضرت جابر بن سمرة (رضي الله تعالى عنه) فرمايي: «كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ ﷺ جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي».[۲]

ژباړه: کله به چې موږ د پيغمبر صلی الله عليه وسلم مجلس ته راغلو، نو زموږ هريو به هلته کيناسته چيرې به چې د مجلس آخري برخه وه.

۶ـ د دوو خبرو اترو کوونکو تر منځ کيناستل نه دي په کار

که څوک په مجلس کې د ناستې اراده لري، نو بايد د دوو داسې کسانو ترمنځ ځان ځای نه کړي چې هغوی په خپلو کې خبرې اترې سره کوي، تر څو د هغوی خبره او رابطه

---

۱ – سنن أبي داود.
۲ – سنن أبي داود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوخه نه شي. ځکه دا کار د نفرت او کرکې لامل ګرځي. پېغمبر (صلی الله علیه وسلم) فرمايلي دي: «لاَ يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إِلاَّ بِإِذْنِهِمَا».[1]

ژباړه: چا ته دا جايز نه ده چې د دوو کسانو تر منځ بېلتون راولي، مګر دا چې د هغوی په اجازه وي.

۷ـ که څوک د کوم حاجت له مخې له خپله ځايه پاڅېږي د بیا راتلو په صورت کې په خپل ځا ی کې د کیناستو حق لري

پېغمبرﷺ فرمايلي دي: «مَنْ قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ».[2]

ژباړه: څوک چې له خپل ځای څخه پاڅيده او بيا خپل ځای ته راغی، نو هغه په خپل ځای د ناستې د لومړيتوب حق لري.

پوښتنې:

۱ـ لاندې عبارتونه معنا کړئ:

أ. أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ

ب. وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ

ج. وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا:

۲ـ د حديث مفهوم په يادو زده کړئ.

۳ـ د مجلس هغه آداب ووایاست چې د حديث الفاظ پرې دلالت کوي.

---

[1] - سنن ترمذی.

[2] - صحیح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهي

د اصولو برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو پېژندنه

منل شوي علمي مېتودونه غوښتنه کوي مخکې له دې چې د يـو علـم جزئيـات زده کـړو؛ په کار ده چې د هغه موضوع، موخه او له نورو علومو سره يې تړاو وپېژنـو پـه دې لوسـت کې تاسې ته همدا مطالب په تفصيل سره وړاندې کوو.

د فقهې د اصولو پېژندنه

د «فقه د اصولو» پېژندنه په دوه ډوله سره وړاندې کيږي، « د فقهې اصـول» د دوو کلمـو څخه د مرکب لفظ په توګه او « د فقهې اصول» د ځانګړي علم د نوم په توګه

« د فقهې اصول» د دووکلمو څخه د مرکب لفظ په توګه

د فقهـې اصـول لـه دوو کلمـو څخـه جـوړ شـوی ترکيـب دی يـو يـې " فقـه" او بـل يـې "اصول" دي.

(اصول) د عربي ژبې له مخې د اصل جمع دی چې بنسټ او بنياد ته وايي.

(فقه) په لغت کې د پوهې او ځيرکتيا په معنـا ده او پـه اصـطلاح کـې پـه شـرعي احکـامو باندې داسې پوهې ته ويل کيږي چې له دلايلو څخـه راوتلـې وي، لکـه چـې يـو څـوک وپوهيږي چې د لمانځه لپاره اودس شرط دی، څکه چې الله تعـالی فرمـايلي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُـوا إِذَا قُمْـتُمْ إِلَى الـصَّلَاةِ فَاغْـسِلُوا وُجُـوهَكُمْ وَأَيْـدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِـقِ وَامْـسَحُوا بِرُءُوسِـكُمْ وَأَرْجُلَكُـمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ [المايدة: ۶]. په دې آيت کې د درې اندامونو په وينځلو او د يو اندام پـه مـسح امـر شوی او امر د فرض توب غوښتنه کوي، نو اودس د لمانځه لپاره فرض او شرط دی.

فقه داسې پوهه ده، خو که يو څوک يوازې د خپل کلي له امام څخـه واوري چـې اودس فرض دی او بې اودسه لمونځ نه کيږي، نور يې په دليل پوه نه شي داسې پوهې ته فقه نـه ويل کيږي.

له علم څخه په دې ځای کې مراد راجح باور دی چې ظن او يقين دواړو ته ورشامليـږي.

شرعي احکام: د مکلفينو د شرعي افعالو صفتونو ته شرعي احکام ويل کيږي، لکه فرض، واجب، مستحب، مباح، مکروه او حرام.

لکه چې ويل کيـږي: رښتيا په وينا کې واجب او دروغ حرام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو پېژندنه دځانګړي علم په توګه

له هغه علم څخه عبارت دی چې په اجمالي توګه د فقهې دلایل، له هغو څخه د استفادې لارې چارې او د مجتهد صفات څرګندوي[1].

کله چې مونږ دې تعریف ته ښه ځیر شو درې لویې معناوې پکې پرتې دي.

۱- د فقهې اصول په اجمالي توګه د فقهې دلائل (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) بیانوي، په تفصیلي توګه له هر آیت، حدیث ... څخه بحث نه کوي.

۲ـ د فقهې د اصولو علم له همدې دلایلو څخه د شرعي احکامو د راوېستلو څرنګوالی راښیي، هغه قواعد بیانوي چې په زده کړه یې، له دلایلو څخه د احکامو استنباط آسانه کېږي.

۳ـ د فقهې د اصولو علم د مجتهد صفات او وړتیاوې بیانوي.

د فقهې د اصولو موضوع

د فقهې د اصولو موضوع شرعي دلایل، اصولي قواعد او شرعي احکام دي.

شرعي دلائل په دوه ډوله دي

۱ـ متفق علیها دلایل چې هغه قرآن، سنت، اجماع او قیاس دي.

۲ـ اختلافي دلایل چې ډېر ډولونه لري. مهم یې په لاندې ډول دي:

- استحسان
- د صحابي مذهب
- مرسله مصالح
- استصحاب
- عرف(دود)

د فقهې د اصولو عالمان له دې دلایلو څخه په اجمالي توګه بحث کوي، د هغوی پېژندنه کوي، حجیت، د طلب ډولونه او ورڅخه د استنباط لارې چارې اصول بیانوي او د دوی په خپل مینځ کې مراتب او د تعارض په صورت کې د ځینو په نورو د ترجیح قواعد ښیي.

---

(۱) المنهاج : للبیضاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو د علم د لوستلو موخه

د دې علم د زده کړې موخه له شرعي مصادرو (قرآن، سنت، اجماع او قياس) څخه د احکامو د راوېستلو لارې چارې پېژندل دي، په داسې بڼه چې شرعي احکام د علمي اصولو او ضوابطو پر اساس راوايستل شي، د بشري هوا هوس او مزاجونو څخه اغيزمن نه شي، ځکه هر شرعي حکم قرآن، سنتو، اجماع او قياس ته تکيه کوي، يا به په صراحت په هغو کې راغلي وي او يا به ورڅخه استنباط شوی وي. دا استنباط هر څوك سر ته نشي رسولای او نه په دې هکله د هر چا سليقوي تفسير او پوهه اعتبار لري، بلکې د شرعي احکامو استنباط ځانګړي اصول لري چې په همدې علم کې بيان شوي.

همدا ډول د دې علم په زده کړه شخص کولای شي چې د فقهاوو د مذاهبو له دلايلو څخه خبر شي، د هغوی د استدلال لیارې وپېژني، او د مختلفو مذاهبو په لاملونو باندې ځان پوه کړي چې ولې يې داسې نظريات وړاندې کړي.

همدارنګه د احکامو بدلون د حالاتو او وخت په بدلون باندې د دې علم په وسيله پېژندل کېږي، همدا علم دی چې فقهي او قانوني ستونزو ته د حل مناسبې لارې را پيدا کوي او نويو پېښېدونکو مسايلو ته (هغه چې پخوا نه دي پېښې شوي) احکام راوباسي.

د دې علم په واسطه شخص د قرآن او سنتو په پوهه کې تثبت او پوخوالی تر لاسه کوي.

د فقهې د اصولو تړاو د فقهې له علم سره

د فقهې په علم کې مسلمان خپل مکلفيتونه او مسؤليتونه د خپل پروردګار، ټولنې او چاپېريال په وړاندې پېژني، چې څه شی د ده لپاره دی او څه پرې لازم دي، په دې توګه د اصولو د علم تړاو د فقهې له علم سره داسې دی لکه د ونې د بېخ تړاو له ښاخونو سره يا د بنسټ (تهداب) تړاو له ودانۍ سره. د فقهې اصول په شرعي دلائلو باندې د پوهې لپاره اساسي ضوابط او قواعد بيانوي، شخص ته د فقهي احکامو د استنباط لار پرانيزي او د دې وړ يې ګرځوي چې د وضع شويو قواعدو په رڼا کې د شرعي دلائلو څخه احکام راوکاږي.

کله چې موږ غواړو د لمانځه حکم له دليل څخه وپېژنو، د څو مقدمو پېژندلو ته اړتيا لرو:

۱ـ د شرعي احکامو پېژندل.

۲ـ د شرعي دلايلو (قرآن، سنت، اجماع او قياس) اجمالي پېژندنه.

۳ـ له دې دلايلو څخه د حکم د راويستلو لارو چارو پېژندنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ـ د دې پېژندنه چې د یو څه غوښتل د امر په صیغې (وکړه) سره ترسره کېږي.
۵ـ مطلق امر چې د اباحت نښه پکې نه وي، د وجوب لپاره دی.
دا ټولې مقدمې د فقهې د اصولو د علم موضوعات دي.
له دې مقدمو وروسته قرآن ته ورګرځو، په قرآن کریم کې د لمانځه موضوع لټوو، له پلټنې وروسته دا آیت پیدا کوو چې الله تعالی فرمایلي: ﴿اقیموا الصلاة﴾ یعنې لمونځونه سم اداء کړئ دا هغه مطلق امر دی چې له موږ نه د لمانځه کولو غوښتنه کوي او موږ په دې پوهېږو چې لمونځ فرض دی. دا وروستی پوهه فقه ده، نو ویلای شو چې د فقهې اصول د فقهې د علم اساس دی او هغه فورمولونه دي چې په واسطه یې له قرآن، سنتو، اجماع او قیاس څخه فقه راویستلای شو.

فعالیت:

بیا همغه ذکر شوي محسوس مثال ته رجوع وکړئ.
د فقهې اصول علم = د درزي توب پوهه.
او د نجارۍ سره هم د فقهې اصول پرتله کړئ.

پوښتنې:

۱ـ د فقهې اصول له دوو کلمو څخه د مرکب لفظ او د ځانګړي علم د نوم په توګه راوپېژنئ.
۲ـ د فقهې د اصولو د علم موضوع څه شی ده؟ د څلورو اتفاقي او ځینو اختلافي دلایلو نومونه واخلئ.
۳ـ د اصولو د علم له لوستلو څخه موخه څه ده؟
۴ـ د فقهې د اصولو د علم اړیکې د فقهې له علم سره د مثال په ترڅ کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو د علم پیدایښت او پراختیا

په تېر لوست کې مو د فقهې د اصولو تعریف ، موضوع، موخه او له فقهې سره د دې علم اړیکه وپېژنده، په دې لوست کې موږ د دې علم له پیدایښت او پراختیا څخه بحث کوو او دې علم ته زموږ اړتیا لولو. له هر څه مخکې اړینه ده چې د اسلام د لومړي پړاو د مسلمانانو وضعیت د دیني مکلفیتونو د پېژندلو په هکله معلومات ترلاسه کړو او په دې ځان پوه کړو چې دوی د قرآن او سنتو په معنا او غوښتنو څنګه پوهېدل؟ او اجماع او قیاس په څه ډول مېنځ ته راغلل؟

له قرآن کریم او سنتو څخه د صحابه کرامو فهم

د شرعي احکامو لومړی مصدر قرآن کریم دی. مسلمانان د قرآن کریم په واسطه د خپلې عقیدې او شرعي مکلفیتونو ستره برخه پېژني، چې د څه لپاره پیدا شوي او څه باید وکړي. رسول اکرمﷺ قرآن کریم په خپلو اقوالو، افعالو او تقریراتو سره تفسیر کړی.

قرآن کریم د عربو په ژبه نازل شوی، نو هغه چا چې د قرآن کریم د نزول په زمانه کې ژوند کاوه، د قرآن کریم په مفهوم پوهېدل، همدا راز د نبي کریمﷺ په خبرو داسې پوهېدل، لکه څنګه چې موږ او تاسو د خپلو ملګرو په خبرو پوهېږو، پرته له دې چې د ژبې او اصولو قواعد په کتابونو کې ورته وګورو.

کله چې له موږ څخه ښوونکی یا پلار د کوم کار د کولو یا نه کولو غوښتنه وکړي، د دوی د غوښتنې په ډول پوهېږو چې آیا ټینګه غوښتنه کوي او که سطحي، ایا په نه کولو یا کولو یې راته جزا راکوي او که نه؟ دا پرته له دې تشخیصه چې د دې غوښتنې ډول وپېژنو چې واجب ده که مستحب، مکروه ده که حرام. د لومړني نسل مسلمانان هم همدا راز وو. دوی د قرآن کریم په معنا پوهېدل د رسول اللهﷺ د خبرو څخه یې مطلب اخیسته پرته له دې چې د ژبې او اصولو په قواعدو پوه شي.

کله به چې کومه پېښه رامنځ ته کېده رسول الله ﷺ د دوی په منځ کې موجود وو. د اللهتعالی په حکم یې ورته حکم کاوه، دوی به د حکم د ټینګار درجه له وینا او د موجودو نښو نښانو څخه پېژندله. په ځینو چارو به یې امر ورته کاوه، له ځینو څخه به یې منع کول، د ځینو چارو لور ته به یې ترغیبول. داسې ډېر لږ پېښېدل چې د کړو وړو په شرعي صفاتو باندې تصریح وشي او وویل شي چې دا ځیزونه فرض، سنت، مباح، مکروه یا حرام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي قلمرو له پراختيا څخه وروسته د احکامو استنباط

څه موده وروسته، کله چې د مسلمانانو د فتوحاتو لمن وغځېده او ډېر عجمي ملکونه په اسلامي قلمرو کې راغلل، دوی په عربي ژبه نه پوهېدل، نو دې ته اړتيا پيدا شوه څو د عربي ژبې د زده کړې لپاره هغه قواعد کېږدي، چې د عقل او دود څخه اخيستل شوي وو، ترڅو خلك د خدای ﷻ او رسول په مراد پوه شي. په همدې وخت کې د فقهې د اصولو علم وټوکېده.

د اجماع پيدايښت

کله چې رسول الله ﷺ رحلت وکړ، د ده امت په ځينو مسائلو اجماع وکړه. د رسول الله ﷺ د وينا مطابق: د ده امت په خطا نه سره يو ځای کېږي. په دې مهال اجماع د شرعې د مصادرو د دريم مصدر په توګه رامنځ ته شوه.

په قياس کې پراخوالی

کله چې د اسلامي قلمرو دايره پراخه شوه، داسې نوي مسايل پيدا شول چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې نه وو پېښ شوي. په قرآن او سنتو کې يې په صريح ډول حکم نه موندل کېده، نو د امت فقهاوو له قرآن، سنت او اجماع څخه د احکامو په راويستلو کې اجتهاد وکړ. په داسې توګه چې نوي مسايل يې په منل شويو ثابتو مسايلو قياس کړل او په دې توګه د قياس په نوم د شرعي احکامو څلورم مصدر رامنځ ته شو.

د اصولو د علم پيدايښت

له قرآن او سنتو څخه په استنباط د اجماع په حقيقت او د قياس په څرنګوالي کې د صحابه وو له پېړۍ څخه اختلاف راشروع او د وخت په تېريدو او د نويو مسايلو په زياتېدو دې اختلاف علمي بڼه غوره کړه. د هجرت په دويمه پېړۍ کې علماوو د احکامو د استنباط اصول وضع کړل او د فقهې د اصولو نوم يې ورباندې کېښود.

د فقهې اصولو علم ته اړتيا

کېدای شي څوك ووايي د اصولو علم ته د دې لپاره اړتيا نشته چې د اجتهاد دروازه تړلې ده او د فقهې اصول په اجتهاد کې کارول کېږي، خو ځېرونکي عالمان وايي: د اجتهاد دروازه به د قيامت تر ورځې پورې د څه شرايطو لاندې خلاصه وي. اجتهاد د اصولو علم ته اړتيا لري نو د امت د ځينو علماوو لپاره د دې علم زده کړه لازمي ده، تر څو خلکو ته د هغوی مکلفيتونه په ګوته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې علماوو د اجتهاد د دروازې د بندېدو فتوا ورکړې، په شرعي مسایلو کې يې د ځينو جاهلانو جرأت ته کتلي. پرته له دې چې هغوی د اجتهاد ځانګړتياوې ولري، د اجتهاد دعواوې به يې کولې.

هغه ځوک چې د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلی، د هغوی لپاره هم د دې علم پېژندل ګټور دي، ځکه د امامانو د اقوالو مأخذونه او د دوی د مذهبونو بنسټونه پېژني، د اصولو د علم په زده‌کړه د هغوی د اقوالو تر مينځ پرتله او د دوی په منهجونو او لارو نوي مسايل تخريج کولای شي.

په دې توګه ويلای شو له دې علم څخه د اسلامي شريعت په هکله په درېو عمده برخو کې ګټه اخيستل کېدای شي.

۱ـ هغه احکام چې د وخت او ځای په بدلون بدلېږي، که څه هم د پخوانيو فقهاوو نظريات پکې موجود وي، خو د وخت په تېرېدو نويو احکامو ته هم اړتيا ليدل کېږي.

۲ـ هغه نوي مسايل چې پخوا مطرح نه وو، لکه بانکونه، د شرکتونو ځينې ډولونه، ځينې طبي پوښتنې او نور، داسې مسايل هم نويو احکامو ته اړتيا لري.

۳ـ د مخکينيو فقهاوو د نظرياتو ترمنځ پرتله او په هغو کې حق ته نژدې نظر پيدا کول هم د فقهې د اصولو په علم ترسره کېږي.

د وضعي قوانينو پوهان هم د اصولو علم ته اړتيا لري

لکه څنګه چې د شرعي احکامو پوهان د اصولو علم ته اړتيا لري همدا ډول د وضعي قوانينو پوهان هم د اصولو علم ته اړتيا لري. هغه اصول او قواعد چې په دې علم کې لوستل کېږي، لکه قياس او د هغه اصول، د نصوصو د تفسير قواعد، په معانيو باندې د الفاظو د دلالت لارې چارې او د مختلفو دلايلو ترمينځ د تعارض په صورت کې د هغوی تر مينځ ترجيح دا ټول د وضعي قوانينو ديوهانو په کارېږي. تر څو چې وربانديې پوه نه شي په خپل مسلک کې بريالی کېدای نه شي.

له همدې امله د شرعياتو او حقوقو په پوهنځيو کې د اصول فقهې مضمون لوستل کېږي. که قاضي، وکيل او يا د قانون استاد اصول فقه ولولي، په خپله دنده کې به برلاسی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

آیا داسې پېښنه مو یادېږي چې کومه منازعه، جنجال د دوو معامله دارانو تر مینځ د عقد د الفاظو له تفسیر څخه راټوکېدلې وي؟

که نه درېادېږي، نو کوښښ وکړئ چې په خپل خیال کې داسې یو جنجال راجوړ کړئ، بیا یې په خپله کتابچه کې ولیکئ او نورو ته یې واوروئ. له لاندې مثال څخه ګټه واخلئ.

مثال: اشرف کریم ته وویل: زه دا موټر په سل زره افغانۍ دربانديږ پلورم، کریم وویل: زه یې قبلوم، کله چې کریم د هغه د تسلیمولو غوښتنه وکړه، اشرف وویل: زما مقصد په راتلونکي وخت کې وعده کول وو، ځکه مې د مضارع لفظ کارولی. زه عقد پوره نه ګڼم، په راتلونکي کې مې که زړه شو موټر به دربانديږ وپلورم او که نه، نه یې دربانديږ پلورم.

د اصول د فقهي د علم د پراختیا مرحلې

د فقهي د اصولو علم د خپلې پراختیا په جریان کې له مختلفو مرحلو څخه تېر شوی، چې په لاندې توګه بیانیږي:

اصول فقهي د اسلام په لومړي دور کې

کله چې موږ د رسول اللهﷺ ژوند مطالعه کوو، داسې څه پکې پیدا کېږي چې هغهﷺ د صحابه کرامو رضوان الله علیهم اجمعین اجتهاد تایید کړی. په یو حدیث شریف کې راځي چې کله رسول اللهﷺ معاذ بن جبل یمن ته استاوه، ورته یې وفرمایل: کله چې له کومې قضایې پېښې سره مخامخ شې څه به کوې؟ معاذ رضي الله عنه ورته وویل: زما پرېکړه به په قرآن کریم وي، پیغمبرﷺ ورته وفرمایل: که پر قرآن کریم کې ونه موندل شي. ویې ویل: د رسول اللهﷺ په سنتو به فیصله کوم، بیا یې ورته وفرمایل: که په سنتو کې دې ونه موندله، ځواب یې ورکړ: بیا به اجتهاد کوم او کمی به پکې نه کووم، معاذ رضي الله تعالی عنه ویلي: رسول اللهﷺ زما سینه وټپوله او بیا یې وفرمایل:

«ټوله ستاینه هغه الله جل جلاله لره ده، چې د رسول الله استازی یې پر هغه څه بریالی کړ چې رسول الله یې خوښوي»[(۱)]

---

۱ دا حدیث د خلکو په ژبو مشهور دی، امام ابن القیم په خپل کتاب (اعلام الموقعین) تحقیق پکې کړی او د شهرت له کبله او همدار راز د خلکو د منلو له امله بې اعتباري ګڼلی او ویلی یې دي: په څینو طرقو کې یې سند متصل دی. (إعلام الموقعین جـ ۱ ص ۲۰۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلمانانو دویم خلیفه عمرؓ ابو موسیٰ الاشعري ته یو لیک استولی چې په هغې کې د خلکو ترمنځ د پرېکړې بنیادونه ذکر شوي، چې د تل لپاره د قضاء د اصولو لپاره اساسي مرجع ده. په دې کې لیکي: په هغو مسایلو کې چې ورکې زړه نازړه شي او په قرآن او سنتو کې نه وي، ځان ښه ورباندې پوهوه هغو ته ورته مثالونه پېژنه، بیا چارې یو پر بل قیاس کوه، چې الله جَلَّ جَلَالُهُ ته خوښه او حق ته نژدې درته ښکاره شي هغه پلې کوه.

دا دواړه اثره په ښکاره د اجتهاد قواعد بیانوي او تائید یې کوي، حال دا چې اجتهاد د اصول فقه مغز دی او دا علم په اجتهاد راڅرخېږي.

د فقهې د اصولو علم د تابعینو په زمانه کې

دې دور کې د پېښو او واقعاتو د ډېروالي له امله اجتهاد هم ډېر شو، داسې خلک پیدا شول چې یوازې په علم او فتوا بوخت وو. لکه سعید ابن المسیب، ابراهیم النخعی، عطاء بن ابي رباح او داسې نور رحمهم الله تعالی، دوی ټولو په یوه مسأله کې د ښکاره نص د نه موجودیت په صورت کې ځانګړې لارې چارې درلودلې، له قیاس، مصالحو او داسې نورو وسایلو څخه یې کار اخیست.

د فقهې د اصولو علم د مجتهدینو امامانو په زمانه کې

د دویمې پېړۍ له پیل څخه وروسته د اجتهاد میتودونه، په ښکاره بڼه یو تر بله ګوښې شول، د هر امام د استنباط قواعد د هغه په ذهن کې واضح وو چې د هغو په رڼا کې به یې اجتهاد کاوه، لکه امام ابوحنیفه رحمه الله (۸۰ هـ ـ ۱۵۰ هـ) چې په اجتهاد کې به یې لومړی په قرآن، بیا په سنتو تکیه کوله. که حکم به یې په هغو کې ونه موند، د صحابه وو فتاواوو ته به یې رجوع کوله، د هغوی تر منځ اتفاقي مسایلو څخه نه تېرېده او که د دوی ترمنځ به اختلاف وو، نو په هغو کې به یې یو نظر غوره کاوه. د دوی له ویناوو پرته یې د تا بعینو په نظریو ځان پابند نه ګاڼه. ځکه هغه یې هم د ځان په څېر بلل.که د کوم یوه نظر به یې خوښ شو، نو هغه به یې اخیسته او که نه، د قرآن او سنتو په رڼا کې به یې په خپل نظر عمل کاوه.

همدا راز امام مالك رحمه الله تعالی (۹۳ ـ ۱۷۹هـ) د شرعي احکامو په استنباط کې خپل اصول او ضوابط درلودل، چې له قرآن او احادیثو څخه یې وروسته د مدینې منورې د خلکو عمل ته اعتبار ورکاوه. د مدینې د خلکو عمل د ده په نظر حجت و او له هغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه مخالفت ته يې جواز نه ورکاوه. همدا راز مرسله مصالح هم د نورو علماوو په نسبت د امام مالك رحمة الله تعالی په نزد زيات معتبر ګڼل شوي.

په دې توګه په دې پيړۍ کې ډېر فقهاء کرام موجود وو چې په اجتهاد کې يې ځانګړې تګلارې او اصول درلودل او په هغو روان وو، خو د دوی د تګلارو معيارونه په ځانګړي کتاب کې نه وو راټول شوي.

دا لړۍ همدا شان روانه وه چې بيا امام شافعي رحمة الله تعالی (١٥٠ _ ٢٠٤هـ) راغی. ده د فقهې په اصولو کې لومړی کتاب د (الرسالة) په نوم وليکه. په دې کتاب کې د دې علم اړونده دقيقې قضيې په ښه توګه بيان شوي چې د اصولو د علم تر ټولو پخوانی کتاب شمېرل کېږي او پر نورو اصولي موضوعاتو سربېره اوامر، نواهي، بيان، خبر، نسخه او د قياس د منصوصي علت حکم پکې څېړل شوی.[1]

فعاليت:

يو زده کوونکی دې د امام ابوحنيفه، بل دې د امام مالك او دريم دې د امام شافعي رحمة الله تعالی په هکله لنډ معلومات ورکړي.

پوښتنې:

١ـ صحابه په قرآن او سنتو څنګه پوهېدل؟ آيا د فقهې د اصولو د علم په واسطه يې احکام ورځخه راويستل او که په خپل ذوق او سليقه؟

٢ـ د اسلامي قلمرو له پراخېدو وروسته د احکامو په استنباط کې څه بدلون راغی؟

٣ـ اجماع څه مهال رامنځته ته شوه؟ او قياس څنګه پراخه شو؟

۴ـ د اصولو علم څنګه راپيدا شو؟

۵ـ د اصولو علم ته په کومو برخو کې اړتيا ده او څه ګټه لري؟

۶- داسې يو حديث وواياست چې د اجتهاد په اصولو او روا والي دلالت کوي.

٧- د حضرت عمر رضي الله عنه د هغه ليك لنډيز وليکئ چې ابو موسٰی الاشعري ته يې استولی وو.

٨- د مجتهدينو امامانو د اجتهاد د اصولو په هکله خپل لنډ معلومات وليکئ.

٩- د فقهې د اصولو لومړنی کتاب څه نومېږي، چا ليکلی او څه شی پکې څېړل شوي؟

(١)مقدمة ابن خلدون ص٤٥٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو مدارس

د فقهې د اصولو له مدارسو څخه هغه میتودونه او تګلارې مراد دي چې زموږ د اصولو علماوو کارولي او زموږ د اصولو کتابونه ورباندې مشتمل دي. دا تګلارې درېو ډولو ته وېشلای شو:

۱- د فقهاوو مدرسه.

۲- د أصولیانو مدرسه.

۳- د پورتنیو دواړو تګلارو یوځای کوونکې مدرسه.

لومړی: د فقهاوو مدرسه

ددې مدرسې پیروانو د فقهې فرعي مسایل راټول کړل، یو بل ته ورته مسألو ته یې ګډ أصول جوړ کړل. داسې یې وېتېله چې دا اصول د مجتهدینو امامانو په ذهن کې وو او د هغو پر بنسټ یې دا فرعي احکام استنباط کړي نو په دې مدرسه کې فقهي فروع له اصولو څخه مخکې منځ ته راغلي. بیا د فروعو د استقراء په نتیجه کې د هغو لپاره اصول استنباط شوي.

دې تګلارې ته حنفي فقهاوو ډېر خدمتونه کړي، چې اوس یې د حنفي تګلارې په نوم شهرت موندلی.

ددې تګلارې تعقیبوونکي ځینې مشهور کتابونه دادي:

۱- أصول الجصاص، د امام ابوبکر احمد بن علي رازي جصاص (متوفی:۳۷۰ هـ) لیکنه.

۲- کنز الوصول الی معرفة الأصول، د امام فخرالاسلام علي بن محمد بزدوي (متوفی: ۴۸۲ هـ) لیکنه.

۳- أصول السرخسي، د امام ابوبکر محمد بن احمد بن سهل سرخسي (متوفی: ۴۸۳ هـ) لیکنه.

دویم: د اصولیانو مدرسه

دې مدرسې چې د متکلمینو مدرسه هم ورته وایې د فقهې له فروعاتو پرته یوازې د اصولي قاعدو پیاوړتیا ته پام اړولی. که څه هم ددې مدرسې زیاتره پیروان د شافعي مذهب علماء دي، خو په دې مدرسه کې د مذهبي تړاو اغېز ډېر کم لیدل کېږي. څرنګه چې د فقهې فرعي مسایل د اصولي قاعدو پر بنسټ راوېستل کېږي، نو غوره دا ده چې دا قاعدې خپلواکه او مستقلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مدرسې ځينې مشهور کتابونه په لاندې ډول دي:

١- اللُّمَع، د امام ابواسحاق شيرازي (متوفى: ۴۷۶هـ) ليکنه.

٢- المُسْتَصْفَى مِنْ عِلْمِ الأُصُوْلِ، د امام حجة الاسلام ابوحامد محمد غزالي (متوفى: ۵۰۵ هـ) ليکنه.

٣- الْإِحْكَامُ فِيْ أُصُولِ الأَحكَامِ، د امام سيف الدين آمدي (متوفى: ۶۳۱ هـ) ليکنه.

۴- الْمَحْصُوْلُ، د امام فَخْرُالدّين رازي (متوفى: ۶۰۶ هـ) ليکنه.

دريم: د فقهاوو او اصوليانو د تګلارو يوځاى کوونکې مدرسه

پدې کې شک نشته چې لومړنى دواړه مدرسې يو لړ ښېګڼې او مثبت ټکي لري. هره يوه يې داسې ځانګړتياوې لري چې په بله کې نه لېدل کيږي. پر همدې بنسټ ځينو علماوو د اصولو داسې کتابونه وليکل چې د دواړو مدرسو نظريات يې پکې راټول او يوه تګلاره يې ترې جوړه کړه.

ددې مدرسې مهم کتابونه دادي:

١- بَدِيْعُ النِّظَامِ الْجَامِعُ بَيْنَ كِتَابَيْ الْبَزْدَوِيْ وَالإِحْكَامِ، د امام مظفرالدين احمد بن علي ساعاتي حنفي (متوفى:۶۴۹ هـ) ليکنه.

٢- التَّنْقِيْحُ وَشَرْحُهُ التَّوْضِيْحُ، د صدر الشريعة عبدالله بن مسعود حنفي (متوفى: ۷۴۷ هـ) ليکنه.

٣- شَرْحُ التَّوْضِيْحِ، د شيخ سعد الدين عمر تفتازاني شافعي (متوفى: ۷۹۲ هـ) ليکنه.

۴- التَّحْرِيْرُ ، د ابن الهمام حنفي (متوفى: ۸۶۱ هـ) ليکنه او التَّقْرِيْرُ شَرْحُ التَّحْرِيْرِ، د ليکوال د شاګرد، محمد بن امير الحاج (متوفى: ۸۷۹ هـ) ليکنه.

۵- مُسَلَّمُ الثُّبُوْتِ، د محب الله بن عبدالشکور بهاري (متوفى: ۱۱۱۹ هـ) ليکنه.

پوښتنې:

١- د فقهې د اصولو مدارس څو دي؟ نومونه يې واخلئ.

٢- د هرې مدرسې ځانګړتياوې بيان کړئ.

٣- د اصولي مسايلو په څېړنه کې د فقهاوو او متکلمينو ميتودونه پرتله کړئ او هم د متکلمينو ځانګړتياوې بيان کړئ. همدا راز د دواړو ډلو د ځينو کتابونو نومونه هم واخلئ.

۴- ولې ځينو اصوليانو د فقهاوو او متکلمينو د تګلارو د يو کولو په اړه کتابونه وليکل؟ په دې اړه د درې کتابونو نومونه واخلئ.

کورنى دنده:

په لوست کې د يادو شويو کتابونو پرته د اصولو د علم د نورو شپږو کتابونو نومونه وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د اسلامي شریعت مصادر (مأخذ)

د اسلامي شریعت څلور مصادر دي چې قرآن کریم او سنت نبوي یې اصلي او لومړني مصادر دي اجماع او قیاس په دویمه مرحله کې ځای لري. په دې لوست کې به د قرآن کریم په اړه معلومات درکړو.

قرآن کریم

الله جل جلاله پر خپل پیغمبرﷺ قرآن کریم رانازل کړی او په قرآن کې یې د ژوندانه لارې چارې ټاکلي. الله ﷻ په خپل کتاب کې د انسانانو لپاره عقیده، عبادت، د ژوندانه نظام او نور ټول هغه شیان روښانه کړي چې انسانان ورته د دنیا او آخرت په هکله اړتیا لري. که چېرې انسانان ایمان راوړي، د قرآن کریم پر لارښوونو ځان پوه کړي او ورباندې عمل وکړي نو له شکه پرته به د انسانیت لوړو درجو ته ورسیږي.

قرآن کریم د شریعت لومړی مصدردی

الله جل جلاله فرمایي: ﴿وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ۞أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ [المائدة: ۴۹ـ۵۰] **ژباړه:**
نو ای محمدهﷺ، ته د الله له نازل کړي قانون سره سم ددې خلکو د چارو فیصله وکړه او د هغو د خواهشاتو پیروي مه کوه. پام کوه چې دا خلک تا په فتنه کې وانه چوي. دیوې ذرې په اندازه هم له هغه هدایت نه وانه وړې چې الله ﷻ تاته درلیږلی دی. که دوی ورڅخه مخ واړوي، نو وپوهیږه چې الله ﷻ ددوی د ځینو ګناهونو په مجازات کې په غم کې ددوی د لتاړولو اراده کړې ده او دا حقیقت دی چې دا خلک زیاتره فاسقان دي. (که دوی د خدای ﷻ له قانون څخه مخ اړوي) نو آیا بیا د جاهلیت فیصله غواړي؟ په داسې حال کې کوم خلک چې پر الله ﷻ باور لري د هغو په نزد له الله ﷻ نه بل غوره فیصله کوونکی هیڅ نشته.

قرآن کریم د شریعت د دلایلو بنسټ دی. د شریعت نور دلایل لکه سنت، اجماع او قیاس له قرآن څخه اخیستل شوي او د حجیت ثبوت یې پر قرآن کریم ولاړ دی.

قرآنکریم د فقهي احکامو لومړی مصدر دی.

قرآنکریم د بشریت لارښود دی، د انسانیت د اصلاح لپاره زرینې لارښوونې لري ترڅو انسانان له هلاکت څخه وژغوري، دغه لارښوونې هر اړخیزې دي. د عقیدې اصلاح، د اخلاقو اصلاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدا راز د عبرت په موخه د پخوانيو امتونوکيسې په قرآنکريم کې راغلې دي. خو د فقهي احکامو آيتونه يې پنځه سوو ته رسيږي چې له هغو څخه فقهي احکام استنباط کيږي.

د قرآن کريم تعريف

که څه هم قرآن کريم د زيات شهرت له امله تعريف ته اړتيا نه لري، خو بيا هم اصوليانو د قرآن تعريف ته پام اړولی او په دې هکله يې داسې ويلي: «هو القرآن المنزل على رسول الله ﷺ المکتوب في المصاحف المنقول عن النبي ﷺ نقلا متواتراً **بلا شبهة**» [1] قرآن کريم پر رسول اللهﷺ هغه نازل شوی کتاب دی چې په سپارو کې ليکل شوی او له کومې شبهې پرته په متواتر ډول له رسول اللهﷺ څخه نقل شوی.

د قرآن کريم په اړه بايد په لاندې ټکو وپوهيږو

لومړی: قرآن کريم يوازې همغه کتاب ته ويل کيږي چې پر محمدﷺ نازل شوی. په دې بنسټ نورو اسماني کتابونو، لکه تورات او انجيل ته چې پر محمدﷺ نه دي نازل شوي، قرآن کريم نشو ويلای.

دويم: د لفظ او معنا دواړو مجموعې ته قرآن ويل کيږي. په تعريف کې د المکتوب ټکی د (ثابت) په معنا دی. دا ځکه چې په پاڼو کې موږ ته يوازې ټکي ښکاري. نه لفظ اورو او نه معنا وينو، بلکې لفظ او معنا پدې ټکو کې پراته او نغښتي دي. نو ويلای شو چې د قرآن کريم لفظ په حقيقي ډول ثابت دی او معنا يې په تقديري توګه په ټکو کې پرته ده.

دريم: قرآن کريم موږ ته په متواتر ډول را رسيدلی، يعنې داسې يوه ټولي تر موږه را رسولی چې په درواغو باندې د هغوی توافق او يووالی ناشونی دی. دا ځکه چې د شمير پر ډيروالي سربيره هغوی له يوې سيمې او يو قوم څخه هم نه دي. دا تواتر د قرآن کريم د نقلولو په ټولو پړاوونو کې موجود دی. لومړی، وروستی او منځنی پړاو د تواتر له نظره هيڅ توپير سره نه لري او ټول سره يو برابر دي.

پدې بنسټ هغه قراءتونه چې په متواتر ډول ندي رانقل شوي، له قرآن کريم څخه نه شميرل کيږي، لکه د عبدالله بن مسعودؓ څخه په روايت شوي قراءت کې چې د ﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ﴾ [البقرة: ۱۹٦، المائدة: ۸۹] په پای کې د (متتابعات) ټکی ور زيات شوی. علماء وايي چې پدې قراءت کې د (متتابعات) ټکی د عبدالله بن مسعودؓ له پلوه د (ثلاثة أيام) تفسير دی او د قرآن له الفاظو څخه نه شميرل کيږي.

---

[1] - (التعريفات، على بن محمد بن الجرجاني، دار الکتاب العرب بيروت د چاپ کال: ۱٤۰٥هـ ص: ۲۲۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: قرآن کريم د الله تعالی د ژمنې سره سم له زياتونې او کمونې څخه محفوظ دی.
الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: ۹] **ژباړه:** موږ پر تا قرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي يو.
په قرآن کريم کې د خلکو له خوا، نه کومه زياتونه او نه کمونه رامنځته شوې او نه څوك ددې توان لري چې په قرآن کريم کې زياتوالی او نقصان راولي. دا ځکه چې الله ﷻ پخپله د قرآن کريم د ساتنې او حفاظت ژمنه کړې.
پنځم: قرآن کريم معجز کتاب دی او هيڅ بشر نشي کولای چې د قرآن په څېر کتاب وليکي. الله ﷻ فرمايي: ﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾ [الإسراء: ۸۸].
ژباړه:ووايه (ای محمده) که انسانان او پېريان ټول لاسونه يو کړي او ددغه قرآن غوندې دکوم شي د راوړلو هڅه وکړي، نو رابه يې نشي وړلای، که ټول يو له بل سره مرسته وکړی هم.

فعاليت
په قرآن کريم کې د بقرې سورت درويشتم او د هود سورت ديارلسم آيت ولولئ او د قرآن کريم د هغې تحدي او ننګونې په اړه معلومات ورکړئ چې قرآن کريم عربو ته د قرآن کريم په څېر کتاب جوړولو په اړه اعلان کړې وه.

د قرآن د اعجاز اړخونه
د قرآن کريم لومړی اعجاز دا وو چې په خپل بلاغت سره يې ټول عرب حيران کړل، ځکه هغوی پخوا هيڅکله دومره له بلاغته ډك كلام نه وو اورېدلی.
سره له دې چې قرآن په يوه نالوستي شخص نازل شوی، خو د ژوند لپاره يې داسې نظام وړاندې کړ چې تل پر بل هر نظام لوړ او پورته دی. دا نظام په هغو اعتقادي اصولو، عملي احکامو او لوړو اخلاقي ارزښتونو مشتمل دی چې بشر ورته ټينګه اړتيا لري او په ټولنه کې امن، پراخي، نېکمرغي او ډاډ رامنځته کولی شي. که چېرې قرآن د الله ﷻ کلام نه وای او پيغمبر ﷺ له ځانه جوړ کړی وای، نو هرو مرو به پکې ټکر او اختلاف موجود وو.
دا هم د قران کريم اعجاز دی چې عرب يې د پخوانيو امتونو له هغو پېښو خبر کړل چې دوی يې په اړه هيڅ معلومات نه درلودل. الله ﷻ په دې اړه فرمايي: ﴿ تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿...نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [هود: ٤٩].

ژباړه: (ای محمدهﷺ!) دا غیبي خبرونه دي چې موږ یې تاته وحي کوو. له دې نه مخکې نه ته وربانديې پوهېدلې، نه ستا قوم، نو صبر وکړه، راتلونکې د پرهېزګارانو (په ګټه) دی.

د قرآن کریم بل اعجاز دا دی چې په راتلونکې کې د پېښېدونکو واقعاتو په اړه یې خلکو ته خبر ورکړ. دا پېښې وروسته د قرآن له وینا سره سمې رامنځته شوې. د اللهﷻ دا وینا لـه همدې جملې څخه ده چې فرمايي: ﴿الم ۝ غُلِبَتِ الرُّومُ ۝ فِي أدنى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۝ فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأمر مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾[الروم: ١ـ ۴].

ژباړه: ا- ل- م. رومیان مغلوب شوي دي. په نږدې هیواد کې او له خپل دغه مغلوبوالي نه وروسته به هغوی برلاسي شی. په څو کلونو کې دننه، یوازې د اللهﷻ واک دی مخکې هم او په وروسته کې هم او دا به هغه ورځ وي چې خوشحاله به شي مسلمانان.

همدا راز قرآن کریم ځینو داسې علمي حقایقو تـه اشـاره کـړې چـې سـاینس اوس ثابت کـړل، اللهﷻ فرمـايي: ﴿أولَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ [الأنبياء: ۳۰].

ژباړه: آیا هغه کسان چې کافران دي، غور نه کوي چې دغه ټول اسمانونه او ځمکه یو لـه بل سره نښتي وو، بیا موږ دوی دواړه بېل کړل او له اوبو نه مو هـر ژونـدی شـی پیـدا کـړ. آیا هغوی (زموږ دغه خلاقیت) نه مني؟

فعالیت

لاندې آیتونه په قرآن کریم کې پیدا او پر معنا یې ځانونه پوه کړئ:

– ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ۝ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ۝ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ [الذاريات:۴۷ـ ۴۹]

ـ ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ۝ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ۝ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ [المؤمنون: ١٢ـ١۴]

په پورتنیو آیتونو کې د اعجاز په اړه وغږېږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قرآن کريم ثبوت قطعي دی

الله جَلَّ جَلَالُهُ فرمايي: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: ۹] **ژباړه:** موږ پر تا قرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي يو.

په دې کې هيڅ شک نشته چې الله پاک د قرآن د ساتنې ژمنه پوره کړې. قرآن کريم له يو نسل څخه بل نسل ته په تواتر سره تر موږه رارسېدلی. رسول الله ﷺ قرآن کريم په يادو زده کړ او له وفاته وړاندې يې جبريل عليه السلام ته واورولو. اصحابو له رسول الله ﷺ څخه قرآن زده کړ او تابعينو بيا له اصحابو د قرآن زده کړه کوله. د قرآن کريم د زده کړې دا لړۍ تر نن ورځې روانه ده[۱].

محمد بن نظام الدين انصاري وايي: اهل سنت والجماعت په دې اتفاق کړی چې په سورتونو کې په ترتيب سره د آيتونو کېښودل د پېغمبر ﷺ په امر تر سره شوي او په دې خبره هم اجماع شوې چې قرآن کريم له شکه پرته په متواتر ډول له رسول الله ﷺ څخه رانقل شوی[۲].

په متواتر ډول د قرآن کريم رانقلېدلو معنا دا ده چې قرآن قطعي السند دی. په متواترو او قطعي اسنادو کې د شک ځای نشته. د قرآن کريم معتبر قراءتونه ټول متواتر دي. د غيرمتواترو يا شاذو قراءتونو موجوديت کومه ستونزه نه ده. پر دې سربېره د متواترو قراءتونو سره د شاذو قراءتونو اختلاف د قراءت په متن کې نه، بلکې د قراءت په شکل کې دی. الله پاک د قرآن کريم ثبوت له شک څخه خوندي کړی. قرآن د فقهي بنسټ او هغه تله ده چې د فقهي احکام پرې تلل کېږي، نو کله چې د يوه حکم دليل د قرآن آيت وي، د دليل د ثبوت او سند په اړه څېړنې ته اړتيا نشته، ځکه چې قرآن قطعي الثبوت دی. په دې توګه که د قرآن کريم په دليلونو کې څېړنه کېږي نو هغه به د دلالت له پلوه وي نه د ثبوت او سند له پلوه.

پوښتنې:

۱- قرآن تعريف کړئ او هم روښانه کړئ چې آيا قرآن د الفاظو نوم دی، که د معنا، او که د دواړو؟

۲- متواتر روايت څه ته وايي او په آحادو روايتونو نقل شوي قراءتونه قرآن بلل کېږي که نه؟

۳- د قرآن د اعجاز په اړخونو رڼا واچوئ.

---

(۱) په دې هکله وګوره: د غزالي کتاب:المستصفى ۱\۱۰۱ او د علامة عبد العلي محمد بن نظام الدين الأنصاري کتاب: فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت في أصول الفقه ۲\ ۱۳ دار الفكر، بيروت - لبنان.

(۲) فواتح الرحموت۲/۱۳-۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

د قرآن کریم حکمونه

په قرآن کریم کې بېلا بېل حکمونه موجود دي چې کولای شو په درېو ډولو یې ووېشو.

لومړی: هغه احکام دي چې له عقیدې سره تړاو لري، لکه پر الله ﷻ ایمان، پر ملایکو ایمان، پر کتابونو، رسولانو او د آخرت په ورځ ایمان چې د توحید په کتابونو کې ورباندې خبرې کېږي.

دویم: هغه احکام چې د نفسونو په پاکولو پورې اړه لري، د دوی خویونه د کمال لور ته بیایي، دا ډول د اخلاقي احکامو په نوم یادېږي او د څېړنې ځای یې د اخلاقو علم دی.

دریم: هغه حکمونه چې د مکلفو انسانانو په عملونو او ویناوو پورې اړه لري او د فقهې په نامه یادېږي. دا حکمونه ډېر ډولونه لري چې په لاندې توګه دي:

أ- عبادتونه: لکه لمونځ، روژه او نور چې د ادا کولو موخه یې له الله ﷻ سره اړیکې ټینګول دي.

ب- د کورنۍ احکام: لکه نکاح، طلاق، نسب، میراث، نفقه او داسې نور.

ج- د معلاملاتو احکام: لکه د اخیستلو او خرڅولو بېلابېل ډولونه او د هغې اړونده مسایل.

د- د جنایتونو او سزاګانو احکام: لکه د حدودو، قصاص او تعزیرونو جرمونه او د هغوی سزاګانې. دې ډول احکامو ته په شریعت کې د جنایاتو فقه وایي چې موخه یې د دین، ځان، ناموس، عقل او شتمنیو ساتنه ده.

هـ - د قضا، ګواهي او سوګند احکام: ددې فقهې موخه د خلکو تر منځ په عدالت پرېکړه کول دي.

و- د دولت اړونده احکام: د فقهې په دې څانګه کې د حکومت او اتباعو په حقونو او مسؤلیتونو خبرې کېږي او د اساسي قانون موضوعات پکې بیانېږي.

ز- له نورو دولتونو سره د اسلامي دولت اړیکې: د فقهې دا حکمونه د سولې او جګړې پر مهال له نورو دولتونو سره د اسلامي حکومت اړیکې بیانوي. همدا راز د اسلامي دولت دننه له پردیو سره، چې د مستأمنینو په نامه یادېږي، اړیکې روښانوي.

ح- اقتصادي حکمونه: دا حکمونه د دولت د مالي سرچینو، لګښتونو او د بډایانو په مالونو کې د بې وزلو د حقونو اړونده چارې تنظیموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قرآن کريم کې د احکامو بيان

الله ﷻ فرمايي: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ﴾ [النحل: ٨٩] **ژباړه:** موږ دغه کتاب پر تا نازل کړی دی چې په ښکاره د هر شي څرګندوونکی دی او د هغو خلکو لپاره هدايت، رحمت او زيری دی چې امر منلو ته يې غاړه ايښې.

همدا راز په بل ځای کې فرمايي: ﴿مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾ [الأنعام: ٣٨]. **ژباړه:** موږ په دې کتاب کې څه نيمګړتيا نه ده پرېښې.

په قرآن کې د احکامو د بيان طريقې

په قرآن کريم کې د ټولو احکامو بيان شوی دی خو دا احکام په درې طريقو بيان شوي:

لومړی: د شريعت د عمومي قاعدو او بنسټونو بيانول.

دويم: په مجمله توګه د احکامو بيانول.

درېيم: په تفصيلي توګه د احکامو بيانول.

لومړی ډول: د شريعت د هغو عمومي قاعدو او اصولو يادونه چې د احکامو د راويستلو او تشريع بنسټ بلل کيږي. د دې اصولو يو څو بېلګې په لاندې ډول دي:

د شورا قاعده: الله ﷻ فرمايي: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾ [الشورى: ٣٨]، په بل ځای کې فرمايي: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ (آل عمران: ١٥٩]

د عدالت لزوم: الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل: ٩٠]، الله تعالی په عدل امر کوي.

په همدې توګه په بل ځای کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ [النساء: ٥٨]، الله تعالی تاسو ته د امانتونو(په هکله)، خاوندانو ته د سپارلو امر کوي، او د دې چې کله د خلکو تر مينځ پريکړه کوئ، نو په عدل به يې کوئ.

د بل چا په ګناه څوک نه نيول کيږي: په دې اړه الله ﷻ فرمايي: ﴿وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ [الأنعام: ١٦٤]، د هيڅ نفس کسب (لاس ته راوړنې) له ده پرته په بل چا نه حسابيږي، او هيڅ پيتی پورته کوونکی د بل چا پيتی نه پورته کوي.

سزا به د ګناه په کچه وي: د الله پاک وينا ده: ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا﴾ [الشورى: ٤٠]، د بدۍ جزا د هغه په ډول بدي ده.

د خلکو د مالونو حرمت او د اخيستلو خرڅولو رواوالی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾ [النساء: ٢٩]، ای مؤمنانو په خپل منځ کې يو د بل مالونه په باطله سره مه خورئ، مګر که ستاسو په رضا تجارت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود او قمار حراموالی او د هر هغه ښناک او خوراک حراموالی چې د انسان بدن ته زیان رسوي. په دې اړه د الله پاک وینا ده چې: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ [البقرة: ۲۷۵]، او الله تعالی بیعه روا او سود یې حرام کړی.

همدا راز فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [المائدة: ۹۰]، ای مؤمنانو شراب، قمار، بتان او غشي اچول پلیتي ده له شیطاني چارو څخه دي، نو ځان ورڅخه وساتئ، څو بريالي شي.

د ښېګڼې په کارونو کې له يو بل سره مرسته: د ټولو هغو کارونو ترسره کول چې د امت ښېګڼې پکې وي. همدا راز د بديو او ظلم په کارونو کې له مرستې کولو څخه ځان ژغورل. الله پاک فرمايي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ [المائدة: ۲]، او يو له بل سره په نېکۍ او پرهيز ګارۍ کې مرسته وکړئ او په ګناه او تېري کې يو له بل سره مرسته مه کوئ.

د ژمنو پوره کول: په دې اړه الله تعالی فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ۱]، ای مؤمنانو په تړونونو وفا وکړئ.

د ټګۍ او خيانت حراموالی: الله پاک فرمايلي: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ [البقرة: ۱۸۸]، په خپلو منځونو کې يو د بل مال په باطله مه سره خورئ، او حاکمانو ته يې د دې لپاره مه ور وړاندې کوئ چې د خلکو يوه برخه مال په ګناه وخورئ، سره له دې چې پوهېږئ.

دين آساني راولي: په دې هکله په قرآن کريم کې داسې راغلي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ۱۸۵]،الله تعالی په تاسو د اسانۍ اراده لري، او په تاسو د سختۍ اراده نه لري.

بل ځای فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ [النساء: ۲۸]، الله تعالی اراده لري چې په تاسو اساني راولي او انسان ضعيف پيدا شوی.

همدا راز فرمايي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]، او په دين کې يې په تاسو سختي نه ده لازمه کړې.

د اړتيا پر مهال د حرامو رواوالی: په دې هکله د الله پاك وينا ده چې: ﴿فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [البقرة: ۱۷۳]، څوک چې (د حرامو خوړلو ته) اړ شي او سرکشي او تېری کوونکی نه وي، نو هيڅ ګناه ورباندې نشته (چې د ضرورت په اندازه ورڅخه ګټه واخلي) بې شکه الله ﷻ ښښونکی او مهربان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عمومي اصولو او قاعدو په توګه د ځینو احکامو بیانول د شریعت د پراخوالي لامل شوي او اسلامي شریعت ته دا وړتیا ورپه برخه کوي چې د نویو پېښېدونکو مسایلو لپاره د حل مناسبې لارې په ګوته کړي.

فعالیت

د الله پاك ددې وینا له مخې: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل: ۹۰] قرآن کریم د عدالت بنسټ دی.

کورنی، ګاونډیانو او ټولګیوالو سره په تعامل او د ژوند په ټولو چارو کې د عدالت د تطبیق په اړه وغږیږئ.

هر زده کوونکی دې د عدالت د تطبیقولو په اړه یو ژوندی مثال پخپله کتابچه کې ولیکي او ملګرو ته دې وړاندې کړي.

دویم ډول: په مجمله توګه د احکامو بیانول.

قرآن ځینې احکام مجمل بیان کړي، په داسې توګه چې بیان ته اړتیا لري، لکه د لمانځه، زکات، حج او سود احکام.

دا احکام په مجمل او لنډ ډول په قرآن کریم کې راغلي خو پیغمبرﷺ د خپلو ویناوو او عملونو په وسیله هغه روښانه کړي. ددوی ارکان، شرطونه او اړونده ټول آداب او مسایل یې بیان کړي.

دریم ډول: په تفصیلي توګه د احکامو بیانول.

تفصیلي احکام په قرآن کریم کې لږ دي، چې بېلګې یې د میراث اندازې، د طلاق او لعان څرنګوالی، د محرمو ښځو بیان او داسې نور دي.

پوښتنې:

۱- د قرآن کریم احکام په درې ډوله دي. هر ډول یې له مثال سره بیان کړئ.

۲- په قرآن کریم کې د پنځو عملي حکمونو په اړه هراړخیزه رڼا واچوئ.

۳- احکامو لره د قرآن بیان په درې ډوله دی، شرحه یې کړئ او بېلګې یې هم ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دېرشم لوست

نبوي سنت

د اسلامي شريعت له مصادرو څخه دويم مصدر نبوي سنت دی. سنت څه ته ويـل کېـږي؟ په قرآن کې د سنتو د حجيت دليلونه کوم دي؟ او سنت څو ډولونه لري؟

دا ټولې هغه پوښتنې دي چې په دې لوست کې به ورته ځواب ووايو.

د سنت تعريف

سنت په لغت کې لارې او کړو وړو ته ويل کيږي.

د اصولو عالمانو په اصطلاح کې د رسول اللهﷺ ويناوو، کړنو او تقرير ته سنت ويل کيږي.

د رسول اللهﷺ د ويناوو مثالونه ډېر زيات دي. د بېلګې په ډول د رسـول اللهﷺ دا وينـا چـې فرمـايي: (صَلُّوْا كَمَا رَأَيْتُمُوْنِى أُصَلِّيْ)[1]. همـدا راز د پيغمبـرﷺ دا وينـا: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيْمَانِ»[2] د سـنت مثالونـه دي.

د سنت په تعريف کې د کړنو څخه مقصد د رسول اللهﷺ هغـه اعمالـ دي چـې د اسـلامي شريعت د تطبيقولو پر مهال يې تر سره کړي، لکه د لمانځه، حج او غزاګانو پر مهال.

د تقرير معنا دا ده چې د رسول اللهﷺ په وړاندې يو کار تـر سـره شـي، يـا د اصـحابو د کـومې کړنې په اړه ورته خبر ورکړل شي او رسول اللهﷺ وربانـدې سـکوت (چوپتيـا) غـوره کـړي. د داسې کارونو په وړاندې د رسول اللهﷺ چوپتيـا د هغـه کـار د رواوالـي معنـا ورکـوي. د تقريـر يوه بېلګه د تيمم د آيتونو له نازلېدو مخکـې د رسـول اللهﷺ پـه وړانـدې د اوبـو د نـشتوالي پـر مهال د اصحابو تيمم وهل دي. همدا راز د اصحابو په پرېکـړو او اجتهـاد بانـدې د رسـول اللهﷺ سکوت او چوپتيا د تقرير مثال دی. په همـدې توګـه د رسـول اللهﷺ پـه وړانـدې د اصـحابو لـه خوا د ځنګلي خرو او سمسارو غوښه خوړل او د پيغمبرﷺ چوپتيا د تقريـر بلـه بېلګـه ده. تقريـر يا په کـارونو بانـدې چوپتيـا ځکـه د رواوالـي دليـل شـمېرل کېـږي چـې رسـول اللهﷺ د نـاروا کارونو د کولو پر مهال چې بيان ته به اړتيا وه، چوپ نه پاتې کېده.

---

(١) رواه البخاري او أبو داود او أحمد.

(٢) رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

د خپل ذهن څخه د قولي سنت درې مثالونه، د فعلي سنت دوه مثالونه او د تقريري سنت يو مثال وړاندې کړئ.

د سنتو حجيت

فقهاوو په دې خبرې اتفاق کړی چې سنت د اسلامي شريعت يو مهم اصل دی. قرآن کريم زياتره شرعي احکام په لنډه او مجمله ډول بيان کړي چې رسول اللهﷺ په خپلو وېناوو او افعالو سره د هغو احکامو تشريح کړې لکه د لمانځه، زکات او حج احکام.

د سنتو د حجيت په هکله قرآني دلايل په دې ډول دي.

۱- الله تعالی فرمايي: ﴿مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا﴾ (النساء: ۸۰). **ژباړه:** چا، چې د پېغمبر اطاعت وکړ هغه په اصل کې د خدایﷻ اطاعت وکړ او چا، چې مخ واړوه، نو په هر صورت موږ پر دې خلکو د څارونکي او ساتونکي په توګه نه يې لېږلی.

د رسول اللهﷺ اطاعت په حقيقت کې د الله پاک اطاعت دی، دا ځکه چې رسول اللهﷺ د الله پاک له حکمونو پرته په بل څه امر نه کوي، نو د اللهﷻ د حکمونو په څېر د رسول اللهﷺ د حکمونو منل هم واجب دي.

۲- د سنتو د حجيت بل دليل د الله پاک دا وينا ده: ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ﴾ [آل عمران: ۳۲]. **ژباړه:** (دوی ته) ووايه چې: د اللهﷻ او رسولﷺ اطاعت ومنئ. که هغوی مخ واړاوه نو الله پاک له کافرانو سره مينه نه کوي.

په دې آيت کې اللهﷻ د خپل ځان او پېغمبرﷺ په اطاعت کولو امر کړی او خبر يې ورکړی چې د اللهﷻ او پېغمبرﷺ د امر څخه سرغړونه د کفر لامل کېږي.

۳- دا هم د سنتو د حجيت دليل دی چې فرمايي: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾ [الأحزاب: ۳۶] **ژباړه:** هيڅ يو مؤمن او هيڅ يوه مؤمنه دا حق نه لري چې کله اللهﷻ او د هغه رسول د کومې معاملې فيصله وکړي چې هغه ته پخپله د خپلې معاملې د فيصله کولو اختيار حاصل اوسي. او څوک چې له اللهﷻ او د هغه له رسولﷺ نه سرغړاوی وکړي نو هغه په ښکاره ګمراهۍ کې وغورځېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا آیت څرګندوي چې الله ﷻ د خپل حکم او د پیغمبرﷺ د پرېکړې د منلو په وړانـدې د مؤمنانو څخه واک اخیستی او مؤمن نشي کولای چې د رسول اللهﷺ امر رد کـړي او ویـې نه مني بلکې مؤمنان د رسول اللهﷺ د امر په منلو مکلف دي.

۴- د سنتو د حجیت بـل دلیـل د قـرآن کـریم دا آیـت دی: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [الحشر: ۷] او څه چې رسولﷺ درته راوړه نو ویـې منـئ او عمـل پـرې وکړئ، او له کوم څه څخه مو چې منعه کړي، نو ورڅخه منعه شئ.

په قرآن کریم کې د سنتو پـر حجیـت دلیلونـه ډېـر زیـات دي. قـرآن د سـنتو درجـه بیـان کړې، د رسول اللهﷺ د امر په منلو یې حکم کړی او د هغه لـه مخالفـت څخـه یـې خلـک ډارولي.

د سنتو په ساتنه کې د علماوو زیار

سنت د الله ﷻ له خوا پیغمبرﷺ ته د وحـې یـو ډول دی. د رسـول اللهﷺ هـره وینـا او عمـل حق دی. د قرآن د عملي بېلګې په توګه د رسول اللهﷺ په سنتو کې د ټـولنې حـالات او د چاپېریال ظروف په پام کې نیول شوي چې دا حالات او ظروف وخـت پـه وخـت بـدلون مومي. د بېلګې په ډول رسول اللهﷺ اصحابو ته د قرآن د لیکلو پـه څېـر د حـدیثو د لیکلـو امر نه وو کړی، ځکه نو د حدیثو یا سنتو لیکل د لومړۍ پېړۍ را وروسته رواج شول. خـو د پیغمبر اصحابو د رسول اللهﷺ احادیث په یادو زده کړي وو او بیا یـې تـابعینو تـه ور زده کړل چې تابعینو بیا وروستیو نسلونو ته وښودل او دا لړۍ تر ننه روانه ده.

په وروسته وختونو کې چې د حدیثو علم ته پاملرنه زیاته شـوه، یـو شـمېر خلکـو لـه خپلـه ځانه د حدیثو جوړول پیل کړل او دغه له ځانه جوړې شوې خبـرې د حـدیثو سـره ګـډې شوې. دغه مهال د حدیثو د سوچه ساتنې او د حدیثو په روایت کـې د درواغـو د مخنیـوي لپاره یو زیات شمېر مخلص علماء رامخې ته شول او خپل ژوند یـې دې چـارې تـه وقـف کړ. کله چې سړی د حدیثو د علم مطالعه کوي، نو ددې سترو علمـاوو پراخـه کوښـښونو او بې ساري زیار ته ګوته پر غاښ پاتې شي. پـه رښـتیا چـې د حـدیثو علمـاوو پـه دې لار کې ستر خدمتونه تر سره کړي.

دې علماوو د حدیثو د راویانو لپاره ځانګړې شـرطونه کېښودل. د عقـل، قـوي حـافظې او عدالت له درلودلو پرته د چا حدیث نه منل کېده. دوی د حـدیثو د سـاتنې لپـاره یـو نـوی علم رامنځته کړ، چې د جرحې او تعدیل په نامـه یـادېږي او د اسلامي امـت لپـاره یـو نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېرېدونکی ویاړ دی. علماوو، د جرحې او تعدیل پر اساس ټول راویان چاڼ کړل او هر چا ته یې خپل ځای وټاکه. په دې کار کې له هیچا ونه وېرېدل، څوک چې د باور وړ نه وو هغه یې بې باوره وګڼل او څوک چې مردود و، هغه یې رد کړل. د یو راوي لپاره یوازې عدالت او اهلیت بس نه و، بلکې پر عدالت او اهلیت سربېره ذهني ویښتیا، غښتلې حافظه، له غفلته لرې والی او د راویانو پېژندل اړینه خبره وه. پر همدې بنسټ ددې علماوو تر منځ دا خبره ډېره مشهوره وه، چې: د حدیثو علم دین دی، نو له چا څخه چې دین زده کوئ، لومړی د هغه شخصیت وپېژنئ.

د اصولیانو په وړاندې د سنتو ډولونه او د هغو درجې

اصولیانو مبارک سنت په دوو ډولو وېشلې:

لومړی: هغه سنت چې سند یې رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي.

دویم: هغه سنت چې سند یې رسول الله ﷺته نه وي رسېدلی.

لومړی: هغه سنت چې سند یې رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي.

دا سنت په درې ډوله دي چې درېواړه ډولونه یې د منلو وړ دي.

۱- متواتر: هغه روایت ته ویل کېږي چې دومره زیاتو کسانو له یو بل څخه روایت کړی او رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي، چې په درواغو د دومره زیاتو کسانو د راټولېدلو وېره نه وي.

پنځه وخته لمونځونه، د هغوی رکعتونه او د ادا کولو څرنګوالی او د زکات اندازې د متواتر روایت مثالونه دي.

د متواتر حکم: متواتر روایت د انسان علم او یقین راولي او په دلیل نیولو کې د قرآن کریم په څېر قوي دی.

۲- مشهور: هغه روایت ته ویل کېږي چې له رسول اللهﷺ څخه یوه یا دوه کسانو روایت کړی وي خو په وروسته پړاوونو کې یې راویان دومره زیات وي چې په دروغو یې د راټولېدو وېره نه وي.

د مشهور حکم: مشهور حدیث په آحادو حدیثونو کې تر ټولو لوړه درجه لري او له متواتره راښکته دی. د جمهورو علماوو په وړاندې ګمان (ظن) مینځ ته راوړي او د حنفیانو په نزد اطمینان رامینځ ته کوي. له متواتر راښکته دی او منکر یې کافر نه ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- آحاد حدیثونه: هغه چې يو يا دوه کسانو روايت کړی وي او د مشهور درجې ته نه وي رسېدلی.

د آحادو حکم: د جمهور علماوو په وړاندې دا ډول حدیثونه گمان (ظن) رامنځ ته کوي نه یقین. په دې ډول حدیثونو عمل کول د ټولو امامانو په نظر واجب دي، خو حنفیانو پرې یو بل شرط هم ور زیات کړی او هغه دا چې د آحاد حدیث راوي باید په عمل کې د خپل روایت مخالفت نه وي کړی.

دویم: هغه سنت چې سند یې رسول الله ﷺ ته نه وي رسېدلی

کوم حدیث چې سند یې رسول الله ﷺ ته نه وي رسېدلی، هغه به یا مرسل وي یا منقطع. مرسل هغه حدیث ته ویل کیږي چې تابعي نېغ په نېغه له رسول الله ﷺ څخه روایت وکړي او صحابي له سند څخه وغورځوي. مرسل حدیث د حنفیانو او مالکیانو په وړاندې داسې حجت دی لکه موصول حدیث (موصول هغه حدیث ته ویل کیږي چې له سند څخه یې کوم راوي نه وي غورځول شوی). نورو امامانو بیا د مرسل حدیث د منلو لپاره یو لړ شرطونه ایښي چې تفصیلات یې د اصولو په کتابونو کې بیان شوي.

منقطع هغه حدیث ته ویل کېږي چې له صحابي پرته کوم بل راوي له سند څخه غورځول شوی وي. دا ډول حدیث په اتفاق سره د کوم حکم دلیل کېدای نشي.

پوښتنې:

۱- د سنت لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ او د قولي، فعلي او تقریري سنتو لپاره یو یو مثال وړاندې کړئ.

۲- د سنتو د حجیت لپاره له قرآن څخه دلیلونه ووایئ.

۳- د سنتو په ساتنه کې د علماوو په کوښښونو رڼا واچوئ.

۴- د متصل السند حدیثونو ډولونه او حکم بیان کړئ.

۵- مرسل حدیث تعریف کړئ او حکم یې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجماع

اجماع د اسلامي شريعت دريم مصدر دی. په دې لوست کې به د اجماع د تعريف، حجيت، مراتبو، د کېدو امکان او اړونده موضوعاتو په اړه رڼا واچوو.

د اجماع تعريف

اجماع په لغت کې کلکه هوډ او اتفاق ته وايي.

د اصولو د علم په اصطلاح کې د اجماع تعريف داسې دی: په يوه زمانه کې په کوم شرعي امر باندې د امت د مجتهدينو اتفاق ته اجماع ويل کېږي[1].

د اجماع حجيت

اسلامي فقهاء په دې متفق دي چې د اجماع حجيت له قرآن او سنت څخه ثابت دی.

د قرآن کريم څخه پرې دا آيت دليل دی: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ [النساء: ١١٥]

ژباړه: چا چې د پيغمبرﷺ د ښمنی ته ملاتړلې وي او د مومنانو له طريقې نه پرته په کومه بله لاره لاړ شي، په داسې حال کې چې سمه لاره ورته څرګنده شوې وي نو هغه به موږ په هماغه لوري وخوځوو چې هغه په خپله ورګرځېدلی او دوزخ ته به يې ننباسو چې خورا بد استوګنځی دی.

الله جَلَّ جَلاله په دې آيت کې د مسلمانانو د لارې مخالفت کوونکو ته د وعيد يادونه کړې، نو څرګنده شوه چې د مسلمانانو د لارې پيروي کول واجب دي او هغه چاره چې مسلمانانو پرې اتفاق کړی وي د مسلمانانو لار بلل کېږي.

له احاديثو څخه د رسول اللهﷺ دا وينا د اجماع د حجيت دليل دی: **«لاتجتمع أمتي على ضلالة»**[2] **ژباړه**: زما امت په ګمراهی نه راټولېږي.

له دې حديث څخه معلومه شوه چې مسلمانان په کوم کار اتفاق وکړي، هغه به حق وي او پيروي يې واجب ده. همدا راز رسول اللهﷺ فرمايلي: «مَا رَأىْ الْمُسْلِمُوْنَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللهِ حَسَنٌ»[1]. کوم کار چې مسلمانانو ښه وګڼلو هغه د الله جَلَّ جَلاله په وړاندې هم ښه دی.

---

(١) مسلم الثبوت ج٢ ص٢١١، وفتح الغفار ص ٣٥٠.

(٢) رواه ابن ماجة في كتاب الفتن رقم الباب ٨ رقم الحديث ٣٩٥٠ عن أنس بن مالك يقول : سمعت رسول الله ﷺ يقول : «إن أمتي لا تجتمع على ضلالة، فإذا رأيتم الخلاف فعليكم بالسواد الأعظم».

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اللهﷺ دا هم فرمايلي چې: «مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ بَحْبَحَةَ الْجَنَّةِ فَلْيَلْزَمْ الْجَمَاعَةَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنْ الِاثْنَيْنِ أَبْعَد».[٢]

ژباړه: څوک چې غواړي د جنت په منځ کې واوسېږي، نو د مسلمانانو د ټولنې نه دې ځان نه بېلوي، بې شکه شيطان د يوه تن سره ملګرتيا کوي او له دوو څخه لرې ګرځي.

د اسلام فقهاوو د اجماع په حجيت اتفاق کړی،[٣] خـو د اجمـاع کوونکـو پـه اړه يـو څـه اختلاف شته چې وروسته به تشريح شي.

په منصوصې مسايلو کې د اجماع ګټه

کله کله په داسې يوه مسأله باندې د علماوو اجماع کيږي چې هغه په قـران يـا سـنت ثابتـه وي، نو کله چې نص يعنې د قرآن يا سنت دليل موجود وي، اجماع ته څه اړتيا ده؟

ددې پوښتنې ځواب دا دی چې کله کله د يو حکم دليل ظني يعنـې خبـر واحـد وي. خـو څه وخت چې په دې حکم باندې د فقهاوو اجماع وشي، نو همدا حکم قطعي وګرځي او بيا هيڅ مجتهد نشي کولای چې ددې حکم مخالفت وکړي.

د اجماع کولو وړ اشخاص

د اجماع وړ اشخاص د رسول اللهﷺ د امت هغه مجتهـدين دي چـې د شـريعت د احکـامو پوهه ولـري او د پېښې شـوې موضـوع پـه اړه کـافي تجربـه ولـري، تـر څـو د حـالاتو لـه غوښتنې سره سم شرعي احکام راوباسي. په هغو چارو کې چې اجتهاد ته يکې اړتيـا نـشته د عامو مسلمانانو په اتفاق هم د اجماع ملاتړ کيږي او همـدا د جمهـورو علمـاوو نظـر دی. ځينو ويلي يوازې د اصحابو د زمانې اجماع د منلو وړ ده او بس. ځينـو دا هـم ويلـي چـې يوازې د مدينې د خلکو اجماع د اعتبار وړ ده[٤].

د اجماع درجې

اجماع څو درجې لري، خو تر ټولو قوي اجماع د اصحابو ده. داسې چې ټول اصـحاب پـه يوه مسأله کې د يو ټاکلي نظر د منلو څرګندونه وکړي. امت ددې ډول اجماع پـه قطعيـت او منلو اتفاق کړی او هيڅوک د اصحابو له صريحې اجماع څخه مخ نشي اړولی.

---

(١) رواه أحمد ج١ ص ٣٧٩.

(٢) رواه الترمذي في حديث عن عمر رضي الله عنه في كتاب الفتن باب ما جاء في لزوم الجماعة رقـم الحـديث ٢١٦٥ ورواه أحمد ج١ ص ٢٦.

(٣) په دې هکله وګوره: المستصفى للغزالي ١/١٨٩ ومسلم الثبوت للبهاري ٢/٢١١ وأصول الفقه لأبي زهرة ١٥٦.

(٤) فتح الغفار بشرح المنار د ابن نجيم حنفي ليکنه،(دار الکتب العلمية، بيروت) ص ٣٥١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دويمه درجه کې هغه اجماع راځي چې ځينو اصحابو يې د ملاتړ څرګندونه کړې وي او نورو بيا سکوت او چوپ والی غوره کړی وي. دې ته سکوتي اجماع وايي، په دې ډول چې ځنې اصحاب په يوه موضوع کې د فتوا ورکولو په ترڅ کې خپل نظر څرګند کړي او نور چوپ پاتې شي. دا ډول اجماع دويمه درجه لري ځکه چې چوپه خوله د وينا په ځای نه ده. همدا راز کله کله ددې لپاره هم خلک چوپ پاتې کيږي چې د نظر په سموالي باور نه لري او يا دا چې په اختلافي مسألو کې د شخړې راپارولو څخه ځان ساتي. دا ډول اجماع که څه هم د حنفيانو په وړاندې قطعي دليل دی، خو منکر يې کافر نه ګڼل کيږي.

له دې وروسته په درجه کې هغه اجماع ده چې له اصحابو را وروسته علماوو په داسې يوې مسألې اجماع کړې وي چې پخوا پکې اختلاف نه وي شوی. څرنګه چې ددې ډول اجماع په حجيت کې د فقهاوو تر منځ اختلاف دی، نو په دريمه درجه کې راځي. ځينو ويلي چې دا اجماع د سکوتي اجماع سره په درجه کې برابره ده، ځکه چې د دواړو په حجيت کې اختلاف دی.

څلورمه درجه په هغو مسألو اجماع ده چې مخکې پکې اختلاف شوی وي. د درجې پر بنسټ دا تر ټولو ښکته اجماع ده، ځکه چې اختلاف پکې ژور دی.

مرکبه اجماع: يو بل ډول اجماع هم شته چې مرکبه يې بولي. هغه داسې چې په يوه زمانه کې د يوې ټاکلې مسألې په اړه علماء په څو ډلو ووېشل شي خو له اختلاف سره سره پر يو اصل باندې اتفاق ولري. بيا له دوی وروسته څوک داسې نظر وړاندې کړي چې د دوی له نظر سره مخالف او له هغه اصل سره هم ټکر ولري چې د پخوانيو علماوو تر منځ پرې اتفاق وو.

ددې بېلګه د ميراث هغه مسأله ده چې نيکه پکې د ورور سره ميراث وړي. چې په ميراث کې د نيکه په پوره برخې او يا له ورور سره په ويش اتفاق شوی. ددې معنا داده چې دواړه ډلې د نيکه په لږ يا ډېر ميراث اتفاق لري. اوس که څوک راځي او داسې نوی نظر وړاندې کوي چې نيکه په دې صورت کې د هيڅ ميراث مستحق نه دی، نو دا له اجماع څخه وتل دي.[1]

که چېرې د علماوو د اختلاف په ترڅ کې د اتفاق کوم اصل موجود نه وي نو سمه خبره دا ده چې دې ته بيا اجماع نه ويل کيږي.[2]

د اجماع نقلول

کله چې په يوه زمانه کې اجماع رامنځته شي، نو دغه اجماع يو قطعي دليل، د دين اصل او د احکامو سرچينه ګڼل کيږي، خو دا اجماع د راتلونکو خلکو لپاره هلته قطعي دليل

(۱) په دې هکله وګوره: فتح الغفار ۳۵۰مخ، الإحکام في أصول الأحکام للآمدي ج۱/۳۳۱ مخ.
(۲) أصول الفقه د محمد أبي زهرة ليکنه ۱۶۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدای شي چې هغوی ته په متواتر ډول ورسيږي. دا هم اړينه ده چې د ټولو مجتهدينو نظر په متواتر ډول نقل شي، که داسې ونه شول نو اجماع قطعي نه ګڼل کيږي. اجماع هم د حديث په څېر ده. کله چې څوک له رسول اللهﷺ څخه حديث واوري نو دا حديث د هغه لپاره د قرآن په څېر قطعي دليل دی. همدا راز هغه چا ته چې حديث په متواتر ډول ورسيږي، يقين يې وربانديې راشي او د دروغو هيڅ احتمال پکې نه وي، نو دا هم قطعي دليل دی. خو که حديث د احادو په توګه نقل شي نو غالب ګمان رامنځ ته کوي. اجماع هم همداسې ده او د نقل او سند پر بنسټ قطعي او ظني ګڼل کېدای شي[(۱)].

د اجماع مثالونه

۱- علماوو اجماع کړې چې پنځه وخته لمونځونه ادا کول فرض دي. همدا راز د علماوو په دې اجماع ده چې د خوف او امن په دواړو حالتونو کې د سهار لمونځ په سفر او حضر کې دوه دوه رکعته دی.

۲- د دريم خليفه حضرت عثمان بن عفان په امر قرآن کريم را ټول شو چې اوس مهال زموږ سره هم همدا مصحف دی. ټول اصحاب د خليفه له دې کار خبر شوي او پر همدې مصحف باندې يې اتفاق کړی او هيڅ مخالفت يې نه دی کړی.

علماوو د اجماع د اثبات او اړوندو مسايلو په اړه کتابونه ليکلي چې د ابن المنذر (کتاب الإجماع) او د ابن حزم (مراتب الإجماع) کتابونه د بېلګې په ډول يادولای شو.

پوښتنې:

۱- د اجماع لغوي او اصطلاحي تعريف بيان کړئ.

۲ - د قرآن او سنت په رڼا کې د اجماع حجيت روښانه کړئ.

۳- په منصوصي امورو کې اجماع څه ته وايي او د اجماع کولو وړ څوک دي؟

۴- د اجماع درجې ذکر او حکم يې بيان کړئ.

۵ – مرکبه اجماع څه ته وايي او حکم يې څه دی؟

۶- که اجماع په متواتر يا احاد ډول نقل شي، څه توپير سره لري؟

---

(۱) فتح الغفار ۳۵۵مخ، أصول الفقه د محمد أبي زهرةً ليکنه ۱۶۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قياس

د قياس تعريف

قياس په لغت کې اندازې او برابرۍ ته وايي.

د اصولو په اصطلاح کې د مشترک علت له مخې غير منصوصي واقعې ته د منصوصي واقعې حکم ورکول قياس بلل کېږي.

د قياس مثالونه

۱- د جمعې د لمانځه له دويم اذان څخه وروسته د خرڅولو او اخيستلو څخه د الله ﷻ د دې وينا له مخې منعه شوې، چې فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ [الجمعة: ۹]

دا آيت څرګندوي چې د جمعې په ورځ له اذان څخه وروسته اخيستل او خرڅول ناروا دي. د نهي علت دا دی چې خوک د لمانځه په ځای په اخيستلو او خرڅولو بوخت نشي. اجاره هم په بيعې قياس کېږي او د دويم اذان نه وروسته داسې ناروا ګڼل کېږي، لکه بيع چې ناروا ده. دا ځکه چې په مقيس (اجاره) او مقيس عليه (بيع) دواړو کې يو ډول علت پروت دی او هغه له لمانځه پرته په بل کار بوختېدل دي.

۲- د رسول الله ﷺ ددې وينا پر بنسټ چې فرمايي: «لَا يَرِثُ الْقَاتِلُ شَيْئاً»[1] قاتل وارث له خپل مورث څخه ميراث نشي وړلای. موصی له هم په وژل شوي مورث قياس کېږي. د بېلګې په ډول که يو څوک د بښيګڼې په توګه د چا لپاره وصيت وکړي چې له مړينې وروسته به يې د مال يوه برخه هغه ته ورکول کېږي، بيا هغه څوک چې وصيت ورته شوی رامخکې شي او وصيت کوونکی ووژني، نو په دې کار سره د وصيت شوي **مال** له اخيستلو بې برخې کېږي. دا ځکه چې وارث او موصی له، دواړه د مورث او موصي په مال کې د برخې څښتنان دي او دواړه د مورث او موصي د مړينې لامل شوي دي، نو دواړه له ميراث څخه بې برخې کېږي.

---

(۱) أخرجه أبوداود في كتاب الديات، باب ديات الأعضاء برقم(٤٥٦٤) ، والبيهقي في السنن الكبرى بنحوه في كتاب الجنايات، باب الرجل يقتل ابنه ج ٨ ص ٣٨.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قياس حجيت

د خلورو امامانو په شمول جمهورو فقهاوو قياس شرعي حجت بللی او د هغې منل يې واجب گڼلي. ددوی دلايل په دې ډول دي:

لومړی: قرآني دلايل

الله ﷻ فرمايي: ﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ﴾ [الحشر: ٢]

ژباړه: الله تعالی هغه ذات دی چې د اهل کتابو کافران يې د لومړي ځل راټولولو لپاره له کورونو څخه راويستل، تاسو گمان نه کاوه چې دوی به ووزي، او دوی گمان کاوه چې له الله تعالی څخه د دوی منع کوونکي به ددوی قلاگاني وي، نو (د) الله ﷻ (عذاب) له داسې لوري ورته راغی چې دوی يې فکر نه کاوه، او په زړونو کې يې وېره ور واچوله، خپل کورونه يې په خپلو لاسونو او د مسلمانانو په لاسونو ورانول، نو ای د پوهې خاوندانو تاسو هم پند واخلئ.

په دې آيت داسې استدلال شوی

کله چې الله تعالی د يهودو بني نضير قبيلې ته د پېښو شويو حالاتو او شرمېدلې ماتې يادونه وکړه بيا يې مسلمانان مخاطب کړل او ورته يې وويل، چې که تاسو هم د يهودو په څېر ناوړه عملونه ترسره کړئ، نو هرومرو به د هغوی په څېر د ناوړه پايلو او سختو ماتو سره مخ شئ. دلته په اعتبار امر شوی، او له اعتبار څخه دلته د دوو حالاتو تر منځ مقايسه او برابروالی مقصد دی چې د ورته والي په صورت کې يو ډول حکم ورکړی شي او په قياس کې هم همدا څيز موجود دی. په قياس کې هم مجتهد د اصل او فرعې تر منځ ورته والی (گډ علت)پيدا کوي او د اصل حکم فرعې ته ورکوي.

له سنتو څخه دلايل

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما يو حديث روايت کړی چې په دې ډول دی: يو چا له رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه: مور مې حج نه وو کړی او مړه شوه، آيا که زه له هغې څخه حج وکړم قبول به شي؟ هغه مبارک ورته وويل: که په مور دې پور وای او تا پرې کړی وای، نو آيا نه به قبلېده؟ نو امر يې ورته وکړ چې ورڅخه وکړه.(١)

---

(١) أخرجه النسائي في كتاب مناسك الحج، باب : الحج عن الميت الذي لم يحج برقم (٢٦٣٤).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې حديث د قياس د حجيت لپاره داسې استدلال کيږي: رسـول اللهﷺ د الله تعـالی پـور د بنده په پور قياس کړی. نو قياس د رسول الله ﷺ په عمل مشروع شو.

له آثارو څخه دلايل

عمر بن الخطابؓ په خپل ليک کې ابو موسی اشعري رضي الله عنه ته داسې ليکلي: «... الْفَهْمَ الْفَهْمَ فِيمَا يَخْتَلِجُ فِي صَدْرِكَ مِمَّا لَمْ يَبْلُغْكَ فِي الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ فَتَعَرَّفِ الأَمْثَالَ وَالأَشْبَاهَ ثُمَّ قِسِ الأُمُورَ عِنْدَ ذَلِكَ وَاعْمِدْ إِلَى أَحَبِّهَا إِلَى اللَّهِ وَأَشْبَهِهَا فِيمَا تَرَى»[1] **ژباړه:** که د هغه څـه پـه اړه سـتا په زړه کې شک پيدا شو چې حکم يې په کتاب او سنت کې نشته، نو له خپلې پـوهې نـه کار اخله، يو بل ته ورته مسألې ولټوه او سره پرتله يې کړه. هر نظر چې درتـه د اللهﷻ پـه وړاندې غوره او حق ته نژدې ښکاره شو پر هغې عمل وکړه.

له اجماع څخه دلايل

ښکاره ده چې اصحابو رضی الله عنهم قياس منلـی او پـه ډېـرو مـسايلو کـې يـې وربانـدې عمل کړی. پـر قيـاس د عمـل کولـو موضـوع د هغـوی تـر منـځ مـشهوره وه او هيچـا يـې مخالفت ندی کړی چې دا د قياس پر حجيت د هغوی اجماع بلل کيږي.

مثالونه يې په دې ډول دي:

اصحابو رضي الله عنهم د مسلمانانو د خلافت لپاره ځکه ابوبکر زيات مستحق وګڼلو چـې د پيغمبر عليه السلام په ژوند کې د لمانځه د امامـت لپـاره تـر نـورو زيـات مـستحق ګڼـل شوی و، نو د دولت د چارو امامت د لمانځه پر امامت قياس شو.

عمر بن الخطابؓ ابو موسی اشعريؓ ته په قياس کولو امر کړی.

عليؓ په قتل کې د شريک تولي قصاصول په غلا کې د شريک تولي پـه لاس غوڅولـو قياس کړی[2].

د قياس ارکان

قياس څلور رکنه لري او په دې ډول دي: اصل، فرع، حکم او علت.

---

(۱) سنن دارقطنی برقم (۱۵) و السنن الکبری للبيقهی برقم (٤٠٨٤٤).

(۲) أخرجه عبد الرزاق في المصنف في کتاب العقول ، برقم (١٨٠٧٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل

د اصولو په اصطلاح کې هغې پېښې ته چې په حکم کې يې نص يا اجماع راغلې وي، د قياس اصل ويل کېږي چې "مقيس عليه" هم ورته وايي. يعنې هغه مسأله چې نور ورباندې قياس کېږي، حکم يې بايد په نص يا اجماع او يا هم په دواړو ثابت وي.

فرع

فرع هغې پېښې ته وايي چې د حکم په اړه يې په نص او اجماع کې څه نه وي راغلي او د حکم د معلومولو لپاره په بله پېښه قياس کېږي. فرعې ته "مقيس" هم ويل کېږي.

د بېلګې په توګه مونږ د يوې نوې پېښې د حکم په اړه په نصوصو يعنې قرآن او سنت کې پلټنه وکړه خو د نوموړې پېښې حکم مو ونه موند. البته همدې پېښې ته ورته يوه بله پېښه مو پيدا کړه چې حکم يې په نص يا اجماع کې موجود و. دغه مهال موږ نوې پېښه چې حکم يې په نص او اجماع کې نشته پر هغې پېښې قياس کړه چې حکم يې په نص کې موجود وو. نوې پېښې ته فرع ويل کېږي او پخوانۍ پېښه چې په نص کې حکم لري "اصل" بلل کېږي.

حکم

حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ويل کېږي چې له مکلفو وګړو څخه د کوم کار کول يا نه کول غواړي يا يې مباح کوي يا کوم څيز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

وجوب، ندب، اباحت، کراهت، تحريم، صحت، فساد او داسې نور د حکم ډولونه دي. يعني د وجوب، حرمت، کراهت او بل هغه حکم، چې په نص يا اجماع سره په اصل کې ثابت شوی هغې فرعې ته هم ورکول کېږي چې د نص حکم پکې موجود نه دی.

علت

علت هغه ښکاره او معلوم صفت ته ويل کېږي چې د همدې صفت د شتون له امله شارع حکم کړی وي.

په مقيس عليه کې هغه علت چې شارع يې له امله حکم کړی وي، که په فرع کې موجود شي نو دواړه يو حکم لري، ځکه چې علت د حکم معيار دی او په دواړو کې يو شان موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علت مثال

عباده بن صامت رضی الله عنه روایت کوي: **قَـالَ رَسُـولُ اللَّـهِﷺ «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلاً بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ»**[1].

رسول اللهﷺ فرمايلي: سره زر په سرو زرو، سپين زر په سپينو زرو، غنم په غنمو، وربشې په وربشو، خرما په خرما او مالګه په مالګه يو برابر او لاس په لاس پلورل کېږي، او کله چې جنسونه مختلف شي، نو بيا مو چې څنګه خوښه وي هغسې يې پلورئ، خو چې لاس په لاس وي.

دې مبارک حديث دا څرګنده کړې چې په دې بيان شويو شيانو کې سود کيږي، پوښتنه داده چې آيا په جوارو او وريجو کې سود کيږي که نه؟

که وروستيو شلورو شيانو ته ځير شو نو وينو چې پيمانه او د جنس يووالی علت دی او دا علت په غنمو او وريجو کې هم شته، نو د غنمو او وريجو حکم هم د نومړو شلورو شيانو په څېر دی. د نومړو شلورو شيانو حکم دا وو چې يو پر بل يې بدلول په نېټه او زياتوالي حرام وو.

په دې مسأله کې غنم، وربشې، جوار او مالګه اصل دي او هر يو له نومړو توکو څخه د اصل کېدو وړتيا لري.

همدا راز جوار او وريجې فرع دي.

حکم يې په نېټې او زياتوالي سره ددې شيانو د خرڅولو حراموالی او علت يې پيمانه او د جنس يووالی دی.

پوښتنې:

۱- د قياس لغوي او اصطلاحي تعريف وکړئ او دوه مثالونه يې بيان کړئ.

۲- د قياس د حجيت په اړه د دلايلو په رڼا کې وغږيږئ.

۳- د قياس ارکان تعريف کړئ او يو مثال يې هم ووايast.

---

[1] أخرجه مسلم ، باب الصرف و بيع الذهب بالورق نقدا ، الرقم (٤١٤٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري دېرشم لوست:

اختلافي دلایل [۱]

اختلافي هغو دلایلو تـه ويـل کېږي چـې فقهـاوو د هغـې پـه حجيـت او دليـل ګڼلـو کـې اختلاف کړی وي. اختلافي دلايل په لنډ ډول داسې يادوو:

۱- استحسان

۲- د صحابي مذهب

۳- مرسله مصالح

۴- استصحاب

۵- عرف

لومړی- استحسان

استحسان په لغت کې ښه ګڼلو ته وايي.

د استحسان د اصطلاحي تعريف په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی. حنفيانو استحسان پـه دوو جلا معناګانو استعمال کړی:

۱- خفي قياس چې د جلي قياس په مقابل کې وکارول شي.

۲- هغه ځانګړی دليل چې د ښکاره قياس په مقابل کـې واقـع شـي او لـه عمـومي قاعـدې څخه کوم شی استثناء کړي. دا ځانګړی دليل کله نص، کله اجماع او کله هم يو ضـرورت وي.

د استحسان مثالونه

۱- حنفي فقهاوو ويلي: که وقف کوونکی يوه کرنيزه ځمکه وقف کړي نـو د اوبـو خـور او تګ راتګ حق هم له يادولو پرته د استحسان په بنسټ په وقف کې داخليـږي. د قيـاس غوښتنه داده چې د بيعې په څېر دلته هم له يادولو پرته دا شيان په وقف کـې داخـل نـشي. ځکه چې ځمکه او د تګ راتګ حق دواړه جلا شيان دي.

استحسان غوښتنه کوي: د ځمکې د وقف کولو موخه داده چې له هغې ګټه واخيستل شـي او د تګ راتګ له حق پرته له ځمکې ګټه نشي اخيستل کېدای، نو د تګ راتګ حـق لـه يادولو پرته په وقف کې داسې شامليږي، څنګه چې په اجـاره کـې لـه يـادولو پرتـه شـامل ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول بيعې باندې د وقف قياس كـول ښـكاره او جلـي قيـاس دی او پـر اجـارې يـې قياس كول خفي قياس دی، خو دلته خفي قياس په جلي قياس ځکه غوره وګڼل شو چـې د خفي قياس دليل قوي دی.

۲- په معاملاتو کې يوه عامه قاعده ده چـې د معـدوم يـا ناپيـدا شـوي څيـز پلـورل پـه دې بنسټ ناروا دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي: «وَلاَ تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ»[1]. خو ددې سـره سره د سَلَمَ بيع روا ده، ځکه چې رسول الله ﷺ د سَلَمَ بيع روا ګڼلې[2].

په فقه کې يوه منـل شـوې قاعـده دا ده چـې امانـت ساتونکی ضـامن نـه ګڼـل کېـږي، خـو مشترک اجير سره له دې، چې د امانت ساتونکی دی، له دې قاعدې څخه مستثنی دی.

دا ځکه چې د امانت په ساتلوکې خلک کمی کوي او خلک امانت ساتلو ته اړتيا لري.

نو له دې کبله مستأجر ضامن ګڼل کېږي. البته که مال د کوم اسماني آفت په واسـطه لکـه د اورلګېدنې يا زلزلې په واسطه له منځه ولاړ شي نو مستأجر ضامن نه ګڼل کېږي.

شافعي فقهاء استحسان داسې تعريفوي: استحسان د مجتهد هغه نظر ته وايي چې پر نـص، اجماع او قياس د استدلال کولو پرته يې د خپل عقل پر بنسټ ورکوي.

ددوی په وړاندې په استحسان عمل کول ناروا دي.

فعاليت

د استحسان په اړه د حنفي او شافعي فقهاوو تعريفونه سره پرتلـه کـړئ او دا روښـانه کـړئ چې ددوی تر منځ اختلاف حقيقي دی که لفظي؟

دويم- د صحابي مذهب

د اصولو د عالمانو په وړاندې صـحابي هغـه چاتـه ويـل کېـږي چـې لـه رسـول الله ﷺ سـره مخامخ شوی وي، پر هغه يې ايمان راوړی وي، له هغـه څخـه يـې زده کـړه کـړې وي او دومره اوږده ملګرتيـا يـې ورسـره کـړې وي چـې د عـرف لـه مخـې د ملګـري نـوم ورتـه ورکړی شي.

---

(١) أخرجه أبو داود في سننه، باب في الرجل يبيع ما ليس عنده رقم الحديث : (٣٥٠٥).

(٢) أخرج البخاري في صحيحه، باب السلم في وزن معلوم، رقم الحديث (٢١٢٥)، عن ابن عباس رضي الله عنهماقــال: قـدم النبي صلى الله عليه و سلم **المدينة** وهم يسلفون بالتمر السنتين والثلاث فقال (من أسلف في شيء ففي كيل معلوم إلى أجل معلوم).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محدثینو له نظره صحابي هغه چا ته ویل کیږي چې د پیغمبر علیه السلام سره مسلمان مخامخ شوی وي او مسلمان مړ شوی وي.

په دې بحث کې له صحابي څخه د اصولیانو صحابي مقصد دی.

د صحابي مذهب څه معنا؟

له دې ټکي څخه مقصد د صحابي هغه فتوا او یا هغه شرعي حکم دی چې په کومه قضیه کې یې د نص او اجماع د نه شتون په صورت کې ورکړې وي.

د صحابي د مذهب حجیت

اصولیانو په دې اتفاق کړی چې د یوه صحابي مذهب پر بل صحابي حجت نه ګڼل کیږي. همدا راز اصولیانو په دې هم اتفاق کړی چې که صحابي له اهل کتابو څخه په روایت کولو مشهور نه و نو په غیر اجتهادي مسایلو کې یې نظر حجت او دلیل دی. په همدې توګه په هغه مسأله کې هم د صحابي قول حجت دی چې نورو اصحابو ورسره اختلاف نه وي کړی، خو که اصحابو په کومه اجتهادي مسأله کې سره اختلاف کړی وي نو علما پدې اړه بیا جلا نظرونه لري چې مهم یې دوه نظره دي:

لومړی: امام ابوحنیفه، امام مالك او په یو روایت کې امام احمد او نور پدې نظر دي چې د صحابي مذهب په مطلق ډول حجت دی.

دویم: امام شافعي، په یو روایت کې احمد، له حنفي فقهاوو څخه کرخي او نور په دې نظر دي چې د صحابي مذهب حجت نه دی. ځکه حجیت یو قوي دلیل ته اړتیا لري او دلته قوي دلیل نشته.

پوښتنې:

۱- د حنفیانو او شافعیانو له نظره د یو مثال په ترځ کې استحسان تعریف کړئ.

۲- د اصولیانو او محدثینو له نظره صحابي چا ته ویل کیږي؟

۳- د صحابي د مذهب په اړه د علماوو نظریات په هر اړخیز ډول بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي دلايل (۲)

درېيم: مرسله مصالح

د مرسله مصالحو تعريف

«**المصلحة**» په لغت کې ګټې او سم ته وايي او د فساد ضد دی. « **المرسلة**» پرېښودل شوي ته وايي.

د اصولو د عالمانو په اصطلاح کې مرسله مصالح هغو ګټو او مصلحتونو ته وايي چې شريعت نه معتبر ګڼلي وي او نه يې رد کړي وي.

دوی ته مرسله يا پرېښودل شوي، ځکه وايي چې په کولو يا نه کولو يې شرعي دليل وجود نه لري.

د مرسله مصلحت مثال:

د زندان جوړول، د پيسو چاپول او د قرآن کريم راټولول د مرسله مصالحو مثالونه دي.

د مصالحو ډولونه

مصالح په درې ډوله دي.

أ. معتبر مصلحتونه: هغه مصلحتونه دي چې کوم شرعي دليل معتبر ګڼلي وي، لکه: په قصاص سره د انسانانو د ژوند ساتنه. دا مصلحت د قرآن کريم دې آيت معتبر ګڼلی دی: ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [البقرة: ۱۷۹]

ب. مردود مصلحت: دا هغه ګټې او مصلحتونه دي چې کوم شرعي دليل بې اعتباره ګڼلي وي، لکه د شرابو او قمار ګټې چې د قرآن کريم دې آيت بې اعتباره ګڼلي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [المائدة: ۹۰]

ج. پرېښودل شوي يا مرسله مصالح: ددې مصلحتونو په اړه مو لږ مخکې رڼا واچوله.

څلورم: استصحاب

استصحاب په لغت کې ملګرتيا او يوځای والي ته وايي.

د اصولو د عالمانو په اصطلاح کې د يو شي تر هغې پر پخواني حالت پرېښودلو ته وايي څو يې د بدلون لپاره دليل پيدا شي.

د استصحاب مثال

څوک چې اودس وکړي او بيا وروسته د اودس په ماتېدلو کې شکي وي، نو دا شخص اودس لرونکی شمېرل کېږي. همدا راز که له يو مجتهد نه د يو عمل په اړه پوښتنه وشي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو مجتهد له پلټنې وروسته ددې عمل د کولو يا نه کولو په اړه کوم شرعي دليـل پيـدا نـه کړي نو په رواوالي به يې حکم کوي. ځکه چې اصـل پـه شـيانو کـې اباحـت دی. الله ﷻ لومړی ټول شيان مباح پيدا کـړي او ددې خبـرې دليـل د قـرآن کـريم دا آيـت دی: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾ [البقرة: ۲۹]

مقلوب يا سرچپه استصحاب: دې ته وايي چې يو شی په تېره زمانه کې هم په هغه حالت وګڼل شي په کوم چې په حاضر وخت کې دی.

مثال

که چېرې د ژرندې اجاره اخيستونکی او اجاره ورکوونکی د تېرې شوې زمانې پـه اړه پـه ژرنده کې د اوبو د شتون په اړه اختلاف وکـړي او شـاهدان نـه وي، نـو ژرنـده بـه وکتـل شي. که چېرې په ژرنده کې اوبه وې، نو پخوانی وخت به په اوسني وخـت قيـاس شـي او د اوبو شتون به په تېره شوې زمانه کې هم ثابت شي. خو که چېرې په ژرنده کـې اوبـه نـه وې نو په تېره شـوې زمانـه کـې بـه هـم د اوبـو پـه نـشتوالي حکـم وشـی، دې تـه سـرچپه استصحاب وايي او د شرعي حکم د پېژندلو لپاره د مجتهد وروستۍ وسيله همدا ده.

پنځم: عرف

د عرف تعريف: عرف په لغت کې آشنا او ښېګڼې ته ويل کېږي.

عرف په اصطلاح کې هغې وينا، عمل او يا پرېښودلو ته وايي چې خلکو ښه ګڼلـی وي او ورباندې عمل کوي. عرف ته عادت هم ويل کېږي.

د عملي عرف مثال هغه خرڅول او اخيستل دي چې له وينا کولو پرته پـه چوپـه خولـه تـر سره کېږي.

د قولي عرف مثال د «ولد» ټکی دی چې له جينکو پرته يوازې هلکانو ته کـارول کېـږي، په داسې حال کې چې دا ټکی دواړو ته شامل دی. همدا راز د عرف له مخې خلك کـب ته غوښه نه وايي حال دا چې کب هم يو ډول غوښه ده.

عرف داسې يوه کړنه ده چې په رامنځته کولو او ښه ګڼلو کې يې د ټـولنې عـام او خـاص خلك لاس لري، خو اجماع بيا هغه څه دي چې يوازې مجتهدين پرې اتفـاق کـوي او پـه رامنځته کولو کې يې عام خلك کومه ونډه نه لري.

د عرف ډولونه

عرف په دوه ډوله دی: صحيح عرف او فاسد عرف.

صحيح عرف: صحيح عرف هغه ته ويل کېږي چې د کـوم شـرعي دليـل مخـالف نـه وي. حلال نه حراموي او حرام نه حلالوي. لکـه د استـصناع عقـد يـا مهـر پـه مؤجـل او معجـل ډولونو وېشل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاسد عرف: فاسد عرف هغه عرف ته ویل کېږي چې حلال حرام کړي او یا حرام حلال کړي، لکه په غمونو او ښادیو کې یو لړ ناروا دودونه او رواجونه او د سود خوړلو او جوارۍ کولو رواج کېدل.

د عرف حکم

مجتهد باید د شرعي حکمونو په راویستلو کې صحیح عرف په پام کې ونیسي. همدا راز قاضي باید د پرېکړې په مهال عرف له پامه ونه غورځوي.
عرف د زماني په تېرېدو سره بدلون مومي. ډېر ځلې د زماني تېرېدل او د عرف بدلون ددې لامل شو چې د امام ابوحنیفه او د هغه د شاګردانو تر منځ اختلاف رامنځته شي. همدا راز امام شافعي، چې کله له بغداد څخه مصر ته ولاړ، نو د مصر د عرف د بدلون پر بنسټ امام شافعي د ډېرو مسایلو په اړه خپل نظر بدل کړ. له همدې امله امام شافعي دوه مذهبه لري چې د نوي او زوړ مذهب په نامه یادېږي.
امام مالك بیا ډېر احکام د مدینې د خلکو د عمل په بنسټ بنا کړي.
د فاسد عرف په اړه باید وویل شي چې دې ډول عرف ته ارزښت ورکول روا نه دي. ځکه چې فاسد عرف د شرعي دلیل سره ټکر لري.

پوښتنې:

۱- د مصلحت لغوي او اصطلاحي تعریف له یو مثال سره بیان کړئ.
۲- د مصلحت ډولونه له مثالونو سره بیان کړئ.
۳- د یو مثال په ترڅ کې د استصحاب لغوي او اصطلاحي تعریف روښانه کړئ.
۴- سرچپه یا مقلوب استصحاب تعریف او مثال یې بیان کړئ.
۵- د استصحاب حجیت بیان کړئ او هم ووایاست چې استصحاب د شرعي دلایلو تر منځ په کومه درجه کې قرار لري؟
۶- د عرف لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ او د قول او عمل پر بنسټ یې ډولونه د مثال سره بیان کړئ.
۷- د صحت او فساد پر بنسټ د عرف ډولونه بیان او حکم یې روښانه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نصوصو څخه د استدلال طريقې

قرآن کريم او نبوي احاديث په عربي ژبه دي. موږ هغه وخت په سمه او بشپړه توګه د قرآن او سنت په حکمونو پوهېدلای شو چې د عربي ژبې په اصولو او د استدلال په طريقو پوه شو. له همدې امله د اصولو علماوو د عربي ژبې د جملو د معناګانو او دلالتونو په اړه پراخې پلټنې کړي.ددې پلټنو په بنسټ يې داسې قواعد او اصول رامنځته کړي چې پر مټ يې د شرعي نصوصو سمه پوهه تر لاسه کېدای شي.

په دې لوستونو کې به په همدې قواعدو بحث وکړو

خاص او د هغه دلالت

د خاص تعريف: خاص په لغت کې يوازې او ځانګړي ته وايي او د اصولو د عالمانو په اصطلاح کې هر هغه لفظ چې يوازې په يوه معنا، پرته له دې چې افرادو ته يې وکتل شي، دلالت وکړي، خاص بلل کېږي.

د تعريف تشريح: که لفظ په يو شخص باندې دلالت وکړي لکه احمد او يا په نوع کې په يو فرد باندې دلالت وکړي، لکه سړی او يا په جنس کې په يو فرد باندې دلالت وکړی، لکه انسان يا هم په ګڼو ټاکلو افرادو باندې دلالت وکړي، لکه درې او لس، نو خاص بلل کيږي.

خاص لکه څنګه چې په ذواتو، لکه احمد او موټر دلالت کوي، همداسې په معناګانو لکه پوهه، صبر او رښتينولی هم دلالت کوي.

د خاص ضد عام بلل کيږي چې بيان به يې وروسته راشي.

د خاص مثالونه

د قسم په کفاره کې الله جلّ جلاله فرمايي: ﴿ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ﴾ [المائدة: ٨٩]

١- په دې آيت کې د ثلاثة لفظ خاص دی، په قطعي ډول پخپله معنا دلالت کوي او د زياتوالي او کموالي احتمال نه لري. نو آيت دا معنا ورکوي: چا چې غلام د آزادولو لپاره ونه موند يوازې درې ورځې روژه نيول پرې واجب دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- رسول اللهﷺ فرمايي: «فِيْ لَا يَرِثُ الْقَاتِلُ شَيْئاً». دې حديث د پسونو د زكات نصاب ځلوېښت وټاكه او دا يې هم وويل چې په ځلوېښتو پسونو كې يو پسه زكات كېږي. څرنګه چې دا دواړه لفظونه (ځلوېښت او يو)خاص دي، نو هيڅ زياتوالى او كموالى پكې نشي كېداى.

خو كه داسې دليل را پيدا شي چې د خاص د تأويل غوښتنه كوي، نو په خاص كې به تأويل كيږي، لكه حنفي فقهاوو چې ويلي: په دې حديث كې مقصد پسه او يا د هغه قيمت دى، نو د دواړو وركول صحيح دي.

د خاص حکم: كله چې په يو نص كې خاص لفظ راشي، نو په قطعي ډول پخپله معنا دلالت كوي، مګر دا چې يو دليل د تأويل يا بلې معنا غوښتنه وكړي.

مطلق، مقيد، أمر او نهى د خاص ډولونه دي.

مطلق

مطلق هغه لفظ دى چې په غير مقيد فرد باندې دلالت كوي، لكه سړى او مرغه.

د مطلق حكم

تر هغې چې د مطلق د مقيد كېدو لپاره دليل موجود نشي، مطلق پخپل اطلاق باندې پاتې كيږي. د بېلګې په ډول د اللهﷻ په دې وينا كې: ﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا﴾ [المجادلة: ۳] د رقبه لفظ مطلق دى او د ايمان قيد پكې نشته، په دې بنسټ د خطا قتل په اړه د قرآن ددې آيت ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ [النساء: ۹۲] له امله به نوموړې مطلقه رقبه د ايمان په شرط نه مقيده كيږي.

مقيد

مقيد هغه لفظ ته وايي چې په مقيد فرد باندې دلالت وكړي، لكه مسلمان سړى او سپين مرغه.

د مقيد حكم

مقيد چې په كوم شي دلالت كوي په هغه عمل كول واجب دي. د بېلګې په ډول د النساء سورت پدې آيت كې: ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا﴾ [النساء:۹۲] د خطا قتل په كفاره كې د مؤمن غلام ازادول فرض شوي. په دې آيت ﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ كې غلام د ايمان په صفت سره مقيد شوى ځكه نو د كافر غلام په ازادولو سره كفاره نه ادا كيږي او بايد چې په مقيد باندې عمل وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

أمر

له چا څخه د يو کار د کولو غوښتل په داسې بڼه چې غوښتونکی ځان لوړ وګڼي، د اصولو په اصطلاح کې امر بلل کېږي. په دې بنسټ التماس او دعا امر نه بلل کېږي، ځکه چې التماس د دوو هم رتبه کسانو تر منځ صورت مومي او دعا له لوړ رتبه شخص څخه د ټيټ رتبه شخص غوښتنې ته وايي، ځکه نو يو هم امر نه ګڼل کيږي.

د امر حکم

امر د خاص يو ډول دی او تر څو چې اړوونکې نښه موجوده نشي په وجوب دلالت کوي، نو د الله ﷻ دا وينا چې: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ [الجمعة: ٩] د آذان پر مهال د جمعې لمانځه ته په بېړې کولو حکم کوي.

خو که داسې نښه او قرينه وموندل شي چې له خپلې معنا څخه د امر د اړولو غوښتنه کوي، نو د امر معنا به هماغه وي چې قرينه يې غوښتنه کوي، لکه د الله پاک دا وينا چې فرمايي: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾ [الجمعة: ١٠] د جمعې له لمانځه وروسته په ځمکه کې ګرځېدل او د حلال رزق پلټنه د الله پاک په پيرزوينه يو مباح کار دی. که چېرې دا امر د وجوب لپاره وګڼل شي، نو اباحت به په تکليف بدل شي او په آيت کې ياده شوې د الله ﷻ پېرزوينه به بې معنا پاتې شي. په حقيقت کې د پېرزوينې يادونه هغه اړوونکې قرينه ده چې امر يې له وجوب څخه اباحت ته اړولی.

نهي

څوک له يوو کار څخه په داسې بڼه منع کول چې منع کوونکی ځان لوړ وګڼي دا منع د اصولو په اصطلاح کې نهي بلل کېږي.

د نهي حکم

کوم شی چې د نهي په واسطه په مطلق ډول منع شي، ځان ساتل ترې واجب او ترسره کول يې حرام دي، ځکه چې نهي د خاص له ډولونو څخه ده او يوازې په تحريم دلالت کوي. لکه د الله ﷻ دا وينا: ﴿وَلاَ تُنكِحُواْ الْمُشِرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُواْ﴾ [البقرة: ٢٢١] چې له مشرک سړي سره د واده کولو په حرمت دلالت کوي. همدا راز د قرآن کريم دا آيت: ﴿وَلاَ يَحِلُّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَكُمْ أَن تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا﴾ [البقرة: ۲۲۹] له مېرمنې ښځه د مهر د بېرته اخيستلو په حرمت دلالت کوي.

که چېرې داسې قرينه وموندل شي چې نهي له خپلې ټاکلې معنا (منع کول) ښځه واړوي، نو د نهي معنا له قرينې سره سم بدلون مومي، لکه د قرآن کريم دا آيت چې فرمايي: ﴿رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا﴾ [آل عمران:۸] په دې آيت کې نهي د دعا په معنا ده، ځکه دلته له لوړ رتبه ښځه د ټيټ رتبه غوښتنه ده او غوښتونکی ځان ټيټ بولي.

عام او د هغه دلالت

د عام تعريف: عام هغه لفظ ته وايي چې د اصلي لغوي معنا له مخې په ډېرو افرادو باندې په شامل ډول (په يو وخت)دلالت وکړي.

عام لفظونه: د اصولو علماوو له پلټنې وروسته هغه لفظونه او عبارتونه په ډاګه کړي چې د اصلي وضعي معنا له مخې په عموم دلالت کوي. مهم يې په لاندې توګه تشريح کوو:

۱- د کل او جميع لفظ: رسول الله ﷺ فرمايي: (كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُوْلُ عَنْ رَعْيَتِهِ) همدا راز الله پاک فرمايي: ﴿خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الأَرْضِ جَمِيعاً﴾ [البقرة: ۲۹]

۲- هغه مفرد چې د جنس په تعريفي « الف، لام» سره معرفه شوی وي، لکه د قرآن کريم دا آيت: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ﴾ [النور: ۲].

۳- هغه جمع چې د جنس په تعريفي «الف، لام» سره معرفه شوې وي، لکه د بقرة سورت دا آيت: ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوَءٍ﴾ .

۴- د (ما) او (من) ټکي لکه د قرآن کريم په دې آيت کې: ﴿وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ﴾ [النساء: ۹۲] په همدې ډول د قرآن کريم دا آيت: ﴿وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاء ذَلِكُمْ أَن تَبْتَغُواْ بِأَمْوَالِكُم﴾ [النساء: ۲٤]

۵- نکره چې د نفي په سياق کې راشي، لکه د رسول الله ﷺ دا وينا: «لَا ضَرَرَ وَ لَاضِرَارَ»[۱]. په همدې ډول د قرآن کريم دا آيت: ﴿لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾[البقرة: ١٥٦].

---

(۱)- أخرج البيهقي في السنن الكبرى عن عمرو ابن يحيى المازنى عن أبيه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا ضرر ولاضرار ج ٦ ص ١٥٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عام حکم

فقهاء په دې متفق دي چې عام خپلو ټولو افرادو ته ورشامليږي. که د ځينو افرادو په تخصيص دليل ونه موندل شي، نو په ټولو افرادو د عام حکم تطبيقيږي. همدا رنګه فقهاء په دې هم يو دي چې که د عام ځينې افراد د کوم دليل له مخې خاص شي، نو په پاتې افرادو يې دلالت ظني ګرځي او په بل ظني دليل يې تخصيص روا دی.

له تخصيص نه وړاندې د عام په دلالت کې د فقهاوو اختلاف دی چې آيا قطعي دی که ظني؟ هم دا چې په ظني دليل تخصيص کېدای شي او که نه؟

د حنفي عالمانو په شمول د فقهاوو يوه ډله وايي: هغه عام چې تخصيص شوی نه وي، دلالت يې قطعي دی، نو په ظني دليل يې تخصيص روا نه دی. له همدې امله په قرآن کريم کې راغلی عام په احادو حديثونو نه تخصيص کيږي، ځکه چې تخصيص د نسخې يو ډول دی او د قرآن نسخ په آحادو حديثونو روا نه ده.

د شافعي عالمانو په شمول د فقهاوو يوه بله ډله په دې نظر ده چې عام له تخصيص وړاندې او وروسته په دواړو حالتونو کې ظني الدلالت دی. ځکه نو په دواړو حالتونو کې يې په ظني دليل تخصيص کول روا دي.

په همدې بنسټ چې له تخصيص وړاندې د عام په دلالت کې اختلاف دی. فقهاوو په يو شمېر زياتو مسألو کې اختلاف کړی. د يوې ډلې په نظر په قرآن کې ټول راغلي عام الفاظ قطعي الدلالت دي او په آحادو حديثونو يې تخصيصول روا نه دي. د بلې ډلې په نظر نوموړي الفاظ ظني الدلالت دي او په آحادو حديثونو يې تخصيص جايز دی.

پوښتني:

۱- د خاص لغوي او اصطلاحي تعريف ووایاست او د خاص العين، خاص النوع او خاص الجنس لپاره مثالونه وړاندې کړئ.

۲- د خاص حکم بيان کړئ.

۳- د لاندې اصطلاحاتو معنا او حکم د يو مثال سره روښانه کړئ.

مطلق، مقيد، امر او نهي.

۴- عام تعريف کړئ او هم د عام څلور الفاظ د مثال سره بيان کړئ.

۵- د عام حکم څه دی؟ ددې اختلاف په اړه د فقهاوو نظريات بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حکم (۱)

الله ﷻ انسان پیدا کړ او د شریعت په رالېږلو یې د ژوند نظام، حلال او حرام ورته روښانه کړل، تر څو په عدالت پرېکړه وکړي. اسلامي شریعت په حقیقت کې د شرعي احکامو ټولګه ده. نو راځئ چې لومړی په دې ځان وپوهوو چې حکم څه ته وایي او کوم کوم ډولونه لري؟

د حکم تعریف

حکم په لغت کې منعې ته وایي او قاضي ته ځکه حاکم ویل کېږي چې خلک له ظلم څخه منعه کوي.

د اصولیانو تعریف: حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ویل کېږي چې له مکلفو وګړو د کوم کار کول یا نه کول غواړي، یا یې مباح کوي، یا کوم څیز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

د تعریف شننه

د الله ﷻ خطاب: خطاب په لغت کې د دوو کسانو تر منځ خبرو ته وایي چې د یو بل پوهولو لپاره ترسره کېږي. دلته ورڅخه مقصد همدا دی. د (الله ﷻ) په لفظ سره د بل چا سره خبرې له دې تعریف څخه وځي.

د مکلفینو کړه وړه: هغه عقیده، وینا او عمل چې له مکلف مسلمان څخه صادرېږي.

مکلف: بالغ، عاقل چې په خبرو پوهېږي.

غوښتنه: د امر په ټکو د څه کولو غوښتل او د نهي په ټکو منع کول.

اباحت یا اختیار ورکول: د یو کار کول او نه کول، یو ډول ګڼل.

د حکم مثالونه

۱- د کولو غوښتنه: الله ﷻ فرمایي: ﴿أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ۱] په دې خطاب کې د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده چې د مکلفینو فعل دی.

۲- د نه کولو غوښتنه: الله پاک فرمایي: ﴿لَا یَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَوْمٍ﴾ [الحجرات: ۱۱] په دې خطاب کې له ملنډو وهلو څخه د خلکو منع کول دي چې دا هم د مکلفینو فعل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اختیار ورکول: ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ﴾ [**الممتحنة**: ۱۰]، په دې خطاب کې د مسلمانو ښځو د نکاح کولو په اړه مکلفينو ته اختيار ورکول دي.

۴- **وضعي حکم:** رسول الله ﷺ فرمايلي: «لايَرِثُ الْقَاتِلْ»[۱] د پېغمبر عليه السلام دا حديث چې په حقيقت کې د الله ﷻ له خوا وحې ده، د قتل په هکله دی. په دې حديث کې د مورث قتلول له ميراث څخه د قاتل مانع ګاکل شوی دی، او مانع ګاکل وضعي حکم دی.

د فقهاوو په وړاندې حکم د الله تعالی د هغه خطاب اثر دی چې د مکلفو وګړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول يا نه کول ورڅخه غواړي، يا يې مباح کوي، يا کوم څيز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

په لومړي مثال ﴿أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ﴾ کې د اصوليانو په وړاندې حکم د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده او د فقهاوو په وړاندې د ژمنو د پوره کولو وجوب دی، ځکه غوښتنه واجبول دي چې اثر يې وجوب دی. همدا راز په دويم مثال کې حکم د ملنهو وهلو منع کول دي چې اثر يې حرمت دی. په دريم مثال کې حکم د نکاح اباحت دی چې اثر يې د نکاح مباح کېدل دي. په څلورم مثال کې قتل له ميراث څخه د محروميت سبب ګرځول دي چې اثر يې له ميراث څخه عملاً محروميدل دي.

يادونه

هغه څه چې په قرآن ثابت دي هغه په مستقيمه توګه د الله تعالی د خطاب اثر دی، او هغه څه چې په سنتو، اجماع او قياس ثابت دي هغه هم د الله تعالی د خطاب اثر ګڼل کېږي، ځکه د سنتو، اجماع او قياس ثبوت هم په قرآن راغلی، نو په حقيقت کې حاکم يوازې الله تعالی دی. او موږ سنت، اجماع او قياس ځکه منو چې الله ﷻ يې د منلو امر کړی او هغه څه چې ددوی په وسيله ثابتيږي له قرآن څخه سرچينه اخلي.

د شرعي حکم ډولونه

شرعي حکمونه په دوه ډوله دي:

تکليفي حکمونه او وضعي حکمونه.

---

(۱) أخرجه الترمذي في سننه، باب إبطال ميراث القاتل، وصححه الألباني، (دار إحياء التراث العربي ـ بيروت) ج٤ ص ٤٢٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکلیفي حکم

د تکلیفي حکم تعریف: تکلیفي حکم د الله تعالی هغه خطاب دی چې د مکلفو وګړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول، نه کول ورڅخه غواړي، یا یې مباح کوي.

د تکلیفي حکم ډولونه

د تکلیفي حکم د ډولونو په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی.

جمهور علماء وایي چې تکلیفي حکم دا پنځه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، مکروه او حرام.

زموږ د حنفي مذهب عالمان رحمهم الله په دې نظر دي چې تکلیفي حکم اووه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، تنزیهي مکروه، تحریمي مکروه او حرام.

اوس به ددې ډولونو په تفصیلاتو خبرې وکړو.

واجب

د واجبو تعریف: د لغت له مخې واجب د لازم په معنا دی. د پرېوتونکي په معنا هم راځي، لکه چې د دېوال د راپرېوتو پر مهال وایي: وجب الحایط.

واجب په اصطلاح کې هغه عمل ته وایي چې کوونکی یې د ثواب او پرېښودونکی یې د سزا وړ ګرځي. د جمهورو په وړاندې واجب او فرض دواړه یوه معنا او یو حکم لري.

زموږ د حنفي مذهب عالمان رحمهم الله دلیل ته په کتو سره د فرض او واجبو تر منځ توپیر کوي. که چېرې دلیل ظني وي، لکه: د قربانۍ ثبوت چې په آحاد حدیث شوی، نو فعل واجب ګڼل کېږي او که چېرې دلیل قطعي وي، لکه د لمانځه فرضیت چې په قرآني آیتونو ثابت شوی، نو عمل فرض ګڼل کېږي. ددې توپیر په اساس د حنفیانو په وړاندې واجب له فرضو څخه ټیټه درجه لري. له همدې امله د واجبو د پرېښودونکي سزا د فرضو له پرېښودونکي څخه کمه ده. همدا راز له فرضو څخه منکر کافر ګڼل کېږي، خو له واجبو څخه منکر کافر نه ګڼل کېږي.

پوښتنې:

۱- د فقهاوو او اصولیانو له نظره د شرعي حکم لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ.

۲- د جمهورو او حنفیانو له نظره د تکلیفي حکم تعریف او ډولونه بیان کړئ.

۳- د واجب لغوي او اصطلاحي تعریف بیان او د حنفیانو په وړاندې د واجبو او فرضو توپیر روښانه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حکم [۲]

مندوب

د مندوب تعریف: ندب په لغت کې د یوو مهم کار لپاره بللو ته وایي.

مندوب په اصطلاح کې هغه عمل ته ویل کېږي چې کوونکي ته یې ثواب شته، خو پرېښودونکي ته یې عقاب نشته. د مندوب ځینې ډولونه داسې دي چې په پرېښودلو یې بنده ملامت ګڼل کیږي.

مندوب ته سنت، مستحب، نفل، تطوع، احسان او فضیلت هم ویل کېږي. دا ټول لفظونه د معنا په لحاظ سره نژدې دي او هغه عمل ته ویل کیږي چې کول یې غوره خو اجباري نه وي.

مندوب ګڼې درجې لري

د مندوب لوړه درجه سنت مؤکد دی. سنت مؤکد هغه عمل ته ویل کېږي چې رسول اللهﷺ ورباندې همیشه والی کړی وي او ډېر لږ یې پرېښې وي، لکه د سهار د لمانځه دوه رکعته سنت چې پرېښودونکی یې ملامت ګڼل کیږي.

په دې پسې د غیر مؤکدو سنتو درجه ده. دا هغه سنت دي چې رسول اللهﷺ ترسره کړي، خو دوام یې ورباندې نه وي کړی، لکه د مازدیګر له لمانځه مخکې څلور رکعته نفل لمونځ ادا کول.

په دې پسې د هغو سنتو درجه ده چې د فضیلت، ادب او زوایدو سنتو په نامه یادېږي، لکه د ژوند په عامو چارو کې د پیغمبر علیه السلام د عاداتو او هغو کارونو پیروي کول چې له هغه مبارك څخه د یو انسان په توګه صادر شوي وي. مثالونه یې په خوراك، څښاك او ویده کېدو کې د رسول اللهﷺ پیروي کول دي.

مکروه

د مکروه تعریف

مکروه په لغت کې بد ګڼل شوي ته وایي.

مکروه په اصطلاح کې هغه عمل ته ویل کیږي چې پرېښودونکي ته یې ثواب شته، خو کوونکي یې د سزا وړ نه ګرځي.

د حنفیانو پر وړاندې مکروه په دوه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنزيهي مكروه: هغه مكروه ته ويل كېږي چې پرېښودونكي ته يې ثواب وي او كوونكي ته يې سزا نه وي، لكه د جمهورو د تعريف په څېر.

د بېلګې په ډول په ولاړه اوبه څښل تنزيهي مكروه دي ځكه چې د ابوسعيد خدري رضي الله عنه په روايت كې رسول الله ﷺ په ولاړه د اوبو څښل منع كړي[1].

تحريمي مكروه: تحريمي مكروه هغې عمل ته ويل كېږي چې په ظني دليل ورڅخه خلك منع شوي وي.

د حنفيانو په وړاندې دا مكروه د واجب په مقابل كې قرار لري. له حرام څخه په ټيټه درجه كې راځي او منكر يې نه كافر كېږي.

مثال يې د چا په بيعې باندې بيع كول او د چا په خطبې (مركې) باندې مركه كول دي ځكه چې رسول الله ﷺ فرمايي: «وَلَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ»[2]

دا حديث خبر واحد دى نو ظني دليل دى.

حرام

د حرامو تعريف

حرام په لغت كې ممنوع ته وايي او د جمهورو په اصطلاح كې هغه عمل ته ويل كېږي چې پرېښودونكي ته يې ثواب او كوونكى يې د سزا وړ ګرځي. حنفيانو هم د حرامو تعريف همداسې كړى، خو يو شرط يې ور زيات كړى او هغه دا چې حرام به په قطعي دليل ثابت وي.

د حرامو مثالونه خورا زيات دي، لكه د شرك حراموالى، د زنا، سود او نورو حراموالى.

وضعي حكم

د وضعي حكم تعريف

د الله پاك خطاب چې يو شى د بل شي لپاره سبب، شرط او يا مانع وګرځوي.

ددې مقصد دا دى چې الله پاك موږ ته حكمونه راليږلي او د حكم د ثبوت لپاره يې دلايل ټاكلي. د بېلګې په ډول يو حكم د خپل سبب په پيدا كېدو، د شرطونو په پوره

(١)أخرجه مسلم في كتاب الأشربة ، باب في الشرب قائما برقم (٢٠٢٥).

(٢) أخرجه البخاري في باب لا يبيع على بيع أخيه برقم : (٢٠٣٣).

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو او د مانع په له منځه تلو، منځته راځي. همدا راز د سبب او شرط په له منځه تلو او د مانع په پیدا کېدو له منځه ځي.

دې ته وضعي حکم ځکه وايي چې د شارع له خوا کېښودل شوی. دا شارع دی چې د لاس پرې کولو لپاره يې غلا کول سبب ګڼلی، د لمانځه د صحت لپاره يې اودس شرط ګڼلی او د مورث وژل يې د میراث د اخیستلو مانع ګرځولي.

وضعي حکم درېو ډولو ته وېشل شوی: سبب، شرط او مانع.

سبب

په هر هغه شي باندې، چې بل شي ته رسېدل کېږي، سبب نومېږي.

سبب په اصطلاح کې هغه شي ته ویل کېږي چې په موجود کېدو يې حکم موجودېږي او په له منځه تلو يې حکم له منځه ځي.

د مثال په توګه د روژې د میاشتې په لیدل کېدو د روژې نیول واجبېږي، الله ﷻ فرمايي: ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ [البقرة: ۱۸۵].

شرط

د شرط تعریف

شرط هغه شي ته ویل کېږي چې له وجود پرته يې شی نه بشپړېږي او د شي په حقیقت کې داخل هم نه وي.

شرط په اصطلاح کې هغه شي ته ویل کېږي چې په له منځه تلو يې حکم له منځه ځي، خو په موجود کېدو يې حکم هرو مرو منځته نه راځي.

د شرط مثال: اودس کول د لمانځه لپاره شرط دی. الله ﷻ فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ [المائدة: ٦]. که چېرې اودس نه وي لمونځ نه کېږي خو د اودس د شتون سره هرو مرو لمونځ نه موجودېږي.

مانع

د مانع تعریف:

د دوو شیانو تر منځ پردې ته مانع ویل کېږي.

مانع په اصطلاح کې هغه شي ته ویل کېږي چې په شتون يې حکم منځ ته نه شي راتلای.

یعنې کله کله د حکم سببونه پوره وي او باید حکم موجود شي خو د یو مانع له امله حکم منځته نه راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بیلګې په ډول که پلار خپل ځوی ووژني، نو قصاص کیږي پرې نه، ځکه دلته یو مانع منځته راغلی او هغه د پلارولی اړیکه ده، چې د قصاص مانع ګرځي.

فعالیت

د لیکل شوي مثال په څېر راتلونکي هر یو حکم ته دوه مثالونه ولیکئ:

مثال: فرض: ۱ـ په یوه ورځ کې پنځه وخته لمونځ فرض دی.

۲ ـ هغه څوک چې د حج کولو توان لري، ادا کول یې ورباندې فرض دي.

فرض: ۱ ـ

۲ ـ

واجب: ۱ ـ

۲ ـ

تنزیهي مکروه: ۱ ـ

۲ ـ

تحریمي مکروه: ۱ ـ

۲ ـ

حرام: ۱ ـ

۲ ـ

پوښتنې:

۱- د ندب لغوي او اصطلاحي معنا روښانه کړئ.

۲- د مندوب درجې بیان کړئ.

۳- د حنفیانو په وړاندې د تحریمي او تنزیهي مکروه تر منځ څه توپیر دی؟

۴- د جمهورو او حنفیانو له نظره د حرام تعریف روښانه کړئ.

۵- وضعي حکم څه ته وایي؟ ولې ورته وضعي وایي او ډولونه یې کوم دي؟

۶- د سبب، شرط او مانع لغوي او اصطلاحي تعریفونه د مثال سره بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتوا

د فتوا تعريف

د فتوا ټکی د (أفتاه فی الأمر) څخه اخيستل شوی. معنا يې ده: چاره يې ورته بيان او روښانه کړه، فتوا هغه نظر ته وايي چې فقيه يې وړاندې کوي.

د فتوا اصطلاحي تعريف: يو چا ته د پېښې شوې مسألې په اړه د دليل پر بنسټ د الله ﷻ حکم څرګندولو ته فتوا وايي.

مفتي: هغه عالم ته وايي چې خلکو ته د پېښو شويو مسألو په اړه شرعي حکم بيانوي.

مستفتي: د يوې پېښې په اړه د شرعي حکم پوښتونکي ته وايي.

د فتوا اهميت او ارزښت

افتا خورا ارزښت لرونکی او د درناوي وړ منصب دی. له همدې کبله الله پاک په قرآن کريم کې د فتوا ورکولو دنده خپل ځان ته منسوبه کړې او فرمايي: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ﴾ [النساء: ١٧٦]

په لومړيو کې ددې دندې ترسره کول د خواږه پېغمبر ﷺ دنده وه. هغه عليه السلام به د الله پاک له وحې سره سم خلکو ته فتوا ورکوله او په خورا روښانه او لنډ ډول به يې خلکو ته د هغوی پوښتنې ځوابولې.

مفتي د رسول الله ﷺ په مقام کې قرار لري. رسول الله ﷺ په دې اړه فرمايي: «إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَ إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَاراً وَ لَا دِرْهَماً إِنَّمَا وَرَّثُوْا الْعِلْمِ »[۱]، بې شکه علماء د انبياوو وارثان دي او انبياوو دينار او درهم په ميراث نه دي پرېښي، بلکې يوازې علم يې په ميراث پرېښی.

مفتي د احکامو په بيانولو کې د رسول الله ﷺ استازی دی. رسول الله ﷺ فرمايي: «أَلَاَ لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ»[۲]، خبر اوسئ! حاضر دې غايب ته (خبره) ورسوي.

څرنګه چې مفتي د الله پاک احکام خلکو ته بيانوي، نو دا دنده ستر مسؤليت هم دی. الله ﷻ د هغه چا لپاره چې له خپله ځانه په الله ﷻ پسې خبرې تړي د سخت عذاب وعده کړې او دا کار يې يو ډول شرک بللی. الله ﷻ فرمايي: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ [الأعراف: ٣٣]. **ژباړه:** ای محمده! دوی ته ووايه زما رب چې کوم شيان حرام

---

(۱) أخرجه أبو داود في كتاب العلم، باب في فضل العلم

(۲) أخرجه البخاري في كتاب العلم، باب قول النبي ﷺ: رب مبلغ أوعني من سامع، ومسلم في كتاب القسامة والمحاربين ، باب تغليظ تحريم الدماء والأعراض والأموال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، هغه دادي: د بې حیایۍ چارې که ښکاره وي او که پټې گناه او د حق پر خلاف تېرى او دا چې له الله ﷻ سره تاسې کوم څوک شریک کړئ چې د هغه لپاره یې کوم سند نه دى نازل کړى او دا چې د الله ﷻ په نوم داسې کومه خبره وکړئ چې د هغې په باب تاسې معلومات ونه لرئ چې هغه په حقیقت کې کړې ده.

رسول الله ﷺ په دې اړه فرمایلي: «مَنْ أُفْتِيَ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ»(1)

چاته چې په ناپوهۍ فتوا ورکړل شوه گناه یې په هغه چا ده چې فتوا یې ورکړې.

سلفو صالحینو به تل کوښښ کاوه چې د شرعي مسایلو پوښتونکي نورو ته ولېږي او د سختې اړتیا پرته به یې فتوا ورکولو ته زړه نه ښه کاوه. هغوى به له علم پرته له فتوا ورکولو څخه خلک زیات وېرول.

د فتوا ورکولو حکم

فتوا ورکول پنځه حالتونه لرى:

۱- هغه مهال د فتوا ورکول واجب دي چې مفتي د فتوا په مسأله پوه وي، ځواب ویلو ته اړتیا هم وي، پر حکم د عمل کولو وخت هم رسېدلى وي او په سیمه کې بل مفتي هم نه وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول ددې آیت پر بنسټ واجب دي: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ﴾ [آل عمران: ۱۸۷]. **ژباړه:** دغو اهل کتابو ته هغه کلکه وعده ورياده کړه چې الله ﷻ ورڅخه اخیستې وه چې تاسې به د کتاب لارښوونې په خلکو کې هرو مرو خوروئ او هغه به نه پټوئ ، خو هغو کتاب شاته وغورځاو او هغه یې په لږه بیه وپلوره، څومره ناکاره راکړه ورکړه ده چې دوى یې کوي.

د رسول الله ﷺ دا وینا هم ددې غوښتنه کوي: «مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ أَلْجَمَهُ اللهُ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»(2)، له چا څخه چې د یو علم په هکله پوښتنه وشوه، او ده هغه پټ کړ، نو د قیامت په ورځ به د اور په قیضه قیضه کړاى شي.

۲- کله چې مفتي د فتوا ورکولو وړ وي، خو په سیمه کې بل مفتي شتون ولري او هم د فتوا ورکولو اړتیا شدیده نه وي، نو فتوا ورکول مستحب دي.

۳- فتوا ورکول هغه مهال حرام دي چې ځواب ورکوونکى په شرعي حکم پوه نه وي، که څه هم فتوا یې له شریعت سره برابره وي. یا د فتوا ورکولو مقصد دنیوي گټې او یا هم د نفس غوښتنه وي.

---

(۱) أخرجه أبوداود، باب التوقي من الفتيا (دار الكتاب العربي ، بيروت)، ج ۳ ص ۳۵۹.

(۲) أخرجه أبوداود في كتاب العلم، باب كراهية منع العلم والترمذي في أبواب العلم،باب ما جاء في كتمان العلم، وقال حديث حسن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- که پوښتنه دداسې مسألې په اړه وي چې پېښه شوې نه وي او فرضي بڼه ولري نو پداسې موضوعاتو کې فتوا ورکول مکروه دي. سلفو صالحینو په داسې موضوعاتو کې بحث کول بد ګڼل او ویل به یې: پرې یې ږدی تر څو پېښې شي.
۵- فتوا ورکول هغه وخت مباح ګڼل کیږي چې مفتي د فتوا وړ وي، موضوع هم داسې وي چې پېښېدل یې شوني وي خو د فتوا د ځواب لپاره وخت زیات وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول روا دي.

د مفتي شرطونه

څرنګه چې مفتي د الله ﷻ او رسول ﷺ حکم خلکو ته بیانوي نو باید لاندې شرطونه پکې پوره وي:
۱- مفتي باید مسلمان، بالغ، عاقل او عادل وي. پر دې شرطونو باندې د علماوو اجماع ده. کافر، مرتد او هغه څوک، چې د ایمان ماتوونکی عمل یې ترسره کړی وي، د فتوا ورکولو وړ نه دی. همدا راز کوچنی، لیونی، اعتقادي فاسق، عملي او قولي فاسق د فتوا ورکولو وړ نه بلل کیږي.
۲- مفتي باید په ور وړاندې شوې مسأله علم ولري، د هغې په هکله له شرعي دلایلو څخه خبر وي، د پخوانیو علماوو نظریات، په دې هکله باید ورته معلوم وي، څو د اجماع په خلاف فتوا ورنکړي.
۳- مفتي باید د فقهې په اصولو عالم او د متفق علیها او اختلافي دلایلو او په ځانګړي ډول د قیاس په اړه هم علم ولري.
۴- مفتي باید به عربي ژبه، نحوې او صرف عالم وي، ځکه د فتوا مأخذونه په عربي ژبه دي، نو د عربي له پوهې پرته په سمه توګه شرعي حکم ته رسېدل ناشوني دي.
۵- مفتي باید د اسلامي شریعت په مقاصدو پوه وي او د خلکو د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په اړه معلومات ولري، ځکه ځینې احکام د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په بدلون، بدلون مومي.
۶- مفتي باید د ور وړاندې شوې مسألې په ټولو اړخونو ځان پوه کړي، د پوښتل شوې صورت څخه هر اړخیز تصور ولري، څو د هغه سره مناسب حکم اظهار کړی شي.

پوښتنې:

فتوا، مفتي او مستفتي چا ته ویل کیږي؟
د فتوا د ارزښت او اهمیت په اړه معلومات ورکړئ.
په بیلابیلو وختونو کې د فتوا ورکولو په اړه رڼا واچوئ.
د مفتي شرطونه کوم کوم دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت

اسلامي ښوونه او روزنه

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش

اسلامي ښوونه او روزنه - دولسم ټولګی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هیواد به تل ځلیږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

اسلامي ښوونه او روزنه

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ .ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: اسلامي ښوونه او روزنه
مؤلفین: د تعلیمي نصاب د اسلامي زده کړو برخې د درسي کتابونو مؤلفین
اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ دیپارتمنت غړي
ټولګی: دولسم
د متن ژبه: پښتو
انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست
خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست
د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي
د چاپ ځای: کابل
چاپخونه:
برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کېږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library